RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1911. Andra Kammaren. Nr 2.

Tisdagen den 24 januari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 16, den 17 och den 18 innevarande januari.

§ 2.

Upplästes ett till kammaren inkommet så lydande sjukbetyg:

Att ledamoten af Riksdagens 2:a kammare, herr Daniel Persson på grund af *lungkatarr* är i behof af minst 2 veckors hvila från arbete, intygas.

Stockholm den 21 januari 1911.

B. Buhre.
Med. d:r

§ 3.

Herr statsrådet *Petersson* aflämnade Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående viss lättnad för utländsk konsul i fråga om vittnesmåls afläggande.

Denna proposition blef på begäran bordlagd.

§ 4.

Remiss af statsverksproposition.

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behof.

Därvid anförde:

Herr Staaff: Herr talman, mina herrar! Det är ju alldeles gifvet, att det för närvarande är en fråga, som framför allt tar den allmänna uppmärksamheten i anspråk, och det är frågan om vårt

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

försvar. Jag skall därför tillåta mig att i denna fråga säga något, och jag har därtill så mycket större anledning i den omständigheten, att försvarskommitténs betänkande nu inkommit och jag under en tid varit en af ledamöterna uti denna kommitté, men därifrån afgått. Jag ber då först att få nämna, att när jag i den regering, som i slutet af år 1905 bildades, den 5 januari 1906 afgaf ett yttrande till statsrådsprotokollet angående anställande af en utredning i försvarsfrågan, så var det — hvilket hvar och en skall finna, som vill läsa detta yttrande med uppmärksamhet — i synnerhet en tanke, som framstod såsom hufvudsynpunkten däri, och det var gemensamheten mellan försvarsgrenarna och nödvändigheten af en alltigenom planmässig ordning för försvaret. Den synpunkten framhölls särdeles uttryckligt i yttrandet. Det är sant, att däri tillika uttalades, att vid denna försvarsplans uppgörande det skulle kunna finnas behöfligt att på en eller annan punkt stärka försvaret, men man uppfattar detta oriktigt, ifall man anser, att däri ifrån den talandes sida skulle ligga den tanken, att försvarskostnaden i det hela nödvändigtvis skulle höjas. Jag ber därvid att få erinra om, att våra försvarskostnader utgå med ordinarie och extra ordinarie kostnader samt att kostnader af denna senare kategori fördela sig i två olika slag, dels sådana som afse så att säga underhållet af redan befintlig materiel, så t. ex. en till följd af vapenteknikens utveckling absolut nödvändig vapenanskaffning — ty hvartill skall man ha en armé med gamla föråldrade gevär — dels ock en mängd utgifter, som de facto innebära en verklig och väsentlig höjning af själfva försvaret. Sålunda föreslog regeringen under 1906 års riksdag och Riksdagen beviljade en omuniformering af hären. Detta var en bestämd höjning af försvarets effektivitet. Det kunde ha gått för sig på det sättet, att tid efter annan på de vanliga anslagen de nya uniformerna hade så småningom införts, men det ansågs vara af behofvet påkalladt att taga ett ordentligt tag för att med ens få den viktiga reformen genomförd. Sålunda: med att man talar om försvarets stärkande har man icke sagt, att försvarskostnaderna i det hela taget ovillkorligen böra höjas.

En af de viktigaste punkterna i samma yttrande är vidare den, som talar om nödvändigheten af en finansiell granskning, sedan försvarsplanen blifvit uppgjord, och jag skall be att få uppläsa den korta punkt i yttrandet, som handlar härom. Den lyder: »Sedan detta arbete» — försvarsplanen — »blifvit fullbordadt, torde en granskning ur finansiell synpunkt af möjligheterna till planens realiserande böra följa, och lärer då blifva tillfälle att upptaga frågan, huru denna granskning på det mest fruktbärande sätt bör försiggå.» Herrarna finna där en antydan om, att man nog, då man gjorde denna anordning, tänkte sig, att frågan om den finansiella granskningen var icke blott i och för sig en mycket viktig fråga utan en fråga, som fordrade en särskild omsorg, för att verkligen granskningen skulle kunna bli fruktbärande. Jag vill här nämna, hvad som för mig låg i detta

allmänna yttrande. Jag förutsåg redan då, att det var alldeles gifvet, att statsbudgeten skulle komma att betungas med mycket stora och betydande bördor under åren framåt, och att den förnämsta och tyngsta af dessa bördor sannolikt skulle blifva den, som orsakades af ålderdomsförsäkringen, om den skulle blifvit så effektiv, som jag hoppades. Nu var just ålderdomsförsäkringen ett af den dåvarande regeringens käraste mål, och under den korta tid regeringen existerade upptogs denna fråga — icke på det sättet att en kommitté tillsattes, utan så, att regeringen sökte sätta sig in i frågan genom tillkallande af sakkunnig person, som höll föredrag i statsrådsberedningen öfver hufvudsynpunkterna. Meningen var, att regeringen skulle söka komma till en principiell ståndpunkt i ålderdomsförsäkringsfrågan och att sedermera efter de grunder, som regeringen sålunda kunnat ena sig om, utarbetning af förslag skulle äga rum. Sedan har ju frågan på annat sätt upptagits af den nuvarande regeringen nämligen så, att den lämnats till en kommitté. Det är ju måhända ett bättre sätt; det vill jag ej yttra mig om. Men hvad jag vill säga det är, att då detta uttalande om den blifvande finansiella granskningen afgafs, det var min mening, att när den skulle komma, den skulle kombineras med en utredning rörande de bördor, som ovillkorligen måste läggas på budgeten. Om så hade skett, så tror jag icke, att den finansiella utredningen skulle blifvit så bristfällig, som den efter mångas åsikt — och, om jag fattat rätt, äfven statsministerns — nu blifvit. Om så hade blifvit fallet, då hade man vid denna finansiella granskning haft att utgå ifrån realia och icke behöft bygga på lösa konstruktioner, som försvarskommittén kanske icke utan skäl ansetts ha gjort.

Remiss af statsverksproposition en. (Forts.)

Det var en annan sak, som, då denna kommitté tillsattes, gjorde, att jag för min del hade mina tvifvel, om den skulle komma till ett verkligt betryggande resultat, och det var dess sammansättning. Jag har alltid tänkt mig, att en sådan finansiell granskning skulle försiggå, utan att militära sakkunniga hade plats och stämma i kommittén, och jag kan icke förstå statsministerns och regeringens tankegång, då de i denna kommitté insatte jämte tio ledamöter af Riksdagen sju andra ledamöter, af hvilka icke mindre än sex voro militärer.

Måhända hade kommitténs sammansättning äfven en annan brist. Man behöfver icke förringa de ovanliga egenskaperna hos den man, som af regeringen utsågs att såsom ordförande leda kommitténs förhandlingar, för att dock sätta i fråga, huruvida det vid en finansiell granskning af försvarsväsendets kraf var det riktigaste och bästa att till ordförande välja en man, hvars — om jag så må säga — passionerade kärlek till själfva försvarskrafven kunde förutses komma att skymma hans blick, snarare än att göra den klar för de finansiella krafven.

Emellertid inträdde jag jämte ett par af mina politiska vänner af lojalitet i kommittén, då vi därtill blifvit kallade. Men det märk-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

tes ju snart, att synpunkterna voro högst väsentligt skilda. Det kan icke komma ifråga, att jag här skulle uppdraga någon skildring af dessa skiljaktigheter. Det vare nog sagdt, att vi ganska snart funno, huru ringa möjlighet det var att slå en brygga mellan vår uppfattning och de andras uppfattning, särskildt den ledande mannens, i fråga om kommitténs hufvuduppgift.

Då efter åtskilligt arbete kommittén på hösten 1909 gick ända därhän, att den fann sig böra utbryta ett alldeles särskildt försvarskraf utan att ännu hafva kommit till någon definitiv ståndpunkt i fråga om sin finansiella utredning, då den framlade ett betänkande — icke blott i fråga om flottstationen — utan också i fråga om pansarbåten och detta gjordes utan att någon utredning om den finansiella sidan af saken eller om huru många pansarbåtar af denna typ vi borde kunna skaffa, därvid medföljde — *då* förstodo vi, att det icke fanns någon möjlighet att åvägabringa enighet mellan kommitténs majoritet och vår uppfattning med afseende på själfva hufvuduppgiften för kommitténs arbete.

Det fanns emellertid törhända ännu en utväg, och det var den, att kommitténs majoritet kunde erhålla rättelse från behörigt håll. Den utvägen var det, jag tillät mig att peka på genom att vid remissdebatten för ett år sedan till hans excellens herr statsministern frambära mina bekymmer och min förhoppning, att han, som måste inse, huru kommitténs majoritet skridit ifrån grundtanken i det uppdrag, som han själf formulerat, skulle ingripa och göra rättelse. Därpå fick jag ett svar, om hvilket man, minst sagdt, kan säga, att det var snäft. Ty statsministern svarade, att han visst icke ville — som han uttryckte sig — lägga sig i kommitténs inre strider. Jag erkänner, att jag icke förstod och fortfarande icke förstår, att det var en inre strid, med hvilken den uppdragsgifvande myndigheten icke behöfde taga befattning, då den ena parten påstod, att kommittén alldeles afgjordt frånskridit sitt uppdrag. Det hade varit min mening att möjligen senare under Riksdagen i annan form bringa frågan på tal för att då kanske få ett något annorlunda formuleradt svar, men sedan gjorde mellankommande sjukdom, att jag icke kunde fullfölja denna min första afsikt. Och när man fick se och närmare öfvertänka hvad herr statsministern yttrat, blef det alldeles klart, att därifrån var icke någon hjälp att vänta. Det var vid sådant förhållande, som mina politiska vänner och jag i somras, innan kommittén skulle återtaga sina förhandlingar, inlämnade våra afskedsansökningar och fingo dem beviljade.

Herr statsministern har i ett slags principuttalande i annat sammanhang i statsverkspropositionen uttalat sitt beklagande af att vi afgingo. Ifrån herr statsministerns egen ståndpunkt, som nu synes vara afgjordt sparsamhetsvänlig att döma af detta hans principuttalande, tror jag likväl icke, att han har uteslutande skäl att beklaga detta, ty så mycket kan jag säga om kommitténs förhandlingar, att det är tydligt, att den tendens till åtminstone någon betänk-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

samhet, som kommit fram i det slutliga utlåtandet, har växt alldeles enormt efter vår afgång. Så länge vi voro kvar i kommittén, kunde vi — det var för oss ganska tydligt — icke uträtta någonting, men sedan vi afgått, tyckas vi hafva fått mera betydelse.

Emellertid måste jag för min del beklaga, att ungefär samma ståndpunkt hos kommittén, som bragte oss att utträda ur densamma, nu intages af regeringen själf. Ty det är ju så, att nu har regeringen framlagt förslag om pansarbåten såsom en utbruten och afskild fråga. Regeringen har själf genom sin främste man förklarat, att kommitténs finansiella granskning måste granskas, ty den är icke tillfredsställande. Således, det som var meningen med kommitténs uppdrag, är icke uppnådt. Men lika väl framlägges nu ett af de kraf, som kommittén föreslagit, och framlägges i det hela på ungefär samma grund, som kommittén själf i sitt separatbetänkande utvecklade, nämligen att det är nödvändigt att upprätthålla vår flottas dyrbara materiel. Och så söker man ut en typ, som man tycker kan vara lämplig, och begär att få så mycket som man anser kunna rymmas inom den hittillsvarande ramen, och så säger man, att då är ju absolut ingenting farligt gjordt. I det fallet har jag en helt annan uppfattning. Det är visserligen fullkomligt sant, att försvarsväsendet icke kan lämnas åt sig självt, under det man öfverväger, hur man bör ställa med det. Men det är också sant, att under denna period bör man icke slå in på någon ny princip inom något område af försvaret och i synnerhet icke på ett så viktigt område som detta. Det finnes ingen möjlighet, mina herrar, att förneka, att när man gör ett sådant hopp i pansarbåtstypen, som här är gjordt, nämligen från vår senaste båt, som kostade mellan 7 och 8 miljoner kronor, till denna, som skall kosta 12 miljoner kronor, så blir skillnaden oerhörd. Det är en fullkomligt ny bana, som man därigenom öppnar. Så mycket kan jag kanske utan indiskretion säga, att då en ledamot af försvarskommittén, som hörde till de i någon mån försiktiga, på tal om en ny pansarbåtstyp tillsporde en flottans man, som satt i kommittén, huruvida, ifall man nu skulle föreslå en sådan pansarbåtstyp, man likväl kunde tänka sig att sedan gå tillbaka till en äldre typ och huruvida man således icke vore bunden, så svarade den tillfrågade verkligen ärligt: »Jag kan aldrig tänka mig, att man skall kunna gå tillbaka, om man en gång antagit en ny typ.» Således tror jag nog för min del, att vi få säga, att det är en väsentlig höjning. Men då synes det mig, alldeles oafsedt hvad man för öfrigt kan säga om anskaffandet af en pansarbåt, vara alldeles klart, att en sådan höjning aldrig någonsin borde bifallas utan att man har klart för sig dels huru många sådana pansarbåtar vi böra skaffa, dels huru det skall vara möjligt att på en sådan tid anskaffa dem att icke, då vi hafva anskaffat de sista, de första redan hunnit blifva odugliga och dels huru en sådan anskaffning skall kunna bringas i samklang med vapnets öfriga fordringar. Om detta är ingenting

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

utredt i propositionen, och det anser jag vara ett alldeles afgörande fel.

Jag tillåter mig emellertid redan nu att uttrycka den förmodan, att denna pansarbåtsfråga helt visst af regeringen icke kommer att betraktas annat än som en underordnad bagatell, ty det har visat sig mer än en gång, att sedan en fråga af regeringspressen framhållits såsom alldeles ofantligt viktig och betydelsefull, ha vi sedermera af vår regering erfarit, att frågan för densamma alldeles icke haft så stor betydelse.

Jag skall emellertid nu tillåta mig att i all anspråkslöshet ingå på en framställning, hvilken jag förmodar herr talmannen icke anser ligga mer utom denna debatt än mycket annat, som brukar få sägas under remissdebatten, nämligen en framställning af hur jag i stora drag skulle vilja försöka tänka mig vår försvarsfrågas utveckling. Jag har därvid redan antydt, att efter min uppfattning den ekonomiska granskningen måste göras på ett annat och mera reelt tillfredsställande sätt, och det är min tro, att om man lägger den ena mer eller mindre abstrakta teoretiserande granskningen till den andra så är detta, äfven om man skulle lyckas att till den nu ifrågasatta granskningen utfinna verkligt vederhäftiga män, i alla fall, icke af så stor betydelse. Det kommer aldrig att kunna verka tillfredsställande på det sätt, som blefve fallet, därest man kunde se framför sig de stora kraf, som måste tillkomma på vår budget, och ifall man med stöd af denna vetskap kunde göra sina beräkningar för en afsevärd tid — icke för långt framåt, men icke heller för kort, icke för en väldig period framåt, utan för en öfverskådlig sådan. Det är min uppfattning, att detta skulle vara det allra första som borde göras i försvarsfrågan; och först när man på det sättet kommit till hvad försvaret får kosta, först då borde efter min tanke militärer tillkallas och tillfrågas eller, som det på det militära språket heter kommenderas till att säga oss, hvad som inom denna ram är det nödvändigaste för försvarsväsendet. Se, detta är en annan ordning än den, som hittills har följts, och jag tror knappast, att någon annan är verkligt tillfredsställande. Så länge vi icke göra någon ändring, så länge vi gå i den ordningen, att vi höra efter: hvad fordra, hvad begära, hvad önska militärerna? och så se till: huru skola vi anskaffa det? så länge blir, fruktar jag, ställningen i själfva verket densamma som den, vår försvarsfråga har laborerat med under många tiotal af år. Men ifall man skulle börja på det sätt som jag har sagt, och i första hand hänsynslöst taga upp den ekonomiska synpunkten, då tror jag, man kan komma till ett verkligt resultat.

Sedan man på det sättet hade kommit till ett resultat, borde man efter min mening få till stånd en verkligt principiell undersökning af vårt försvars hufvuddelar, och i hvilket förhållande de böra stå till hvarandra. Det är nu en olägenhet, att i den här försvarsfrågan somligt måste vara hemligt, annat är det kanske, ehuru det strängt taget icke måste vara det. Emellertid är det så, att om den

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

försvarsplan, som föreslagits, man icke kan yttra sig, ty den är hemlig. Men jag tror ändå icke det kan vara något obefogadt att säga, att hvad beträffar behofvet af en verklig utredning af arméns och flottans inbördes förhållanden och hvilka kraf de hvar för sig böra få ställa på statskassan i förhållande till hvarandra, så har detta behof absolut icke utredts genom kommitténs förhandlingar.

Då jag önskar en utredning af detta, är det icke så mycket därför, att jag icke för min ringa del själf har en uppfattning i saken, utan det är därför, att det är nödvändigt att försöka slippa ifrån denna ständiga, sedan flera år tillbaka pågående så ytterligt energiska strid från flottans sida. Skulle det, emot hvad jag någonsin kan tänka inträffa, att en sådan utredning tillförlitligen visade, att flottan bör ha ett mycket stort utrymme i vårt försvar, nåväl, då får man rätta sig därefter och får se till, hvad man kan göra åt armén. Om däremot, såsom jag tror, utredningen skulle komma till det resultat, att flottan för oss aldrig kan blifva annat än ett hjälpvapen, ett jämförelsevis underordnadt, ehuru i sig viktigt hjälpvapen åt landtförsvaret, skulle man kanske kunna få slut på den oerhörda agitation, som sedan åratal tillbaka i tidskrifter, i tidningar, i kalendrar och särskilda broschyrer har förekommit från flottans sida och som uppmuntrats äfven från håll, där man skulle tycka, att sådant icke vore möjligt. För min del förvånar jag mig, då jag läser dessa böcker från marinens sida, då jag läser om, huru man i denna dag såsom vägledande för Sveriges försvar åberopar yttranden af Axel Oxenstierna, på hvilkens tid Sverige ju uppenbarligen var en helt annan slags stat, och dessutom själfva det egentliga Sverige hade ett nära nog — om jag undantar västra gränsen — insulärt läge, under det förhållandena norrut nu, som bekant, äro totalt förändrade. Och man kan förvåna sig öfver mycket, mycket annat i denna underliga agitation. Men det är ju delvis skickliga män och framför allt mycket fosterländskt entusiastiska män, som bedrifva den; och jag tycker, att det skulle vara lyckligt, om på ett autoritärt sätt frågan en gång för alla blefve utredd. Mina herrar, jag vill säga — därvid tvekar jag icke — att man, i händelse så behöfdes, skulle kunna taga äfven utländsk sakkunskap till hjälp. Det är icke första gången, som ett land för att få opartiska och objektiva omdömen om sitt försvarsväsendes hufvudlinier har tillkallat utländsk sakkunskap. Efter min erfarenhet, blefve det mycket svårt att med anlitande af inländska militärers sakkunskap komma till ett resultat, ty såväl arméns som flottans officerare antingen draga sig gärna tillbaka från att komma in i någon verklig debatt med hvarandra om sina respektive vapen, eller ock »ryka de ihop», som man säger, utan några synnerligen fruktbärande resultat.

Sedan man kommit till insikt om, i hvilken utsträckning vi böra äga ett försvarsvapen till sjöss, kommer naturligtvis den vik-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

tiga och betydelsefulla frågan: huru skall detta vapen anordnas? I hvilket förhållande böra där de stora båtarna stå till de små? Hur böra pansarbåtarna stå till torped-, undervattensbåt- och minförsvaret? I det afseendet har jag försökt att i försvarskommittén lägga vikt på undervattensbåtsförsvaret, men har där blifvit bemött; och jag förstår naturligtvis, att man kanske från lekmannahåll har öfverdrifvit detta försvarsmedels betydelse. Men jag tror, att det i detta fall är nödvändigt, att det åstadkommes en mycket fullständig och ordentlig utredning och — det vill jag säga — en betydligt tillförlitligare, än den, som herr sjöministern har levererat å femte hufvudtiteln. Det, såvidt jag förstår, viktigaste som på undervattensbåtsförsvarets område har ägt rum, nämligen de stora franska manövrerna hösten 1909, hvilka totalt ändrade en del militärers uppfattning i detta afseende, borde väl om något kräfva en uttömmande behandling. Men sådan förekommer icke i motiveringen, där sjöministern likväl vidlyftigt ingått på spörsmålet om de stora och små båtarnes inbördes förhållande och stridsnytta.

Men äfven om man kommer till det resultat — och det håller jag för troligt — att pansarbåtar icke kunna undvaras, är det dock en stor skillnad, om man betraktar pansarbåtarna som det hufvudsakliga, hvilket skall ha hjälp af torped-, undervattensbåt- och minförsvaret, mot om man betraktar det andra som det hufvudsakliga, hvilket bör ha stöd, så långt det behöfves, af pansarbåtarna. Allt detta, menar jag, måste noggrant utredas, innan man gifver sig in på att verkligen draga upp linjerna för vårt försvar.

I fråga om landtförsvaret måste jag säga och har redan förut sagt i denna kammare, att jag tror, att man allt mer på många håll börjar få ögonen öppna för, att 1901 års Riksdag måhända ålade oss en alltför tung börda, en börda, som vi icke kunna i längden bära, att den lade försvaret inom en ram, alltför stort tilltagen, så att, om vi skulle utfylla den på ett tillfredsställande sätt, vi komme att digna. Jag tvekar således icke att säga, att jag kommit till den uppfattningen, att äfven landtförsvaret, sådant det år 1901 organiserades, bör underkastas en förutsättningslös undersökning, att det bör tillses, huruvida icke en måhända icke oväsentlig omläggning af detta försvar skulle kunna ske, och jag kan därvid icke underlåta att omtala, hurusom jag för min del aldrig haft någon afgjord öfvertygelse, att år 1901 verkligen bragt oss det rätta. I det utskott, som då behandlade frågan, frågade jag de militära ledamöterna: »Hvad är skälet, hvarför I önsken ett års värnpliktstid?» (Det var nämligen då fråga om så lång värnpliktstid.) Det skälet kunde jag icke få veta; det var tydligt, att ett års värnplikt hade blifvit en dogm. Denna bröts af Riksdagen, som icke gick in på mer än 8 månaders tid, men frågan är, om ens 8 månaders värnpliktstid verkligen är nödvändig för att utbilda en god soldat.

Under sistlidne höst hade jag under flera månader mitt uppehåll i Schweiz. Schweiz har som bekant ett militärväsen, hvilket

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

är byggdt på väsentligen andra grunder än vårt. Det har en kort rekrytutbildning men många små repetitionsöfningar. Under denna höst ägde i Schweiz stora manövrer rum, och till dessa voro ett stort antal utländska officerare inbjudna, särskildt franska. Jag läste sedan i tidningarna yttranden från dessa franska officerare, uppenbarligen icke artighetsyttranden — det var icke skåltal eller liknande, som man icke alltid tror så mycket på, utan tydligen verkligt objektiva omdömen — däruti de meddelade sin uppfattning af hvad de erfarit. Denna uppfattning utmärktes af en genomgående förundran öfver det utomordentligt goda resultat, som man lyckats uppnå i Schweiz, öfver den manöverduglighet, som utmärkte den schweiziske soldaten. Jag tror icke, att vi längre böra låta militärerna förvägra oss att taga några som helst lärdomar från ett sådant land som Schweiz. hvilket de facto för närvarande är en i militärt hänseende mycket duglig stat. Nu har Schweiz för några år sedan, vill jag nämna, väsentligen stärkt sitt militärväsen, men tiden för rekrytutbildningen är fortfarande endast 65 dagar. Man bör icke medgifva våra militärer att utan vidare förkasta all begäran om undersökning åtminstone af de förhållanden, som göra Schweiz till en enligt mångas omdöme i militärt hänseende synnerligen duglig stat. Det är sant, att schweizarne enligt historisk erfarenhet alltid varit mycket goda soldater, men äfven svenskarne hafva som bekant varit mycket goda soldater, så att på anlagen och nationalkaraktären borde icke finnas så stor skillnad. Däremot tror jag, att det finnes ganska stora skillnader i öfrigt. Med mitt visserligen ovana lekmannaöga kastade jag en blick i det schweiziska reglementet, och så vidt jag kunde se, äro i Schweiz åtskilliga öfningar, som vi hafva, helt och hållet bortkastade, öfningar, afsedda icke för krigets fordringar utan för paradens skull. Nu är ju alldeles gifvet, att vi äfven i det afseendet här hafva en stor svårighet. Ty så mycket tror jag, att man måste kunna säga utan att behöfva uppbära någon beskyllning för republikansk agitation, att det är lättare för en demokratisk republik att ordna sitt härväsen uteslutande efter krigets fordringar, än det är för en gammal monarki, som har andra vanor. Jag vill alldeles icke neka till, att med det schweiziska systemet oupplösligen är förbundet Schweiz' utmärkta skytteväsen. Som måhända några af herrarna erinra sig, har jag mer än en gång i denna kammare sökt att inlägga mitt ord för skytteväsendets uppmuntran i landet, och jag kan fortfarande icke annat än tro och hoppas, att det genom skytteväsendets understödjande och ledande in på rätta banor, där det kommit in på orätta, skall vara möjligt att göra mycket, som kan verka fruktbringande och välsignelsebringande i fråga om det ordnade försvaret.

Allt detta har naturligtvis blott och bart varit antydningar, men det har varit antydningar, som jag gjort, därför att jag mer och mer kommit till den öfvertygelsen, att vi verkligen måste begära, att undersökningarna i militärt afseende blifva förda på annat

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

sätt, blifva fullständiga, omfattande och läggas under civil öfverledning, om de också kunna utföras af eller däruti kunna deltaga militära personer. Om vi emellertid skulle gå till den punkt, som jag nu har tillåtit mig antyda, om man skulle tänka sig, att vi ville underkasta 1901 års beslut en verkligen reviderande granskning, då vore det ju ytterst betänkligt, om vi skulle ha bundit oss alltför starkt vid det system, som år 1901 initierades i händelse denna granskning gåfve det resultat, att en revision borde göras. Man har hittills byggt på 1901 års ordning, jag har själf, då jag satt i regeringen, varit med om att bygga på densamma. Likväl tror jag, att man får betänka sig. Och jag kan icke neka till, att det, som i dessa senare tider har framkommit i fråga om egendomligheten i vårt kasärnbyggande, på mig gjort ett djupt intryck. Det förefaller verkligen icke rimligt, att vi skola bygga dessa kasärner öfver hela landet till ett sådant omfång, att hvarje kasärn, sådan som den nu bygges, i sin helhet icke upptages under mer än en månads tid på året. Det förefaller mig, som om det bästa vore, att vi kunde få klart för oss, hvad vi böra göra i fråga om vårt försvarsväsen, och om vi intill dess kunde göra ett slut på vidare kasärnbyggande. Redan år 1901 hade jag, vill jag nämna, den tanken, att icke hela landet likformigt skulle belamras med dessa kasärner — ett land, som sträcker sig så långt från norr till söder och har så olika klimatiska förhållanden. Måhända skall man nu kunna tänka närmare äfven därpå.

Med 1901 års härordning förbands af Sveriges Riksdag önskan och fordran på en reformering af krigslagarna. Denna reform förbereddes af en kommitté, som tillsattes år 1901 och, stor som den var, icke slutade sina arbeten förr än i början af år 1905. Sedan gingo dess förslag ut på remiss till olika myndigheter, och först år 1908 bragtes ett af dem, nämligen förslaget om ny strafflag för krigsmakten, i delvis ändradt skick af den nuvarande justitieministern på Riksdagens bord. Lagutskottet afstyrkte förslaget redan på den grund, att det önskade, att äfven rättegångsordningen samtidigt skulle föreligga. Utskottet uttalade, att detta borde kunna ske redan vid nästa d. v. s. 1909 års eller senast vid 1910 års riksdag. Justitieministern höll, då utskottets förslag var före, ett anförande, där han, som ministrar pläga, först prisade sitt förslag, och sedan förklarade, att det icke kunde komma före år 1909 eller ens år 1910, och jag tror ej, han alls visste, när det kunde komma före. Nu hafva vi år 1911, och ännu ser man icke till något af detta förslag. Detta är ett förhållande, mot hvilket jag för min del måste uttala ett bestämdt klander. Men utan att förmildra detta klander vill jag dock på samma gång säga, att jag är oviss, om jag verkligen skall *beklaga* förhållandet så mycket, och det på den grund, att jag af hvad justitieministern då yttrade fick den föreställningen, att han har en helt annan uppfattning om, hur en krigslagsstiftning borde vara beskaffad, än Riksdagen och kommittén har haft. Det före-

föll beklagligtvis, som om han varit böjd att sätta allehanda småmyndigheters — jag ber om ursäkt för uttrycket — yttranden i denna del öfver Riksdagens principuttalanden och kommitténs därpå stödda förslag, om hvilket kommittén var fullt medveten, att det gick stick i stäf mot hvad en hop myndigheter och särskildt militära sådana skulle önska. Men, som sagdt, uraktlåtenheten står fast.

Remiss af statsverksproposition en. (Forts.)

Mina herrar, då en regerings budgetförslag föreligger, då är det icke blott den frågan, som bör undersökas: huru pass välgrundade äro regeringens framställningar i det eller det hänseendet? Riksdagen har också rätt och plikt att tänka på, hvilket förtroende särskildt i ekonomiska ting den regering förtjänar, som begär att få dessa anslag af Riksdagen. I det afseendet föreligger nu en fråga utaf den omfattning, utaf den betydelse, att jag vågar påstå, att ingen Riksdag under det nya representationsskicket någonsin haft under sin behandling en fråga utaf den omfattningen och betydelsen på ett sådant område. Jag talar om den underrättelse, som under förra våren plötsligt slog ned från marinförvaltningen om ett fullkomligt oerhördt öfverskridande utaf ett reservationsanslag, d. v. s. *ett sådant anslag, som icke får öfverskridas och hvars öfverskridande sålunda är en öfverträdelse, en ren och klar öfverträdelse af gällande grundlag.* Jag skall ägna återstoden — och återstoden blir icke så kort — af mitt anförande åt en betraktelse af denna fråga och den belysning, som den kastar öfver regeringens principer eller principlöshet, hvilket man vill.

Jag skall emellertid för bättre ordnings skull indela hvad jag har att säg i några olika stycken, och såsom måtto öfver det första stycket skall jag tillåta mig att anföra följande ord, sagda här i kammaren år 1909 af hans excellens herr statsministern: »Efter min uppfattning», lyder citatet, »skall Kungl. Maj:t i sina beslut först låta leda sig af hänsyn till om ärendet är för landet nyttigt och viktigt. Och i andra rummet skall komma frågan: är det på gränsen att vi ha rätt att göra det eller är det det icke?» Marinförvaltningens skrifvelse kom den 30 mars förra året, och den uppenbarade, som jag antydde, att uti anslaget för flottans öfningar en brist förefanns, uppgående till mycket öfver en miljon kronor eller närmare bestämdt 1,293,000 kronor. Jag skall be att få nämna litet om hvad jag inhämtat rörande det sätt, hvarpå anordnandet af flottans öfningar till sjöss skötes. Förslag till plan för flottans öfningar för året uppgöres af inspektören för flottans öfningar till sjöss och chefen för marinstaben gemensamt. För att de skola ha en utgångspunkt i ekonomiskt afseende för sina beräkningar, är det föreskrifvet, att marinförvaltningen skall afgifva en uppgift om anslagets ställning. Denna uppgift kan icke med de föreskrifter om räkenskapsväsendet, som f. n. finnas, bli annat än en kalkyl. En sådan kalkyl har marinförvaltningen för hvarje år afgifvit, och sedan göra de två myndighetspersoner, jag nyss nämnde, upp sitt förslag. Detta förslag går sedan till kommandoexpeditionen, där det beredes, hvarefter det föredrages för statsrådet och chefen för sjö-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

försvarsdepartementet, som utfärdar generalorder om öfningarna. Då denna sak först kom fram, befanns det, att allmänheten på vissa håll fick den tanken, att det var marinförvaltningen, som här begått ett ofantligt fel, och den uppfattningen går igen, som vi sett, i flera tidningsartiklar. Men det vill jag säga, att, så vidt jag förstår gällande föreskrifter, kan marinförvaltningen omöjligt tillvitas ett fel i fråga om en förvaltning, som marinförvaltningen alldeles icke har. Det är *icke* marinförvaltningen, som äger att bestämma utgifter af öfningsanslaget annat än till en löjligt ringa del; marinförvaltningen har anfört i sin senaste skrifvelse, att det endast är, enligt hvad jag nu kan erinra mig, något hundratal kronor eller något sådant, som på marinförvaltningens eget beslut gått från detta anslag. I fråga om allt annat är marinförvaltningen endast en kugge i mekanismen, men icke en självständigt verkande kraft. Nåväl, då anslagets öfverskridande blef kändt, tillsattes af sjöministern ett par granskare, det var inspektören för flottans öfningar till sjöss och chefen för marinstaben, således i förbigående sagdt just de, hvilka först uppgjort den oriktiga öfningsplanen. Dessa personer tillsattes nu för att granska saken och se till hvad som kunde göras i följd af den. Det gjorde de så, att de uppsatte en skrifvelse, hvari de sökte nedbringa den påstådda bristen o. s. v. — men detta har numera icke särdeles mycket intresse, sedan fullständig uppgift kommit in och marinförvaltningens senaste skrifvelse föreligger, hvilken, så vidt jag förstår och så vidt man öfver hufvud taget kan tro på myndigheter, fastställer, huru saken förhåller sig. Huru förhåller sig då saken? Jo, på det sättet, att en brist förefanns den 1 januari 1910 på 1,293,000 kronor. Denna brist hade uppkommit under tre år, 1907, 1908 och 1909. 1907 och 1908 hade anslaget varit 1,200,000 kronor, 1909 1,800,000 kronor. Bristen var som sagdt 1,293,000 kronor. Det var således klart, att myndigheterna icke hade rättat sig efter marinförvaltningens uppgift eller också hade gjort så oerhördt vårdslösa beräkningar, att man har svårt att tänka sig något dylikt. Man har därvid försökt göra gällande, att marinförvaltningens uppgift är så oriktig, att det icke är underligt, om det blir oriktigheter sedan. Ja, men då är det väl under den förutsättningen, att statsrådet kan visa, att han har rättat sig efter marinförvaltningens uppgift och att hans dispositioner icke öfverskrida den uppgiften. Detta är icke fallet. Det är *marinförvaltningens* kalkyler, som ha visat sig vara riktiga, så när som på under båda dessa år knappa 150,000 kronor. Om man således afdrager ifrån hela bristen, 1,293,000 kronor, knappa 150,000 kronor, återstå cirka 1,150,000 kronor. Och hur den bristen skall kunna aflyftas ifrån vederbörande departementschefs skuldror, det kan jag icke förstå. Ty det går väl icke an att försöka komma med det påståendet, att de äro så svårberäkneliga dessa flottans öfningar, att beräkningarna kunna komma att slå miste på 30 procent och därutöfver på anslaget. Det lyckas väl ändå inte.

Låt oss fastställa, hvad ställning har ett anslagsäskande statsråd,

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

en departementschef. Jo, han har följande ställning. *Han mottager anslaget af Riksdagen med förpliktelse att ansvara för detsammas rätta användning och med rätt att i afseende därpå till sitt betryggande utfärda alla föreskrifter och gifva alla regler, som han behagar, till underordnade myndigheter.* Hur i all världen kan man då komma och tala om att utgifterna voro så svårberäkneliga, att det icke är underligt, att det blir en brist på öfver 1 miljon? Om man behagar att jämföra hvad som här skett med t. ex. hvad som kan förekomma i en enskild affär, låt oss säga i ett bolag, så skall man lätt finna, att man sannerligen där icke skulle godtaga en sådan ursäkt. Låt oss antaga, att i en enskild affär eller ett bolag en tjänsteman erhållit en bestämd summa för ett visst ändamål med den tillsägelsen, att han väl får spara på den, men icke öfveskrida den, och antag att han sedan kommer och säger: Ja, det vardt så svårt det där, så att jag har öfverskridit summan med en tredjedel eller halfva beloppet eller dylikt. Skulle det godtagas? Nej, det skulle aldrig godtagas i en enskild affär.

De i detta fall felaktiga äro följande ämbetsmän, nämligen inspektören för flottans öfningar och tjänstgörande chefen för marinstaben, hvilka upprättat planen utan tillräcklig beräkning, vidare chefen för kommandoexpeditionen, hvilken föredragit planen utan att anställa verkliga beräkningar, och slutligen statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet, grefve Ehrensvärd, hvilken har godkänt denna plan utan att anställa ordentliga beräkningar.

Man ser således, hvilken fara det är att uppställa sådana satser, som att man först skall taga hänsyn till det, som kan vara nyttigt och lämpligt för det allmänna, och först därefter tänka på hvad grundlagen föreskrifver. Men det är den satsen, som herr statsministern har uppställt, och det är den andan, som hela tiden varit utmärkande för herr statsministern. Och ur den synpunkten är det icke så underligt, att vi nu stå inför den katastrof, där vi stå.

Det andra stycket af hvad jag har att säga bär till motto ett uttryck af samma höge författare, och det lyder sålunda: »Om missbruk förekomma, ägnas en grundlig utredning åt anledningarna till desamma och huru de kunna förekomma.» Jag vill anmärka, att orden enligt trycket lyda: »och huru de förekomma», men jag har trott, att detta var ett förbiseende vid justeringen och att meningen otvifvelaktigt torde vara: »huru de (må eller) kunna förekommas». Jag har redan tillåtit mig att framhålla, att de missbruk, som jag har påpekat, äro af mycket stor omfattning, och jag kan säga herrarna, att jag verkligen forskat i riksdagshandlingarna för att se, om något liknande där kan upptäckas. Men jag har icke funnit något, som ens aflägset liknar detta i afseende å det oerhörda beloppet.

Nu vet jag väl, att det kommit in hos oss en anda, som menar, att en miljon icke betyder så mycket. Man har till den grad vant sig vid att se miljonerna rulla huller om buller, att man på många håll tänker så här: ja, det där är ju ledsamt, men i en så stor budget, som vi ha, betyder en miljon icke så värst mycket. Ifall man i

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

stället ser saken ur synpunkten af huru statens inkomster anskaffas, betyder kanske en miljon något litet mera. Jag har i det afseendet tagit reda på inkomstskattens och bevillningens fördelning för samma år, då grefve Ehrensvärd gjorde sin sista mästerkupp, och jag har därvid funnit följande: om man lägger tillsammans hvad Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län tillhopa utgjorde i inkomstskatt och bevillning för år 1909 eller rättare beräknades skola utgöra — de utgjorde naturligtvis icke så mycket, det blir alltid något mindre i verkligheten — uppgick det till 1,019,000 kronor, således åtskilligt under de anspråk, som grefve Ehrensvärd hade för sitt välbefinnande på departementschefsplatsen. För Kopparbergs län går motsvarande belopp icke upp till mera än 1,049,000 kronor. För Gäfleborgs län går det upp till 1,240,000 kronor; det kan således betäcka bristen. För Västernorrlands län är beloppet 1,135,000 kronor, För Älfsborgs och Skaraborgs län tillsammans utgör det 1,329,000 kronor. Dessa båda län kunna således betäcka resten och få litet öfver. Se vi på Småland, finna vi, att Jönköpings och Kronobergs län lyckas komma upp till 973,000 kronor. Om man lägger till hälften af det belopp, som Kalmar län erlägger, då kan summan gå upp till hvad som behöfs för att betäcka bristen. Nu är det möjligt, att Småland är ganska lyckligt att få frambära ett sådant offer för en älskad regering, men det är icke alldeles säkert, att, om man tager t. ex. de norrländska provinserna, de äro fullt lika lyckliga öfver den saken.

Nu kommer man till den frågan: hur har för det första statsministern inlöst sin försäkran, att när missbruk förekomma, så undersöker man dem och ser till huru man skall kunna förekomma desamma. Hur har han inlöst den? Jag måste då först gå in på en ganska egendomlig men verkligen mycket intressant fråga, och det är ett försök till bortförklaring af hela saken, som jag ännu icke berört.

Någon tid efter det marinförvaltningens skrifvelse hade kommit förra våren, fick man se i en tidning, som hade hört efter hos marinstaben eller en där anställd officer, en förklaring, af följande innebörd: det är icke så farligt, som det ser ut, ty då man talar om denna stora brist, då tar man icke hänsyn därtill, att ett mycket stort belopp af just 1910 års anslag redan är användt till sådana öfningar, för hvilka kostnaderna räknas på 1910 års anslag. Denna märkvärdighet förklaras på följande sätt: Riksdagens finansår räknas från den 1 januari till den 1 januari, men flottan har behagat bestämma sitt öfningsår från den 1 oktober till den 1 oktober. Nu skulle man kunna tycka, att detta kunde gå för sig, utan att man behöfver rubba Riksdagens finansår, ty det anslag, som är gifvet för ett år, skulle möjligen kunna utportioneras på de sista tre fjärdedelarna af flottans öfningsår och den första fjärdedelen af nästa öfningsår. Emellertid har man också behagat anse sig kunna taga i förskott det anslag, som Riksdagen gifvit för ett senare år. Det är naturligtvis icke egentligt, ty om ett förskott skall få tagas, skall ju Riks-

dagen ha tillåtit detta. Jag skall emellertid nu icke yttra mig vidare därom.

Remiss af statsverkspropositionen (Forts.)

Från marinstaben och i tidningarna hade det sagts, att det redan vore så mycket gjordt på dessa öfningar, för hvilka medel skulle tagas af 1910 års anslag, att den öfningsplan, som på våren 1910 uppgjorts, blott toge i anspråk 900,000 kronor. Då anslaget var 1,800,000 kronor, så skulle detta således innebära, såsom herrarna förstå, att öfningar redan vore gjorda för ett belopp af inemot 900,000 kronor. När det nu vore på det viset, sade man att anslaget öfverskridits, så vore detta visserligen beklagligt, men saken kunde ju ordnas så, att den öfningsplan för år 1910, som skulle kosta 900,000 kronor, finge inskränkas, eftersom man blott hade kvar 4-à 500,000 kronor.

Denna förklaring, att man redan gjort öfningar för inemot 900,000 kronor, hvilket bestyrktes med att man uppgjort den nya öfningsplanen på grundval af endast 900,000 kronor, går igenom tidning efter tidning, och till och med på morgonen af den dag, då femte hufvudtiteln förehades i Riksdagen, återkommer den förklaringen i en lång artikel i Stockholms Dagblad, ägnad att verka rogifvande på Riksdagen till förmån för anslagsäskandena under femte hufvudtiteln. Man säger där uttryckligen, att bristen dock »till större delen är endast skenbar», och så kommer man med de 900,000 kronorna igen.

Då en talare på Gäflebänken drog fram frågan om det öfverskridna anslaget i femte-hufvudtitels-debatten i våras, svarade sjöministern med ett anförande, däri han talade om att det hela var tråkigt och beklagligt — det var då icke för mycket — men att han ställt om åtskilligt för att få saken utredd, och att han hoppades, att marinförvaltningens uppgifter icke vore fullt riktiga. Utan att nämna uppgifterna i tidningarna talade han om, *att en öfningsplan var uppgjord för 1,600,000 kronor*, ehuru den nu naturligen fått lof att göras om. Alltså finna herrarna — och jag har för öfrigt öfvertygat mig om att det förhåller sig så — att, *utan att hafva fått marinförvaltningens uppgift om anslagets ställning, uppgjorde myndigheterna en plan till nya öfningar, hvilken statsrådet godkände och utfärdade generalorder på, öfningar som voro beräknade att kosta 1,600,000 kronor*. Sedan kom marinförvaltningens skrifvelse, som visade, att man hade mellan fyra och fem hundratusen kronor att röra sig med.

Mina herrar hur kan det förklaras, att denna uppgift till allmänhetens vilseledande spreds från marinstaben, hur kan det förklaras, att regeringen, som väl dock lär läsa tidningar, särskildt herr statsministern, som med all säkerhet läser, kanske också skrifver i tidningar, icke skulle ha fäst sin uppmärksamhet vid att från ett ämbetsverk utspreds fullständigt lögnaktiga påhitt — ty något annat ord passar icke på detta — för att förvilla den allmänna meningen?

Man kan också fråga, hur det kom sig, att den rätta uppgiften kom fram i debatten från statsrådet Ehrensvärd. Hur kom det sig?

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Kanske saken förklaras af det s. k. samvetet, som ju icke ens hedningarna sakna? Men ett lär vara säkert, att nog visste ministären något om saken, då försöket med de 900,000 kronor gjordes, fastän det sedan blef en ändring.

Om man sammanställer allt, är det alldeles påtagligt, att ehuru siffrorna i ett eller annat afseende ännu kunde vara osäkra, så måste de regerande fullständigt ha insett, att ett missbruk och ett mycket betänkligt missbruk förekommit. Detta missbruk innebar en kränkning af grundlagen, det innebar ett svårt förslösande af folkets medel, och det innebar ett utomordentligt dåligt exempel för hela förvaltningen, ty kan en man i en underordnad ställning i denna förvaltning icke med skäl säga: kan man verkligen fordra så mycket af oss, då man kan tillåta sig så mycket uppe i toppen? Nåväl, hvad borde regeringen gjort? Ja, det är nu ett faktum, att i ett ordnadt samhälle plägar man understundom näpsa den, som har gjort något oriktigt, och belöna den, som gjort något godt. Och däraf kan ju samhället må väl. Men säkert är att man icke skall kasta om förhållandena och belöna den, som gjort orätt. Det är bland det farligaste man kan göra. Men det är tydligt, att det är *detta*, som gjordes, *när vid statsrådet Ehrensvärds afgång från stastrådsämbetet han, med förbigående af tre förtjänta officerare, blef upphöjd till amiral.* Det kan, herr talman, icke komma ifråga, att jag skall gå närmare in på denna utnämning, utan det är endast ur den synpunkten jag omnämner densamma, att den visar, att regeringen och främst statsministern betraktade grefve Ehrensvärds förfarande såsom en fullständig bagatell, hvilken ingalunda borde hindra hans upphöjelse till en viktig och ansvarsfull post inom flottan.

Man kunde möjligtvis här invända, att det kanske berodde på en kutym, att det kanske vore så godt som ofrånkomligt åtminstone inom denna ministär, att alla afgående statsråd skola bli befordrade. Men så är icke förhållandet. Det är visserligen så, att en civilminister, hvars förtjänster jag tror, att Riksdagen knappast fullt insåg, omedelbart efter sin afgång blef upphöjd till ett af de viktigaste administrativa ämbeten, sedan han hade burit sig litet underligt åt beträffande en viss promemoria, — där han dock hade statsministern till kamrat. Men man får å andra sidan komma ihåg hvad som inträffade efter den riksbekanta sprängningen 1909, då bland annat den statsrådsledamot, på hvars person ursprungligen hela ministären bildats, afgick. Då var det nog mången, som tänkte: att det blir väl något högre administrativt ämbete erbjudet åt denne framstående man. Men något sådant hörde man alldeles icke af. Nå, det förstås, skillnaden är ju den, att det ifrågavarande statsrådet, han afgick därför att han ville värna om folkets och Riksdagens rättigheter, men grefve Ehrensvärd, han afgick i sammanhang med att han trampat på folkets rätt.

Jag nämnde i förbigående, då jag framhöll, hvilka som varit

felaktiga i fråga om anslagets öfverskridande, att äfven chefen för kommandoexpeditionen hörde till dem.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Man kan fråga: hur kan jag veta detta? Har jag något protokoll på, att han vid föredragningen utaf denna öfningsplan icke har gifvit alla de fullständiga uppgifter, som han bort sätta sig in i, och som kunnat förhindra öfverskridandet? Nej, jag har intet sådant protokoll, jag har endast ett resonemang, men som jag tror är bindande.

För den händelse statsrådet grefve Ehrensvärd, skulle ha mottagit fullständiga och klara uppgifter uti detta ärende, och för den händelse han således skulle hafva insett och måst inse, att öfningarna voro alldeles för stora för anslaget, då skulle han med fullt uppsåt och fullständigt mala fide hafva utfärdat sin generalorder. Om så varit förhållandet, skulle han således tillika, oaktadt detta icke bort kunna undgå statsministerns vetskap, af honom blifvit föreslagen till amiral. Sådant vill jag icke anse möjligt. Men om det således är vårdslöshet, som föreligger från stadsrådet grefve Ehrensvärds sida i detta ärende, kan jag icke förstå annat, än att chefen för kommandoexpeditionen, hans föredragande, också måste ha felat, också måste ha behandlat saken vårdslöst.

Nu kan man säga: hvarför är det nödvändigt att tala om chefen för kommandoexpeditionen, det är ju egentligen det konstitutionella ansvaret, som kan intressera oss? Ja, mina herrar, så skulle det vara under vanliga förhållanden, men veten I, hvem denne chef för kommandoexpeditionen är? Jo, det är den mannen, som sitter på ministerbänken i statsrådet Ehrensvärds ställe — det är hans efterträdare. Den ene felaktige gör man till amiral och den andre felaktige sätter man i spetsen för sjöförsvaret!

Under denna tid af mångahanda teoretiserande utredningar på statslifvets område skall jag, herr talman, tillåta mig att göra en liten afstickare för att försöka utreda ett begrepp, som vi understunddom i historien läst om, men om hvilket vi i allmänhet icke vilja tro, att det skulle ha insmugit sig i våra statsförhållanden. Jag skall försöka att något litet utreda, hvad egentligen begreppet ruttenhet i förvaltningen innebär.

Då tror jag vi kunna vara ense om, att ifall ämbetsmän uti en stat i stor skala stjäla eller förfalska eller begå egennyttiga gärningar i sina ämbeten, då är ruttenhetens tid tydligen inne. Men fråga är, om det icke äfven finnes andra slags förfaranden, som ingå under detta begrepp.

Den omständigheten, att en individ gör sig skyldig till ett fel utaf vårdslöshet — låt vara att denna är af stor omfattning och bringar stor skada — anser jag dock icke kunna konstituera någon sådan benämning. Det måste förekomma i hvarje förvaltning, att så någon gång sker. Ett sådant fall kan visa, att en person blifvit oriktigt vald för sin plats och det kan vara ett fel af den, som valt honom. Men heller icke mera; om däremot sådana fel — låt vara fel af vårds-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

löshet — upptäckas, men icke beifras, utan belönas, då menar jag, att man åtminstone bra mycket närmar sig det begrepp, hvars namn jag här nämnde.

Om man nu frågar, hvilka äro då ansvariga för detta, hvilka äro ansvariga för att det icke har ingripits, såsom man bort ingripa, utan att båda de närmast felaktiga ha blifvit upphöjda uch belönade, då är det självklart, att man i en sådan sak icke i första rummet vänder sig mot den, som formellt behandlat frågan. Ifall det nu är t. ex. krigsministern, som har föredragit grefve Ehrensvärds upphöjelse till amiral, icke tror jag för min del, att, med ett modernt politiskt statsskick eller ett, som tenderar dit, man kan hålla den förre i främsta rummet ansvarig, utan den i första rummet ansvarige måste vara statsministern, den saken är alldeles klar. Men på samma gång måste man nog säga, att äfven andra äro ansvariga, och jag skall strax komma dit.

Först vill jag dock tillåta mig att erinra herr statsministern om ett yttrande, som han en gång fällde i denna församling och som sedan upptogs vid ett annat tillfälle af en annan talare.

Han fällde uti en interpellationsdebatt ett uttryck — det var beträffande socialdemokratien, hvars republikanism han klagade öfver — däri han åberopade sin aflagda statsrådsed såsom förpliktande för honom att ägna sin energiska uppmärksamhet — jag vågar icke säga huru orden föllo — åt en sådan företeelse som att ett stort parti visat republikanska tendenser. Därpå svarades, att man kan ha republikanska tendenser på ett fredligt sätt, och att det ej behöfver vara fråga om, att man skall gå på andra vägar än de fredliga. Jag tillät mig sedermera vid ett tillfälle erinra om detta, och jag skall nu återigen erinra därom. Jag skall återigen påminna herr statsministern, att statsrådseden innehåller äfven en uttrycklig förpliktelse att upprätthålla och akta folkets och Riksdagens rättigheter. Detta kan jag icke finna, att herr statsministern här har gjort. Det är icke att respektera folkets rättigheter att handla såsom här har skett. Nu vill jag icke så starkt hårdraga frågan om eden — ehuru det är en mycket skarp motsats mellan den utomordentligt subtila loyautén i ena fallet och den fullständiga bristen därpå i det andra — detta på den grund, att jag icke vet, *huru mycket allvar det öfver hufvud taget var*, då herr statsministern framdrog frågan om sin statsrådsed. Jag vet icke detta, och ingen annan vet det heller.

Om herr statsministern tillåter mig säga ett sanningens ord rörande hans statsledarskap, så skulle det vara detta. Såsom herr statsministern möjligen understundom finner, tillmätes åt honom den aktning, som man dock gärna tilldelar äfven politiska motståndare, i något sparsamt mått. Hvarför så? Jo, det beror nog ganska väsentligt därpå, att *man aldrig känner, att man jämt söker efter, men icke finner allvaret uti denna statsledargärning och uti dessa statsledarord, som vi jämt och samt höra.* Det har ju kommit ända därhän, att man allt mer och mer har börjat tro sig förstå, att då herr statsministern

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

står vid statsrodret, då är det egentligen alltid efter den tillfälliga fördelens ständigt svängande kompassnål, som han inrättar sig, men hvad beträffar den fasta öfvertygelsens ledstjärna, så tycks den aldrig finnas för honom.

Jag framhöll, att statsministern i främsta rummet måste göras ansvarig för den brist på räfst, som här förekommit, men det är klart, sade jag ock, att han icke är ensam om ansvaret. Vi måste numera i viktigare frågor betrakta en ministär såsom en enhet; vi fordra af den en enhetlighet. Och om vi fordra detta, då den frambär frågor om förändringar uti statslifvet på det ena eller andra området, skola vi då icke fordra det i fråga om en så viktig sak som själfva förvaltningens renhet, som det här är fråga om? Men det finnes dock efter min tanke en af rådgifvarne, som mer än de andra och närmast efter statsministern här är ansvarig, och det är den, som har den speciella uppgiften att stå för den ekonomiska politiken. Det är chefen för finansdepartementet. Det är ju så, att under det eljest hvarje departement har sin specialitet för sig, så är finansministerns departement så beskaffadt, att det har sammanhang med alla de andra; alla de andra behöfva pengar, hela statsförvaltningen behöfver pengar. Då förefaller det mig, att honom bör tillkomma att fordra af sina kolleger, att den ekonomiska politiken, för hvilken han skall stå, icke af dem förvanskas. Och det skulle förvåna mig, ifall den nuvarande finansministern icke vid närmare betänkande skulle finna, att hans auktoritet måste blifva bra undergräfd genom hvad som skett. Då han står här och för oss utvecklar sin samvetsgrannhet, sin noggrannhet i skattepåläggningen, huru han försöker på allt sätt åstadkomma rättvisa medborgarne emellan, huru allt skall göras så solidt och gediget som möjligt, måste han icke då förstå, att man tyst kan tänka: ja, stå där och tala ni om soliditet och gedigenhet, men ni har dock icke varit så pass mycket karl för den ekonomiska politikshufvudsprincipen, hvilken ni säger er hylla, att ni, då svåra missförhållanden på det ekonomiska området framträdt, sagt ifrån åt edra kolleger: då svenska folkets penningar förstöras, då vill jag icke vara med, då måste detta rättas, och då få framför allt icke de skyldiga belönas. Om det fortfarande skulle råda någon tvekan hos regeringen själf om beskaffenheten af det, som här förekommit, ja, då ber jag den att, såsom jag nyss tillät mig göra, i fantasien förflytta sig till att tänka på, huru samma förhållanden skulle taga sig ut i en enskild affär, i ett enskildt bolag. Låt oss t. ex. tänka oss, att herr statsministern och herr finansministern i stället för att hafva sina nuvarande befattningar — det är ju endast i fantasien — skulle hafva öfvergått till enskild verksamhet. Låt oss tänka oss, att de hvar för sig skulle trädt i spetsen för något bolag, herr statsministern för ett väldigt riksbolag för trä eller järn och herr finansministern för ett väldigt riksbolag för tobak och snus. Vi förstå, att, om dessa båda bolag skulle utbreda sig öfver hela landet, en decentralisation af förvaltningen naturligtvis måste inträda: de måste uppdela sig i distrikt och filialer,

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

och de måste hafva underchefer, som hvar för sig hade sin makt och sitt ansvar. Antag nu, att en sådan underdirektör hade fått ett betydligt anslag på de villkor, som jag sade: han får spara på de medel, som han fått för att verkställa en viss åtgärd, låt oss säga för att ombygga en fabrik, för monterande af en fabrik eller för något experiment eller hvad som helst, men han är ansvarig, om han, när så att säga, räkningarna komma, visat sig hafva öfverskridit sin befogenhet, gått utöfver gränserna för det penningbelopp, han fått sig tilldeladt. Är det då verkligen så, att herr statsministern eller herr finansministern skulle, om han nu gått och gått enormt utanför de uppdragna gränserna, säga: tack så mycket, er skola vi befordra. Nej, jag tror, att de skulle säga: vi hafva nog af er, eller: någon befordran blir det icke på länge. Men om jag har rätt i detta, hvad skulle det då visa? Jo, det skulle visa, att pliktkänslan är icke fullt densamma i de allmänna angelägenheterna som i de enskilda. Det skulle visa, att man anser, att svenska folket mycket väl kan tåla, hvad en aktieägare i trä, järn eller snus aldrig skulle kunna tåla.

Det är nu ganska angenämt att få öfvergå till ett stycke, som börjar med ett vackert och ädelt motto, till hvilket författaren och upphofsmannen är ingen mindre än statsrådet och chefen för civildepartementet. Det handlar om den svenska grundlagen och lyder sålunda: »Nedskrifven snart sagdt på undergångens brant, fullbordad med en hast, som framtvingades af fäderneslandets våda, blef denna lag, grundlagen, ett fast bålverk till folkfrihetens skydd, till värn mot godtycke och laglöshet». Jag vill tillåta mig att erinra, huru jag för ett par år sedan tog mig friheten att framhålla här i kammaren, hvilken betänklig skillnad, hvilken djup klyfta det dock existerade på många håll emellan det sätt, hvarpå hos oss fäderneslandet och hvad därtill hör dyrkas och tillbedes på festens dag, och det sätt, hvarpå fosterländska angelägenheter understundom i hvardagslag behandlas. Nåväl! Året 1909 var jubileumsåret för den svenska hufvudgrundlagen, regeringsformen, och det var naturligt, att detta faktum väckte till lif känslor och intressen framför allt hos de medborgare, hvilka af hjärtat älska ett konstitutionellt statsskick och af hjärtat afsky dess motsats, ett despotiskt statsskick eller ett personligt styrelsesätt. Men så småningom fann äfven vår regering, att det kanske vore lämpligt, då grundlagen ju dock är ett erkändt attribut, och ett bland de förnämsta, till fäderneslandet, att ägna tilldragelsen en fest, och denna fest ägde rum på Skansen med stor glans. De kungliga voro närvarande, ministären i dess helhet, äfven, som jag förmodar, grefve Ehrensvärd var närvarande, och en stor mängd åhörare voro närvarande. Den förnämsta glanspunkten i denna fest var civilministerns tal, ur hvilket jag anförde det nyss citerade mottot. Nu ber jag herrarne komma ihåg följande: samma år, som sålunda den svenska grundlagen under stort jubel och fest firades, samma år, som den af en af den svenska regeringens medlemmar upphöjdes såsom ett *»värn mot*

godtycke och laglöshet», samma år med blott några få veckors mellanrum var det, som herr statsrådet grefve Ehrensvärd på sitt vis firade den svenska grundlagen, det vill säga genom att handlöst och vårdslöst vräka våra penningar i sjön. Och jag har väl rätt efter den utveckling, som jag gifvit, att säga, att regeringen i dess helhet bundit gärningen vid sig. Men då förefaller det mig, som om jag i detta exempel fått ett rätt talande bevis på sanningen af hvad jag för ett par år sedan sade om skillnaden mellan fest och hvardag i fråga om fosterlandet och här grundlagen. Ty här kan man väl om någonsin säga, att det var ett bekännande med läpparne, men att hjärtana voro långt därifrån.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

»Högern i vårt land lägger accenten — om också gifvetvis icke uteslutande vikt på de ekonomiska — — — — krafven.» Detta yttras af en af de teoretici, som gjort till sin uppgift att, med ett ofantligt uppbjudande af lärdom och äfven med icke ringa lyrik, kämpa för högern och dess regering: före detta Andrakammarledamoten, numera senatorn, herr professor Kjellén. Låt oss nu se på dessa ord, att högern lägger accenten på de ekonomiska krafven, i belysning af hvad jag här sagt. Ja, det kan ju synas underligt, att man skulle kunna påstå det, om man tänker på, hvad i denna sak förekommit. Men kanske det dock icke är oriktigt. Det beror på, hvad man lägger in i författarens ord. Menar man därmed kraf på solid, samvetsgrann hushållning med statens medel, då måste herr Kjellén uppenbarligen med sorg se, hvilken svår bräcka hans kära regering tillfogat hans kära teori. Men det är också möjligt att uppfatta orden på annat sätt. Man kan uppfatta dem så, att hufvudsaken är att få in mycket pengar, att skaffa in mycket pengar, att förtjäna mycket pengar, att låta staten få in mycket pengar, men att man då gärna också kan tillåta sig att mishushålla icke så litet med pengarne. Jag tror för min del, att om detta skall vara meningen, så är det en af de farligaste statsprinciper, som man öfver hufvud kan uppställa. Det finnes som bekant åtskilliga individer särskildt på den större, mera omfattande och mera hasarderade spekulationens område, som synas hylla sådana principer. De förtjäna mycket, men bry sig icke så mycket om, hvart pengarne taga vägen. Jag tror dock, att det vore mycket farligt att göra en sådan princip till principen för en stats ekonomiska ordning. Jag tror, att vi göra bäst uti att alltjämt hålla på och fordra, att statens hushållning skall vara omsorgsfull och samvetsgrann. Det är mycket, mycket bra, ifall man kan skaffa mycket pengar, men det är absolut oundgängligt, att man sköter de pengar, som skaffas, väl och ordentligt.

Samme teoretiker, som jag nyss anförde, har också uppställt en särskild lära därom, att här i landet och kanske i andra länder — det vet jag icke — regeringens män böra hämtas framför allt från den stora köpenskapen och den stora industrien. Ty det är sådana män, som äro de nödvändigaste för ett samhälle. Och då är det gif-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts).

vet, att det också är de, som styra ett samhälle bäst. Jag skall icke alls gifva mig in på, om denna teori är riktig eller oriktig. Jag skall blott för min del säga, att, om man har den uppfattningen, det vill synas mig, som man också borde fordra, att dessa köpenskapens och industriens män skulle till statsförvaltningen medföra alla de egenskaper, som utmärkt dem i deras enskilda handteringar. Det förefaller mig, som om staten borde äga rätt att fordra, att de på dess angelägenheter inlade samma solida egenskaper i fråga om hushållning, som hafva gjort dem framstående i deras förra gärningar.

Ja, mina herrar, jag har ju redan varit mycket långvarig — jag är nog medveten därom — och det skall icke blifva många ord, som jag har att tillägga. Men eftersom jag har anfört så många citat, må det vara mig tillåtet att erinra om ännu ett ord, som yttrades i denna kammare för omkring fem år tillbaka. Det var då en talare, som varnade och yttrade farhågor för introducerande af hvad han kallade en *herremaktens* regering här i landet. Jag undrar, om icke denne talare nu har fått rätt. *Jag undrar, om icke herremakten just uti hvad jag här har skildrat har visat åtskilliga af de sidor, som göra den farlig, om den icke har visat, huru litet den aktar grundlagen, om den icke har visat, huru litet den aktar folkets rätt, om den icke har visat, huru litet den aktar och kräfver pålitlighet och vederhäftighet uti statsförvaltningen.* Jag tror, att så måste erkännas vara fallet. Och jag tror, att det till den grad är fallet, att det måste synas förvånande, då man tänker sig, att dessa samme män kanske, då fjärde och femte hufvudtitlarna komma före, skola stå upp och söka lära oss våra plikter mot fosterlandet. Det synes mig, att vi då kunna svara dem: lären eder först edra egna plikter, mina herrar! Det synes mig, att vi kunna svara dem; lären eder, att folkets rätt är något högre och något mera ansvarsfordrande, än hvad I med edert utaf herremaktens åskådning genomträngda sinne hittills synas hafva insett.

Jag kan ju icke vara blind för — och det kan ingen vara — att skarpa och betydelsefulla politiska strider förestå under detta år. Men jag har den öfvertygelsen, att det då kan vara ganska godt för dem, som kunna med sanning säga till folket: vi hafva gång efter annan pekat på, huru litet folkliga, huru litet grundlagsriktiga denna regerings principer hafva varit. Vi hafva gång efter annan fordrat andra principer, grundsatser sådana, som förr i världen fordrades äfven utaf landtmannapartiet i Andra kammaren. Vi skola ha rätt, tror jag, att säga till folket: viljen I se gamla landtmannapartiets verkliga arftagare i fråga om kravet på statsförvaltningens renhet och grundlagens åtlydnad, så är det hos vänstern, som I hafven att söka dem. Ty de andre, de, som kalla sig landtmannapartiet (och dess broder framstegspartiet), de hafva icke förmått att bevara sin rätt till det stora testamente, som de en gång hafva fått. De ha svikit sina politiska fäders traditioner och de ha icke längre någon rätt att åberopa sig på dem.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Wijk: Herr talman, mina herrar! Under femte hufvudtiteln möta vi ett anslagskraf och i samband med fjärde hufvudtiteln ett lagförslag, som direkt härleda sig ur den så kallade försvarskommitténs utlåtande. Under sådana förhållanden må det tillåtas mig att vid detta tillfälle något närmare upptaga till granskning denna kommittés betänkande och de förslag, som utaf densamma framställts.

Försvarskommitténs uppgift var såsom bekant att granska den försvarsplan, som enligt 1906 års uppdrag hade framlagts af en del militära myndigheter, att »bedöma de olika föreslagna försvarsanordningarnes vikt för landets försvar» och att »underkasta planen en allsidig granskning och grundlig pröfning särskildt ur finansiell synpunkt».

I kommitténs instruktion framhölls det med skärpa, att den parlamentariskt finansiella granskningen var kommitténs hufvuduppgift, och jag skall därför börja med att kasta en kort öfverblick öfver kommitténs finansiella utredning.

Kommitténs första uppgift har varit att söka utreda landets ekonomiska bärkraft och dess antagliga tillväxt under den period, 1912—1919, för hvilken kommitténs försvarsplan närmast gjorts upp, och kommittén har därvid utgått från två principiella antaganden, som jag ber herrarna försöka fästa i minnet, därför att de utgöra grundvalen såväl för kommitténs resultat som för åtskilligt af den kritik, som man kan rikta mot densamma.

Det ena principiella antagandet är det, att den bevillningstaxerade inkomstens tillväxt i landet i stort sedt troget återspeglar den verkliga nationalinkomstens ökning. Den andra principen är den, att skatteförmågan, eller landets ekonomiska bärkraft, växer i samma proportion som nationalinkomsten — i detta fall således i samma proportion som den bevillningstaxerade inkomsten.

Kommittén har undersökt perioden 1882—1909 och funnit, att under denna tid den bevillningstaxerade inkomsten vuxit med 4,61 procent om året. Med berömvärd försiktighet har kommittén räknat med, att denna tillväxt skulle under kommande tider blifva mindre, och i stället för 4,61 procent har kommittén lagt 3,66 procent såsom grundval för sina beräkningar af den årliga inkomstökningen under perioden 1912—1919. På denna grundval har kommittén kommit till den slutsatsen, att under perioden 1912—1919 landet kommer att i medeltal uppvisa en bevillningstaxerad inkomst af ungefär 2,000 miljoner om året. Och utgående från den principen, att denna inkomst i samma proportion som hittills skall kunna användas till allmänna ändamål utan att landets ekonomiska bärkraft frestas, har kommittén kommit till den slutsatsen, att till statsutgifter komma under perioden 1912—1919 att finnas tillgängliga i årligt medeltal 206,640,000 kronor. Kommittén har antagit, att af detta belopp ungefär 113 $^1/_3$ miljoner kronor komma att åtgå till icke-försvarsutgifter, hvilket på det sättet

Remiss af statsverkspropgsitionen. (Forts.)

skulle få ökas med 3 procent om året; och resultatet blefve då, att för försvarsutgifter under denna period skulle komma att finnas kvar 93,3 miljoner kronor om året, motsvarande ungefär en årlig ökning af 2 procent. Det är på dessa grunder kommittén har kommit till siffran af 93,3 miljoner kronor, och det är till denna siffra, som kommittén sedermera reducerat de åtskilliga högre kraf, som framställts i den försvarsplan, hvilken uppgjorts af de militära myndigheterna.

Kommitténs resonemang förefaller alldeles klart och bindande. Tyvärr måste man emellertid rikta en del ganska allvarliga anmärkningar mot de två principer, på hvilka kommitténs hela resonemang är fotadt, och då först mot den principen, att den bevillningstaxerade inkomstens tillväxt utgör i stort sedt en trogen afspegling af den verkliga nationalinkomstens ökning. Mot detta resonemang finnas åtskilliga invändningar att göra. Såsom vi veta, förhåller det sig så, att i fastighet intecknad gäld icke frånddrages den för fastigheten taxerade inkomsten. Och denna gäld har, såvidt jag kan finna af kommitténs siffror, under den ifrågavarande perioden vuxit från 33 procent af taxeringsvärdet till ungefär 43 procent af samma värde. Under den period, som här är i fråga, har vidare självdeklaration införts, hvilken har medfört en ganska betydande, men naturligtvis blott skenbar ökning af den bevillningstaxerade inkomsten. Slutligen har det många gånger framhållits, att den starkt stigande inkomsten af så kallad annan fastighet, sedd såsom nationalinkomst, är till stor del af mycket tvifvelaktigt värde, i den mån nämligen som den återspeglar endast höjda hyror, hvilket är likbetydande med höjda lefnadskostnader.

Alla dessa anmärkningar ge vid handen, att den bevillningstaxerade inkomstens ökning i själfva verket är i viss mån skenbar, och att den verkliga nationalinkomstens ökning således efter all sannolikhet ej är lika stor som den bevillningstaxerade inkomstens tillväxt.

Men ännu allvarligare anmärkningar kunna riktas mot den andra af kommitténs principer: att skatteförmågan, eller den ekonomiska bärkraften, skulle växa i samma proportion som den bevillningstaxerade inkomsten. Kommittén har då underlåtit att räkna med en så betydande faktor som den allmänna prisnivåns eller de allmänna lefnadskostnadernas höjning. Det är ju alldeles gifvit, att den verkliga skatteförmågan icke kan räknas direkt efter inkomsten, utan att den beror på den skillnad, som i hvarje enskild individs ekonomi förefinnes mellan inkomsten och de nödvändigaste lefnadskostnaderna. Vi veta alla, huru dessa kostnader år efter år hafva vuxit. Det är ju alldeles gifvet, att en stor del af den inkomstökning, som gör statistiken för inkomst så vacker — jag behöfver blott erinra om de af Riksdagen i stor omfattning beviljade löneregleringarne och om den betydliga stegring i kropps-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

arbetarklassens inkomster, hvilken ägt rum under perioden 1882—1909, i själfva verket är framkallad af de ständigt ökade lefnadskostnaderna och således till stor del uppslukas af dessa. Samtidigt ha skatterna vuxit betydligt: kommunal- och landstingsskatterna t. ex. under perioden 1897—1908 med ungefär $7^1/_3$ procent per år. Utaf allt detta framgår tydligt, att kommitténs ofvannämnda princip icke är hållbar, och att det resultat, som kommittén på denna grundval kommit till beträffande landets ekonomiska bärkraft och de inkomster, som skola finnas disponibla under perioden 1912—1919, hvila på en mycket svag grund.

Den ekonomiska bärkraften beror ju emellertid icke endast på de nu nämnda faktorerna, utan också på sådana omständigheter som inkomstens och skattetryckets olika fördelning på olika individer och klasser i samhället. Att skattetrycket för närvarande är mycket ojämnt, behöfver icke påpekas. Det är klart, att om nya skatter tillkomma, så kan äfven ojämnheten i detta tryck ökas och den verkliga ekonomiska bärkraften i landet försvagas, äfven om en statistiskt påvisbar inkomststegring samtidigt äger rum.

Man frågar sig då med intresse, hvilka nya skattekraf kommittén anser, att den nya försvarsplanen eventuellt kommer att draga med sig. På den frågan svarar kommittén ingenting alls. Statsministern begår helt säkert ett misstag, då han i sitt anförande till statsrådsprotokollet åberopar, att kommittén anfört, att dess försvarsplan icke behöfver medföra några ökade skatter. Ett sådant uttalande har åtminstone jag icke kunnat finna i kommitténs betänkande, och detta af det mycket naturliga skälet, att kommittén alldeles afhållit sig från att beröra skatteproblemet. Jag har på egen hand försökt, naturligtvis helt groft, att komma till någon slutsats i detta hänseende, och min öfvertygelse är, att kommitténs försvarsplan icke kommer att kunna genomföras utan ökade skatter, åtminstone i det fall, att, såsom jag tror, en annan af kommitténs grundläggande siffror — och det en mycket viktig sådan — är vilseledande.

Jag syftar då på kommitténs beräkning af den antagliga ökningen under perioden 1912—1919 af de statsutgifter, som icke gå till försvaret. Kommittén har här återigen undersökt perioden 1882—1909 och funnit, att under denna tid ökningen af dessa utgifter uppgått i årligt medeltal till 2,9 procent. Då kommittén för framtiden räknar med en något högre årlig ökning, nämligen 3 procent, har kommittén ansett sig stå på den säkra sidan. Men kommittén har då antingen icke observerat eller ock afsiktligen förbisett, att under perioden 1882—1909 ökningen af dessa statsutgifter icke varit jämn, utan företer bilden af en starkt stigande kurva. Om vi undersöka den oss närmast liggande perioden, finna vi, att under denna tid, 1898/1900—1907/1909, ökningen af dessa utgifter varit mycket stark, och att tillväxtsiffran för denna tid bör sättas till mellan 5 och 6 procent om året.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Det är ju visserligen sant, att en del tillfälligheter här spela in. Jag vill därvid särskildt nämna löneregleringarna vid de centrala ämbetsverken. Men märk väl, att de stora löneregleringarna för telegrafens, postens och järnvägarnes personal icke ingå i denna ökning. Den omständigheten, att tillfälligheter spela in, är för öfrigt icke en tillfällighet, utan en regel, som helt säkert kommer att upprepas för framtiden. Och framför allt: hela samhällets utveckling tenderar alltmera därhän, att staten på allt flera områden tvingas att ingripa i samhällslifvet och allt större kraf därför ställas på statskassan. Jag tror därför, att det är riktigt att använda ökningssiffran för det närmast tillbaka liggande tiotalet år såsom grundval för beräkning af ökningen under den tid, som kommer. Men om detta är riktigt, så faller i och med detsamma kommitténs hela kalkyl.

Såsom jag nämnde, har kommittén beräknat, att utan ökad frestning af landets ekonomiska bärkraft skulle under perioden 1912—1919 försvarsutgifterna kunna växa med 2 procent om året och öfriga statsutgifter årligen med 3 procent. Måste nu den senare siffran, hvilket jag håller för antagligt, höjas högst väsentligt, så finnas endast två möjligheter. Antingen måste man sänka försvarsutgifterna, såvidt möjligt är i motsvarande mån, och därmed frångå hela försvarsplanen, eller också bibehålla försvarsplanen och lita på, att landets ekonomiska bärkraft i verkligheten är större än hvad man räknat sig till att den skulle vara. Men det är i så fall icke utgifterna, som fått rätta sig efter den ekonomiska bärkraften, utan det är denna, som fått jämka sig efter utgifterna, och resultatet kan icke blifva annat än ökade skatter och möjligen en frestning af landets skatteförmåga.

Både mot kommitténs beräkning af landets ekonomiska bärkraft och mot dess beräkning af de blifvande statsutgifterna anser jag således, att mycket vägande anmärkningar kunna göras. Kommittén har troligen räknat inkomsten och skatteförmågan för högt och med all sannolikhet räknat utgifterna för lågt. Resultatet blir en brist; och med öppen blick för detta kan jag icke undertrycka den bestämda uppfattningen, att kommitténs finansiella utredning, sådan den nu föreligger, icke är ägnad att tjäna till grundval för Riksdagens finansiella pröfning af den försvarsplan, som kommittén framlagt.

Jag skall nu öfvergå att säga några ord om denna försvarsplan och då närmast om den del af densamma, som berör utgifterna under femte hufvudtiteln.

Hvad man i denna del af kommitténs utredning först och främst saknar, är, såsom den föregående talaren påpekade, en diskussion af frågan, på hvad sätt de för försvaret tillgängliga medlen mest effektivt böra fördelas mellan armén och flottan, dessa betrakta, de, icke såsom inbördes rivaliserande vapen, utan blott och bart såsom olika delar af en enhetlig och gemensam försvarsorganisation.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Denna brist i utredningen har påpekats och beklagats af tre utaf kommitténs reservanter. Generalmajor Wrangel beklagar, att kommittén »undvikit att behandla frågan om landt- och sjöförsvarets relativa betydelse för vårt land». Generalmajor Wikander beklagar, att enhetstanken i försvaret icke påkallat kommitténs särskilda uppmärksamhet. Herr Östberg framhåller, att frågan om anordnandet af samarbete mellan de olika grenarna af försvarsväsendet tyvärr »icke blifvit till kommittén öfverlämnad och därför icke blifvit föremål för något kommitténs uttalande». Med dessa herrar måste man verkligen beklaga, att så ej skett, ty en dylik undersökning är väl i alla fall den naturliga och den enda utgångspunkten för en djupare diskussion angående försvarsväsendets ordnande öfver hufvud, och det är väl först på en fast uppfattning i den frågan, som ett förslag om ändring eller utvidgning af försvaret kan finna en hållbar grund.

Jag skall gärna medgifva, att ingen försvarsplan någonsin kommer att framställas, som icke kommer att möta gensagor, äfven från auktoritativt håll. Men de anmärkningar, som här framställts, äro icke några detaljanmärkningar, utan beröra själfva utgångspunkten för hela försvarsutredningen.

Vid en närmare granskning af flottplanen erfar jag också en känsla af osäkerhet, som jag tror djupast härleder sig just från denna brist i kommitténs utredning. De nya F-båtarna skola ersätta de gamla pansarbåtarna i den mån dessa måste utrangeras. Stabscheferna begära för perioden 1912—1919 fyra sådana båtar. Kommittén vill emellertid af ekonomiska skäl endast bevilja tre. Vi få veta, att de nya båtarna äro så väsentligt dyrare än de gamla, att det icke kan blifva tal om, att hvarje gammal utrangerad pansarbåt skall bli ersatt med en af den nya typen. Men vi få icke veta, efter hvilken plan förnyandet är tänkt, och således icke heller, huru själfva byggandet kommer att gestalta sig efter år 1919, då den ifrågavarande perioden går ut. Vi se början af planen, men år 1919 faller täckelset ned, och vi se icke slutet.

Vi få ej heller veta, huru många båtar af F-typen anses erforderliga för att dessa båtar skola kunna utföra den roll inom flottan, som de äro afsedda att fylla. *Byggandet* af båtarna har gifvetvis fått rätta sig efter de medel, som beräknas bli tillgängliga under perioden 1912—19, men det finns skäl att tvifla på, att äfven *planen* rättats därefter.

Äfven i andra afseenden måste man betvifla, att här verkligen föreligger en plan, som framdeles kan fasthållas. Till F-båtarnas favör anför kommittén, att till följd af deras stora fart kommer i framtiden byggandet af särskilda kryssare att blifva öfverflödigt. Men två af kommitténs tre sjömilitära medlemmar framhålla såsom sin öfvertygelse, att byggandet af spanare, d. v. s. torpedkryssare af stark typ, ovillkorligen måste ske.

En anmärkning, som man ej heller kan underlåta att framställa

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

vid granskningen af kommitténs förslag, är, att ingenting nämnes om beskaffenheten af de främmande fartyg, med hvilka man kan tänka sig, att i ett eventuellt krig de nya F-båtarna blifva tvungna att mäta sig. Riksdagen lämnas utan någon ledning i detta afseende både af kommittén och af Kungl. Maj:t i den kungliga propositionen. Men gifvetvis är en jämförelse af stridsvärdena i detta fall af den mest afgörande betydelse för att kunna bestämma, i hvad mån F-båtarna äro berättigade eller icke. Det enda, som meddelats oss, är den i sanning mycket öfverraskande upplysningen, att mellan åren 1906 och 1909 ha de utländska marinernas sammansättning icke undergått någon afsevärd förändring.

Det kan ju möjligen synas öfverflödigt, att jag så länge uppehållit mig vid kommitténs utredning och dess förslag, då statsministern i sitt anförande till statsrådsprotokollet på ett till synes så bestämdt sätt tagit afstånd från resultatet af kommitténs arbete. Vid närmare granskning torde man emellertid finna, att detta afståndstagande, liksom så många andra af samma slag, är mera formellt än reellt. Statsministern förelägger nämligen Riksdagen två betydelsefulla förslag ur kommittébetänkandet, nämligen ändringen i värnpliktslagen och hela den nya flottplanen. Motiven äro, att dessa förslag hafva erhållit all den militära tekniska utredning, som är möjlig att gifva dem, att de i fråga om kostnaderna hålla sig inom ramen af de nuvarande försvarsutgifterna samt, hvad flottan beträffar, att det är synnerligen angeläget, att krigsmaterielen blir förnyad och icke får förfalla.

Jag skall icke ånyo vidröra frågan, i hvad mån flottplanen verkligen kan anses ha erhållit all den utredning, som är nödvändig och som kan lämnas, utan jag skall blott undersöka herr statsministerns påstående, att den håller sig inom ramen utaf nuvarande försvarsutgifter.

Kommittén beräknar, att de årliga kostnaderna för flottan, om den nya flottplanen genomföres, under åren 1912—1919 i medeltal skola uppgå till 28,155,000 kronor. Det är alldeles gifvet, att denna summa icke kommer att räcka. Redan nu har marinförvaltningen sett sig tvungen att höja priset för F-typen med 400,000 kronor per båt, och all erfarenhet lär, att äfven den bäst anlagda och den mest genomtänkta försvarsplan af denna art icke kan strängt följas, utan att det alltid blir extra utgifter under tiden. Men låt oss i alla fall hålla oss till ett kostnadsbelopp af 28,000,000 kronor om året. Mot denna summa har man då att ställa utgifterna för flottan under perioden 1901—1909, och det befinnes då, att dessa utgjort i medeltal circa 21,000,000 kronor om året. Samma utgifter ha enligt riksstaterna för åren 1910—1911 upptagits till i medeltal 23,000,000 kronor för hvartdera af dessa år. Huru herr statsministern tänker sig kunna inpassa 28,000,000 kronor »inom ramen» af 21,000,000 eller 23,000,000, vill jag lämna osagdt — troligtvis blir det konststycket svårare att utföra i verkligheten än på papperet,

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

och jag föreställer mig, att svenska folket nog finge betala hvarje år hela skillnaden i entré för att få se konststycket utfördt. Man skulle helst vilja tro, att den flottplan, som herr statsministern nu föreslagit, icke är densamma, som kommittén framlagt, utan en annan, billigare plan. Det vore då helt säkert af stort intresse för Riksdagen att få veta något närmare om, huru denna flottplan är beskaffad. Men af sammanhanget framgår tyvärr fullkomligt tydligt, att den plan, som herr statsministern föreslagit, verkligen är kommitténs dyra 28-miljonersplan; och detta en knapp sida efter det herr statsministern till statsrådsprotokollet anfört, att han har för afsikt att undersöka, »huruvida icke, genom besparingar å vissa områden af försvaret och genom strängt iakttagande af sparsamhet vid användandet af redan nu utgående anslag, möjlighet kan beredas att utveckla vårt försvar utan ökande af de utgifter, som redan nu tagas i anspråk för försvaret». Med den början, som herr statsministern gör, kan man våga förespå, att herr statsministerns undersökningar i detta afseende komma att misslyckas, och man kan ha rättighet att antaga, att hela detta uttalande icke har större praktiskt värde än åtskilliga uttalanden af samma slag, som redan nu i god tid före valen låtit höra sig här och hvar i landet.

Vi stå emellertid inför den nya flottplanen, och vi ha att under Riksdagen fatta ställning till densamma. Det är en situation, som är svår, det kan man icke blunda för. Å ena sidan det kraftiga och berättigade krafvet på, att flottans nybyggnader ändtligen skola få utföras efter en bestämd och ändamålsenlig plan, och risken af, att ett afslag nu kommer att medföra ett afsevärdt dröjsmål; å andra sidan de berättigade invändningarna emot såväl den finansiella utredningen som själfva den försvarsutredning, som ligger till grund för det nu framlagda förslaget. Jag tvekar dock ej att för min del uttala, att jag anser, att det icke skulle vara klokt af Riksdagen att på grundval af nu föreliggande utredning antaga flottplanen. Hvad innebär det i själfva verket, om Riksdagen nu antager denna plan? Det innebär, att vi köra vidare i de gamla hjulspåren med höjda utgifter redan nu i sikte och utan möjlighet att öfverskåda hvad som skall komma. Det innebär, att Riksdagen afhänder sig den möjlighet att fritt öfverblicka och ordna försvarsväsendet, som väl ändå var kärnpunkten i uppdraget af år 1906. Flottplanen är i själfva verket knutpunkten i hela försvarsplanen; det har herr statsministern alldeles riktigt insett, att döma af det skickliga, fast icke alldeles ogenomskinliga sätt, hvarpå han framlagt planen. Om vi nu antaga densamma, ha vi därmed ovillkorligen bundit vår handlingsfrihet, och allt annat kommer sedan, utan att vi kunna göra något vidare åt saken, att falla till.

Det är utan tvifvel önskligt och nödvändigt att komma ur den planlöshet i fråga om flottbyggnaderna, som för närvarande råder; men det är icke nog med att komma i gång: vi vilja också ha någorlunda klart för oss, hvart kursen bär hän.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Christiernson: Herr talman, mina herrar! När statsverkspropositionen öfverlämnades å rikssalen, fick man genom trontalet — ja, jag åhörde det icke, ty när jag vill åse något dylikt medeltidsaktigt skådespel, brukar jag gå på teatern, men jag har sedan haft tillfälle att läsa trontalet — i viss mån en ljusmålning af de ekonomiska förhållandena här i landet. Jag ber nu att i den mån det är mig möjligt få inlägga en protest däremot. Ty så länge som arbetslösheten härjar och det elände, som följer med arbetslösheten, ännu är förhärskande i landet, är det icke kungsord, äfven om Kungl. Maj:t säger, att man kan se en ljusning i de svåra ekonomiska förhållandena. Vi befinna oss ännu nere i vågdalen, och det är för tidigt att uttala några förhoppningar om en förbättring.

Den statsverksproposition, som vi nu fått, skiljer sig från de föregående bland annat genom sin uppställning. Detta har ju i en del tidningar framhållits såsom något så betydelsefullt. Jag vill säga, att själfva uppställningen af riksstaten nu är bättre, men det är ju dock endast hufvudsakligen en bokföringsfråga, som det här gäller. Det är i alla fall karakteristiskt för förhållandena i vårt land, att en statens bokföringsfråga blir en stor och betydelsefull reform.

Man ser af den nu framlagda budgeten, att skatterna beräknas gifva 159,000,000 kronor och att däraf 109,000,000, alltså mer än två tredjedelar, utgöras af *indirekta* skatter. Detta ger mig anledning att återupprepa hvad som ute i landet vid mer än ett tillfälle har sagts med tanke på våra skatter, nämligen att vår budget är i viss mån en *utsugningsbudget.* Detta påstående bestyrkes, kan man säga, genom den stora inkomstpost, som de indirekta skatterna bilda.

Det har äfven sagts, att man af denna budget kan se, huru utmärkt den svenska statens ekonomiska ställning är, och man har därvid påvisat, att sammanlagda inkomsterna af de så kallade produktiva fonderna uppgå i rundt tal till 39,000,000 kronor. När statsskuldens förräntande icke kräfver mer än 22,000,000 kronor, blir det således i rundt tal 17,000,000 kronor, som vi få öfver. Det är ju en utmärkt ställning. Jag undrar dock, om denna framställning är alldeles korrekt, och om det icke är i någon mån oriktigt att ställa fram siffrorna så, som man här gjort. Jag vill först och främst säga, att när det gäller att granska statens ekonomiska läge, synes det mig något oegentligt att räkna posten bland de produktiva verken; det här lilla ordet »bevillning», som förekommer efter posten, säger ju också, att man icke bör göra det. Vidare ha vi statens domäner, hvilka ju gifva statsverket stora inkomster, men som staten icke har köpt. Det är ju icke för dem, som vi användt lånemedlen, utan dessa domäner ha vi fått i arf från våra förfäder; de äro en del af den statsegendom, som svenska staten under gångna tider haft; de utgöra resterna

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

däraf, det, som man icke hann slösa bort. Jag tror då icke, att det är värdt, att vi, när det gäller att se på statens ställning, förhäfva oss alltför mycket öfver, att vi ha ungefär 10,000,000 kronor i inkomst af statens domäner, utan vi få i stället med tacksamhet tänka på denna naturrikedom, som våra förfäder lämnat efter sig i arf åt oss.

Bland de aktier, som staten äger, ha vi gruffältsaktierna; dem ha vi icke heller köpt, utan de representera också en liten rest, som vi ha kvar, och vi skulle ha haft mycket mera, om de, som suttit vid makten här i landet under kapitalismens genombrott, mera hade tagit vara på statens intressen, än hvad fallet varit.

När man vidare räknar arbetarförsäkringsfondens tillgångar till de produktiva fonderna, tycker jag verkligen, att det är ett högst besynnerligt sätt att räkna, och jag tror icke, att det skall vara möjligt att bevisa, att nämnda fond verkligen kan räknas till statens produktiva verk. Till denna fond göras ju årliga afsättningar, för att, när en gång försäkringsfrågan löses — det ser ut, som om det skulle dröja länge till dess, såsom det ju brukar vara med hvarje nyttig reform här i landet — medel skola finnas tillgängliga för att i någon mån göra det möjligt att låta äfven den äldre generationen få del af den välsignelse, som med arbetarförsäkringen afses.

Om man nu, hvilket jag anser vara det riktiga, räknar ifrån inkomsterna af posten, domänerna, statens aktier och arbetarförsäkringsfonden, så återstå af de produktiva fondernas inkomster 25,787,000 kronor, och vi ha alltså då kommit ganska nära det belopp, hvartill statsskuldens ränteomkostnader uppgå. När man sedan granskar en del af inkomstposterna, finner man, att den nettoinkomst, som man beräknat af statens järnvägar, är för högt tilltagen. Afskrifningar ha icke där blifvit gjorda i den omfattning, som behöfves. Järnvägsstyrelsen har upptagit afskrifningarna till ett belopp af 4,200,000 kronor, medan en uträkning visar, att de åtminstone borde ha beräknats till 5,800,000 kronor; där gå alltså bort 1,600,000 kronor På samma sätt förhåller det sig egentligen äfven med andra verk. I fråga om telegrafen, posten och vattenfallen lära icke heller afskrifningar i tillräcklig grad ha blifvit gjorda eller, rättare sagdt, för att tala med finansministerns egna ord: »man har icke tagit tillbörlig hänsyn till förnyelsefondernas behof». Om man tager med äfven den sidan i beräkningen, så finner man, att dessa 25,787,000 kronor minskas ytterligare, och fråga är, om svenska statens verkliga inkomster utaf de produktiva fonderna ens uppgå till 22,000,000 kronor, det vill säga hvad räntekostnaderna för statsskulden belöpa sig till. Lägger man sedan därtill amorteringarna, finner man, att inkomsterna af de produktiva fonderna icke på långt när räcka till att betäcka omkostnaderna för statsskulden. Det visar sig alltså, att statens ekonomiska läge icke är så vidare gynnsamt; ja, jag skulle vilja

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

gå så långt, att jag säger, att vi ha skuldsatt oss i alltför hög grad. Det är för öfrigt märkligt, att man vid genomläsandet af statsverkspropositionen finner, hurusom talet om en affärsmässig afskrifning å t. ex. järnvägens, postens och telegrafens egendom afvisas; sådan afskrifning är icke nödvändig, det är nog, menar man, om afsättning till en förnyelsefond äger rum. Men när man sedan kommer till vattenfallsstyrelsen och den egendom, som lyder under den, då finner man, att herr civilministern är mycket känslig för den uppfattningen, att det icke är affärsmässigt med endast afsättning till en förnyelsefond, utan att det äfven behöfver göras afskrifningar, och detta af den anledningen, att vattenfallsstyrelsen själf påpekat, att om icke bokföringen sker fullt affärsmässigt, skulle det kunna tänkas, att det från konkurrenter — enskilda elektricitetsverk eller förmedlare af elektrisk energi — riktades en förebråelse mot detta statens verk, att det drefve en illojal konkurrens. Detta ordet »illojal konkurrens» har åstadkommit hvad som förut för de andra verken icke varit möjligt, nämligen att det är alldeles nödvändigt att företaga affärsmässiga afskrifningar. I fråga om statens järnvägar, hvilka dock representera ett värde af öfver en half miljard kronor, liksom äfven i fråga om postens och telegrafens egendom och i viss mån äfven statens domäner vill man icke alls medgifva, att dylika affärsmässiga afskrifningar äro behöfliga. Det talas där i stället om, att man genom afsättningar till en förnyelsefond skall bibehålla dessa verk och deras egendom vid dess fulla värde. Jag vädjar till enhvar af de närvarande, som har någon erfarenhet på detta område, om det verkligen öfver hufvud taget är möjligt att bibehålla ett föremål, som begagnas och som är utsatt för slitning, vid dess fulla värde. Det är naturligtvis alldeles omöjligt. Då skulle t. ex. våra pansarbåtar, som kosta oss ofantligt mycket i årligt underhåll, aldrig bli odugliga, ty de skulle bibehållas vid sitt fulla värde! Men i fråga om nyssnämnda verk vill man icke gå med på någon afskrifning, utan man vill — åtminstone försöker man det — drifva Riksdagen därhän, att den skall tro, att det är möjligt att i all framtid bibehålla t. ex. postens byggnader och likaså statens järnvägar vid deras fulla värde. Det är blott märkvärdigt, att herr finansministern kan vara med om ett dylikt resonemang.

Af den uppställning, som budgeten nu har, framgår något, som man förut icke precis velat erkänna, nämligen att afsättningen till arbetarförsäkringsfonden visst icke, såsom man velat påstå, är 1,400,000 kronor, utan att den är mindre; detta visar sig nu tydligt. Statens utgifter till arbetarförsäkringsfonden äro ju 2,525,000 kronor, men staten har *en* inkomst af denna fond på 1,300,000 kronor. Om man nu drager denna sistnämnda summa från den förra, återstår ett belopp af 1,225,000 kronor, hvilket alltså är hvad svenska staten beviljar till arbetarförsäkringsfonden; detta

är den afsättning, som göres till densamma, och icke, såsom det uppgifves, 1,400,000 kronor.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Vid granskningen af inkomst- och utgiftsposterna finna vi till slut, att ett lån å 44,000,000 kronor måste upptagas. Om man då lefver i den föreställningen, att statens lånemedel äro så fördelaktigt placerade och statens inkomster af de produktiva fonderna äro så stora, att de öfverstiga utgifterna, så kan det ju synas, som om denna nya ökning i vår skuldsättning å 44,000,000 kronor icke vore så afsevärd. Jag ber emellertid att i det fallet få erinra om ett uttalande, som blifvit gjordt af försvarskommittén. Det kan ju hända, att försvarskommitténs ord icke ha någon vidare auktoritet i denna kammare, och jag skall icke alls bestrida detta, men det må ändå tillåtas mig att citera några ord af hvad nämnda kommitté säger. I dess betänkande heter det bland annat: »En afsevärd skuld till utlandet gör alltid ett land i högre grad beroende af konjunkturerna på världsmarknaden», och i fortsättningen af sitt betänkande ställer sig kommittén ganska afvisande gentemot skuldsättning. Om vi då räkna med att, enligt hvad som nu föreslås, statsskulden skulle ökas under endast ett år med 44,000,000 kronor, tror jag icke, att det är öfverdrifvet, om jag säger, att vi befinna oss på en väg, som icke leder till ett för landet lyckligt resultat. Vi böra icke i så hög grad låna penningar och låna från utlandet, som hvad fallet är för närvarande, och jag skulle vilja gå så långt, att jag ville till särskildt de personer och de partier, som med kraft häfda, att det säkraste, det enda värnet för vårt oberoende, för vår frihet från beroende af andra nationer, är en stark militärmakt och stora pansarbåtar, rikta den frågan: är icke denna ständigt stegrade skuldbörda och detta förslag, som bland annat innebär, att statsskulden under ett år ökas med 44,000,000 kronor, i hög grad ägnade att skapa ett beroende af utlandet? Och jag skulle t. o. m. vilja drifva den satsen, att vår nationella självständighet och vårt oberoende tryggades mera, om försvarsbudgeten minskades med dessa 44,000,000 kronor, som man anser sig behöfva låna för produktiva ändamål, att alltså detta belopp toges från försvarsbudgeten och användes på det sätt, som man här föreslagit, att lånemedlen skulle tjäna. Ju mindre vår skuld till utlandet är, dess mindre anledning får utlänningen att blanda sig in i våra egna angelägenheter. Det har dock icke saknats exempel på att vi på grund af det tryck, hvari vi befinna oss till följd af vår stora statsskuld, äro ganska beroende af stämningarna ute i världen. Jag vill erinra om en händelse, som inträffade innan jag blef medlem af Riksdagen, och hvilken ganska mycket talades om ute i landet, nämligen då Riksdagen vid ett tillfälle med majoriteten af rösterna inom hela Riksdagen beslöt en malmtull, och då det sedan, när frågan förekom till slutligt afgörande, visade sig, att majoriteten hade blifvit minoritet. Icke var det en fosterländsk stämning, som förorsakade

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

denna omkastning af röstsiffrorna, utan det var naturligtvis det ekonomiska beroendet af utlandet. Man bygger pansarbåtar, man bygger ut härens organisation och samtidigt ökar man sin skuld till utlandet — ja, jag tror, att det är just raka vägen till nationell undergång. Kunna vi icke kasta om systemet och minska utgifterna för hären och minska vårt lånebehof, alltså minska de summor, vi låna från utlandet, då är det nog icke värdt att alltför mycket tala om självständighet. Då komma vi i beroende af den gula internationalen, och jag tror, att den är en högst obehaglig makt, en makt, som saknar alla hänsyn, hvilket vi då också förr eller senare få känna på.

Man har klandrat den likgiltighet för försvaret, som utmärkte t. ex. det gamla landtmannapartiet. Här har förut i dag sagts vackra ord om detta gamla landtmannaparti, och jag vill för min del också säga, att när man läser den svenska Riksdagens historia, får man den största behållningen just då man finner den sparsamhet, som utmärkte de då föraktade böndernas politik, hvilka äfven när det gällde försvaret sparade och icke läto sig vare sig lockas eller tubbas — något som dess värre numera en hel del af landtmännen låta sig göra — till att gå militärernas ärenden och låta miljonerna rulla.

Min förhoppning är, att de val, som komma detta år, skola visa, att folkets mening, när det nu i högre grad än förut kan göra densamma gällande, är absolut emot en sådan landtmannapolitik, som svär emot alla de goda traditioner, som vi ha från det gamla landtmannapartiets tider. Nu gäller det för regeringen, synes det, att forcera rustningarna; nu skola vi ha ännu mer af militär och militärväsende; landet skall i ännu högre grad militäriseras, trots det att försvarskommittén — det kunna vi ju efter det anförande, som här har hållits, och regeringens flykt efter det anförandet konstatera — gjort ett så grundligt haveri, att icke ens de sjöegenskaper, som utmärka regeringen, äro i stånd att bärga vraket, utan det är väl troligt, att detta kommer att fullständigt förstöras. Jag skulle för min del vilja säga, att hvarje sträfvan, som går ut på att öka försvarsbördan, är en *ansvarslös politik*. Vi måste nu vända: i stället för ökning måste vi ha *nedsättning* i försvarsbördorna. Jag tror, att dessa kraf äro tillfinnandes icke blott hos socialdemokraterna, bland hvilka jag och många med mig ha den uppfattningen, att det, som offras på försvaret, det vill säga på dessa rustningar, endast är till ondo och att däraf har nationen icke något gagn, utan äfven långt därutöfver bland kretsar, där man icke delar denna antimilitaristiska uppfattning, är man ganska ense om, att nu har svenska nationen rustat så mycket, att nu är det nödvändigt att börja afrustning och i någon mån frigöra nationen från den tvångströja, den ekonomiska börda, som rustningarna ha pålagt nationen.

Märkligt är, att regeringen med den här saken vändt sig till denna, jag skulle vilja säga utdömda riksdag — ty, mina herrar,

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

det har ju majoriteten lagat att den är, då den har förklarat, att den grund, på hvilken Riksdagen hittills har valts, icke längre är lämplig. Men vi som alltså sitta här icke längre så att säga på grund af grundlagens bud, utan på grund af konjunkturer och omständigheter, som göra, att regeringen icke vill hemförlofva oss, vi här i denna utdömda Riksdag skola taga under ompröfning en af de ur militär synpunkt största frågor, som någonsin förelagts svenska Riksdagen, nämligen den, huruvida vi skola bygga pansarbåtar af betydligt större tontal, än de vi hittills haft. Denna Riksdag, som alltså, kan man säga, egentligen icke har något existensberättigande och som därför borde för länge sedan skickats hem, på det att valmännen, efter nya grunder, skulle hafva fått utse nya representanter, den Riksdagen skall få afgöra en så betydelsefull fråga! För mig synes det, att det för en representant med ansvarskänsla väl öfverhufvud taget knappt annat är möjligt än att, oafsedt sin åsikt i sak, här rösta nej och öfverlåta detta afgörande åt den Riksdag som kommer, den Riksdag som är vald efter de grunder, som Kungl. Maj:t stakat ut för Riksdagen. Jag tycker för min del, att vi ej längre äro rätter part i de stora frågorna. Men det är väl så, att vederbörande anser tidpunkten för rustningarnas framdrifvande lämplig. Man är icke så säker på, hvilka representanter valmännen komma att sända hit. Det blir kanske icke denna trogna Första kammare, det blir icke heller denna Andra kammare med sitt starka annex åt Första kammaren; utan det blir kanske en riksdag, hvars färg icke är grå. Det blir icke längre majoritet vid de gemensamma voteringarna, majoritet för allt hvad den nuvarande regeringen äskar, utan man anar en majoritet som säger nej, en majoritet som vill lägga om rodret på statens skuta, så att säga, och få den att segla efter andra fyrar, segla en annan kurs än seglatsen hittills gått; och då vill man möjligen försöka, jag misstänker det — åtminstone är det åtskilligt som pekar i den riktningen — att, såsom ett bevingadt ord lyder, ställa om sitt hus, i det här fallet de öfverdrifna militära anspråken.

För min del vill jag säga det, att detta kraf på stora pansarbåtar är endast ett uttryck för sjöofficerarnas högmod; och om man skulle bygga dessa pansarbåtar, så har man därmed endast skaffat kanonföda åt de verkliga pansarbåtarna. Den förordade F-båten är ju ingen pansarbåt, fastän den af Kungl. Maj:t och kommittén hugnats med det namnet. Jag menar, att har man sett en verklig pansarbåt och vid sidan om den en svensk pansarbåt, då tror man, att det som i Sverige kallas för pansarbåt är en liten ångslup, som den stora pansarbåten behöfver för ett eller annat ändamål; ty man kan aldrig tänka sig, att det man har framför sig är stridsenheter, som skola jämföras. Men den svenska marinstaben har ju förmåga att i det fallet liksom en illusionist göra trollkonster, som ingen människa behöfver tro eller hafva någon tillit till.

Vi hafva äfven hugnats med ett annat förslag, och det är den

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

så kallade fjärdebataljonen. Den finnes ju icke i Kungl. Maj:ts proposition nr 1, men i den närmast följande. Jag skulle med anledning däraf vilja säga: det är icke så ofta svenska Riksdagen begär af Kungl. Maj:t några reformer; men när den någon gång gör det, bryr sig Kungl. Maj:t ej en smul om det. 1905 beslutade Riksdagen — Första kammaren utan diskussion och votering och Andra kammaren efter en kort diskussion, under hvilken ingen hade något afslagsyrkande att göra — att hos Kungl. Maj:t begära beväringsmönstringarnas, det vill säga höstmönstringarnas, upphörande. Alla människor voro öfverens om att det där militära skådespelet icke längre var roligt — nödvändigt hade det ju ej varit på många år — och därför ville man inte ha det längre. Sedan har emellertid ingenting afhörts. Den skrifvelse, hvari Riksdagen begärde detta, föll väl inte Kungl. Maj:t på läppen; åtminstone har den behandlats såsom en skrifvelse från någon mindre vänligt sinnad nation. Men nu få vi i stället en framställning om att första beväringsuppbådet skall ökas med tre klasser, och att alltså mönstringsskyldigheten, från att förut hafva upphört från och med nionde årsklassen, skall utsträckas till och med elfte värnpliktsklassen. I hela denna Kungl. Maj:ts framställning har jag emellertid icke kunnat finna ett ord om att Riksdagen begärt slopande af höstmönstringarna. I stället talar man om något som kallas generalskommissionen, någon mystisk inrättning, som önskar att dessa mönstringar skola utsträckas, bland annat i så måtto, att de mönstringsskyldiga skulle ställas under kriminallagen för krigsmakten vid mönstringsförrättningen äfvensom under viss tid före och efter densamma. Alltså, några generalers uppfattning, den refereras, den väger något, medan däremot Riksdagens begäran fullständigt ignoreras! Jag tycker, att krigsministern kunde åtminstone ägnat Riksdagens skrifvelse några rader. Det skadar ju inte att vara artig, inte ens för en krigsminister.

Man talar om att denna mönstring skulle stärka sambandet mellan de värnpliktige och befälet genom den beröring, hvari de vid tillfället komma med hvarandra. Jag vet inte, om herrarna varit med på en dylik mönstring. Det har jag varit; och jag får säga, att skulle *den* beröringen stärka sambandet mellan de värnpliktige och befälet, ja då skulle det allt råda ett intimt förhållande mellan alla människor som mötas på gatan. Ty det hela är ju ingenting annat än att man går upp och lämnar sin bok och får den stämplad; och när man kommer ut, så får man nysa på grund af den dåliga luften där inne. Därtill inskränker sig hela samvaron; och jag tror icke, att det kan stärka de band, som fästa de värnpliktige vid hären och flottan. Men jag håller, som sagdt, på att när Riksdagen en gång beslutat en sak, så bör Kungl. Maj:t taga åtminstone någon hänsyn till det.

Det har här i dag förut från denna plats påpekats, att det är litet besynnerligt på det militära området; och har man då närmast tänkt på det sjömilitära området. Att så är förhållandet, är det ju

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

ingen människa som förnekar. Regeringen gör det inte, och då finns det inte någon anledning för någon annan att förneka det. Därmed är det konstateradt, att saken är ett faktum. Men äfven i fråga om landtarmén finnes det allt en del missförhållanden, fastän man för närvarande ju i främsta rummet ser på de stora missförhållandena inom marinen.

Inom armén finnes ett regemente, som till en del är förlagdt i den stad, där jag är bosatt. Detta regemente är numera splittradt på tre platser: Hälsingborg, Landskrona och Uppsala. Regementet är Skånska husarerna. Nu finner man på fjärde hufvudtiteln, att krigsministern begärt, att man för aflönande af ytterligare en major — det vill säga för att aflöna en ryttmästare, som förestår majors tjänst — skall få använda medel från allmänna besparingarna. Denne ryttmästare med majors tjänstgöring skulle då placeras i Uppsala. Vidare vill man af besparingsmedel hafva rätt att aflöna ytterligare en präst och en auditör, båda med placering i Landskrona.

När jag fick se detta, erinrade jag mig något, som jag hört från Hälsingborg om förhållandena vid detta regemente, och jag skulle för min del vilja till denna kammares medlemmar af statsutskottet säga, att detta kraf på tilläggslön för att aflöna en ryttmästare som major är fullständigt öfverflödigt. När regementet delades, så att det blef fyra skvadroner i Hälsingborg, fyra skvadroner i Landskrona och två i Uppsala, då placerades af regementsofficerarna öfverstelöjtnanten i Hälsingborg, den ene majoren i Landskrona och den andre majoren i Uppsala. Men en tid därefter öfverraskades man — och jag vill särskildt säga, att officerskåren vid regementet i hög grad öfverraskades — af en order, genom hvilken majoren, som var placerad i Uppsala, transporterades tillbaka till Hälsingborg. Öfverstelöjtnanten, som haft befälet öfver den i Hälsingborg förlagda bataljonen, fråntogs detta befäl och hans befäl öfverläts till majoren, som kom från Uppsala. Sedan fick man en ryttmästare från hästgardet, som öfvertog befälet öfver detachementet i Uppsala. Man har undrat mycket öfver anledningen till detta, och det låter kanske som en liten historia; men jag får säga, att jag har frågat flera officerare, och ingen har kunnat lämna någon annan förklaring på denna förflyttning än att öfverstens fru, som var djupt fästad vid majorens fru, önskade den.

Vid detta regemente råder för öfrigt en del märkvärdiga förhållanden. Naturligtvis är det oegentligt, att man för de fyra skvadroner, som äro kvar i Hälsingborg, har en öfverste, en öfverstelöjtnant och en major. Det är ju nära på en regementsofficer på hvar skvadron. Mot ett sådant system måste man reagera och mena, att när bataljonen i Hälsingborg har en öfverste och en öfverstelöjtnant, så kan tjänstgöringen skötas, äfven om majoren blir placerad i Uppsala; och jag vill särskildt hoppas, att statsutskottet tar den saken under noggrant öfvervägande.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

I anledning af framställningen om en auditör och en extra präst för bataljonen i Landskrona vill jag säga, att afståndet från Hälsingborg till Landskrona är fågelvägen två mil och med järnväg något längre, men det är i alla fall icke så värst långt; och som jag vet, att auditören under fjoråret cirka åtta gånger behöft komma till Landskrona och prästen ungefär fyra gånger, så kan man begära, att dessa bägge herrar för sina aflöningar fortfarande göra den där lilla järnvägsresan från Hälsingborg till Landskrona, när det behöfves. Härpå spar staten in nära 1,000 kronor om året, och det kan ju anses nödvändigt att spara äfven i dessa tider, då finansministern icke anser, att han behöfver komma med kraf på några nya skatter.

Vid samma regemente hafva äfven andra missförhållanden insmugit sig. Jag ämnar ingå till civilkommissionen med en framställning i ärendet, fastän det ju visserligen icke är vidare hoppfullt att komma till kommissionen, då den ju af regeringen aldrig har begåfvats med nödiga verktyg, utan är en institution mera till syn än till gagn. Men jag vill i allt fall säga det, att förhållandena vid detta regemente äro sådana, att de väl påkalla ett ingripande.

För att kammarens ledamöter skola få en uppfattning om tonen där, skall jag nämna, att vid ett tillfälle i början af denna månad, då en husar nr 48 Gustafsson hade varit full, den ene majoren, den i Landskrona, sade till två korporaler vid femte skvadronen: »piska den djäfvulen!» Vi ett annat tillfälle, en krigsrätt som försiggick i november månad förra året, var en husar tilltalad för fylleri. Här har förut talats om att revisionen af krigslagarna fortfarande låter vänta på sig. Den är nog mycket behöflig, för att en humanisering af denna lagstiftning skall komma till stånd. Det visade sig äfven i det af mig nu åsyftade fallet. Det är nämligen så, att en tilltalad vid krigsrätt får stå i gifakt. Mannen i fråga hade nu stått i gifakt i en och en half timme, och så stöp han. Då sade majoren: »sätt svinet på soffan!»

Vid detta regemente är det ej mindre än fyra ryttmästare, som slippa att ha skvadron, däribland de tre äldste; och har man i stället åt dem tillskapat tjänster, hvars innehafvare kallas: den ene kasernofficer, den andre vapenofficer och den tredje gymnastikofficer. Mot det att officerarna sköta dessa befattningar, som icke äro några befattningar, slippa de att ha skvadron; och jag tror till och med, att någon af dessa ryttmästare tagit detta som en invit att slopa tjänstehästarna. Jag hoppas, att civilkommissionen skall kunna taga reda på detta och åtskilliga andra missförhållanden, som äro så påtagliga, att de fortast möjligt böra rättas. Att vid detta regemente statens hästar bland annat motionerats på det viset, att de utlånats till barn i en del af stadens familjer, det tycks vederbörande chef vid regementet anse för en naturlig sak, fast vi i staden förvånats öfver att regementets hästar användas på sådant sätt.

Dessa anmärkningar kunna synas små och kanske också obefogade jämförda med den miljonhistoria, som här idag förut rullats

Remiss af statsverksproposition en. (Forts.)

upp; men jag tror, att detta ytterligare visar systemet, visar hur litet man ännu har uppfattning om sin plikt. Man lefver fortfarande i ett slags gammaldags militär uppfattning, att penningar skall Riksdagen bevilja, men *huru* dessa sedan användas, det angår icke Riksdagen, det är härens egen sak. För att få bort ett sådant system är det naturligtvis nödvändigt att taga i med hårdhandskarna och i det fallet har den nu sittande regeringen visat, att den alltid har handskar på sig men icke precis hårda handskar. När man nu kanske hoppas på ett regeringsombyte, vill jag säga, att flertalet af det parti, jag tillhör, ställer sig därvidlag som åskådare i någon mån. Liksom vi anade, att försvarskommissionen skulle bli ett fiasko, hvarför vi ställde oss utanför och läto oss icke narras med i detta gyckel, vänta vi också att se, hur utgången blir i den tvekamp, som nu börjat, icke riktigt troende på den liberala reformlustan, fast vi äro öfverens om att den regering, som sitter, har suttit något för länge, och att den icke har anledning att hoppas på förlängning af sitt mandat.

Herr Schotte: Herr talman, mina herrar! Vid förra årets remissdebatt, det enda tillfälle, som med säkerhet erbjuder sig till några allmänna betraktelser öfver vår statshushållning, hade jag anledning hänvisa till det trängande krafvet på djupgående sociala reformer och de farhågor för möjligheten af dessa reformers realiserande inom rimlig tid, som ligga dels i den utveckling, vår statshushållning tagit under de senaste årtiondena och dels i vår tryckande och ojämna skattebörda. Jag kan icke underlåta att äfven nu taga upp det ämnet till några betraktelser. Det är ju visserligen af föregående talare i viss mån berördt, men ett ytterligare understrykande af den sociala reformpolitikens kraf kan vara påkalladt, då särskild anledning härtill föreligger. Dels äro nämligen de sociala reformerna hos oss alltjämt ett obrutet hälleberg, på hvilket det är nödvändigt att låta vattendropparna falla, om det någonsin skall urholkas, dels bjuder årets statsverksproposition i det afseendet ganska litet, men kan i stället vältra nya stenar i vägen för förverkligandet af viktiga förestående reformer på sociala och angränsande områden.

I det diktamen till statsrådsprotokollet, som hans excellens höll den 13 januari 1911 vid beslut om Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående ändrad lydelse af åtskilliga paragrafer i värnpliktslagen, har hans excellens hänvisat till, att frågan om ålderdomsförsäkringen just nu står på dagordningen i vårt land, och hans excellens uttalar straxt därefter med afseende på ökade utgifter för sociala och försvarsändamål »att hvarje steg, som tages uti ifrågavarande afseende, måste föregås af en undersökning, hvad detta steg skall komma att medföra med hänsyn till de å landet hvilande skattebördorna. Man får icke», fortsätter statsministern, »när det gäller frågor af ifrågavarande art, taga

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

steg i blindo, utan man måste, innan man tager steget, vara i tillfälle att öfverblicka dess konsekvenser.» Ja, det är ju fullkomligt riktigt, och det gäller väl för resten på alla områden vid frågor af någon väsentligare betydelse. Jag skall här icke uppehålla mig vid, huru dessa uttalanden te sig i ljuset af de äskanden på försvarsområdet, som samtidigt framläggas. Det är redan påpekadt, att minst af allt äro *konsekvenserna* af dessa äskanden framlagda för Riksdagen. Tvärtom har man, enligt häfdvunnen sed på det området, bjudit Riksdagen att taga det steg »i blindo», som hans excellens annars afråder från, ett steg, hvars konsekvenser icke kunna öfverskådas och som, om de kunde öfverskådas, säkerligen skulle äfventyra själfva stegets tagande. Jag tror att landet tröttnat på den politiken och nu begär korten på en gång på bordet. Den som något känner till stämningen ute bland landtbefolkningen, han vet, att offervilligheten för försvarets alltjämt uppskrufvade anspråk icke tål några hårda påfrestningar.

Äfven om den stora försvarskommitténs betänkande, som nu alla tycks anse, behöfver ligga till sig i det mesta, innehållas där emellertid ett par uttalanden rörande våra finansiella förhållanden, som icke böra stå oemotsagda här i dag, oriktiga och farliga som de äro icke minst ur synpunkten af att kunna förverkliga den sociala reformpolitik, utan hvilken vi aldrig kunna skapa samhörighet och samkänsla här i landet. Jag syftar här närmast på försvarskommitténs utredningar angående den för nästa 8-års-period beräknade ökningen af de egentliga statsutgifterna. Enligt försvarskommitténs utredning ha de egentliga statsutgifterna under perioden 1882—1909 stigit med 3,29 procent om året. Kommittén drar såsom slutsats af den synnerligen lifliga utvecklingen på det ekonomiska området under denna tid, att vid beräkningarna för framtiden en ökning af statsutgifterna i allmänhet i samma starka grad som under perioden 1882—1909 icke bör förutsättas, utan att vid uppställande af ett program för de närmast kommande åren det bör räknas med en något lägre ökningsprocent för dessa utgifter. Denna fromma önskan — ja, om den nu är så from, vill jag lämna därhän — denna önskan saknar bra mycket blick för verkligheten och för den riktning, hvari, efter allt att döma, vår närmaste politiska utveckling går; det går icke an att på detta sätt leka kurra gömma med verkligheten. Obestridligt är, att vi ha att för den närmaste framtiden räkna med betydande utgifter för särskilda sociala ändamål, och att dessa utgifter komma att förete en stegring i vida starkare grad än hittills. Det må så vara, att för den normala utveckling, som statsbudgeten kan beräknas vara underkastad för upprätthållande af nuvarande förvaltningsgrenar, för behöfliga förbättringar och för utvecklingen af bestående anstalter, för tillgodoseende af normalt ökade behof och för behöfliga anslagsökningar till följd af penningvärdets fall o. s. v., den af försvarskommittén beräknade eller den utgiftsökning, som ägt rum under de föregående åren, kan gälla

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

äfven för de kommande. Men för genomförande af de sociala kraf, som ligga under utredning eller eljes måste komma fram under närmaste åren, ger denna ökning däremot för visso ingen tillgång. Och dock utgöra dessa sociala reformer ett inre försvarsverk, som måste timras fast och omsiktsfullt, därest vi med framgång vilja häfda vår nationella frihet och självständighet som nation, om den svåra lotten en gång blir vår.

Jag skall i allra största korthet beröra några af dessa alldeles särskilda kraf, med hvilka vi måste räkna vid hvarje kalkyl öfver våra finansiella möjligheter för den närmaste tiden, som icke skall vara kammarfunderingar allena eller självbedrägeri. Det är af hans excellens själf framhållet, att ålderdomsförsäkringen står på dagordningen, och den förste talaren i dag har ytterligare starkt betonat nödvändigheten af den frågans lösning. Ja, det är nu snart 27 år sedan den första kommittén tillsattes för uppgörande af förslag till ålderdoms- och invaliditetsförsäkring. Den frågan har som bekant varit föremål för två stora kommittéers utredning och två gånger fallit i Riksdagen för att nu hvila hos en tredje kommitté, som, enligt hvad man antar, inom en nära liggande framtid kommer att framlägga sitt förslag. Jag tror, att förhållandena inom vårt land på åtskilliga områden skulle varit annorlunda, att bitterheten mellan arbetare och arbetsgifvare skulle hafva varit mindre, att missmodet hos arbetareklassen och den mindre jordbrukande befolkningen icke skulle varit så intesivt och emigrationen icke heller så omfattande, om ålderdoms- och invaliditetsförsäkringen hade varit en verklighet för länge sedan.

Tysklands exempel visar välsignelserna af en dylik försäkring, icke blott genom den ökade trygghet, som den ger på ålderdomen åt de folkklasser, som utan den icke själfva kunnat trygga sin ålderdom, utan också genom det ökade lif, som den gifvit åt det sociala arbetet i allmänhet, som i de stora arbetareförsäkringsfonderna haft ett stöd för många nyttiga inrättningar på olika sociala områden. Det är också mycket som talar för, att Tysklands storartade socialförsäkringsbyggnad har stor andel i landets utomordentliga ekonomiska utveckling under de sista årtiondena.

Det vore en stor olycka, om ålderdoms- och invaliditetsförsäkringen hos oss än en gång skulle falla i följd däraf, att vi så huserat med våra tillgångar och så i förväg bundit våra ekonomiska möjligheter, att icke medel härför, utan ytterligare betungande af den stora massan med konsumtionsskatter, kunde uppbringas. Då vore det att befara, att vi hade gjort missnöjet, otrefnaden och bitterheten i landet beständiga. Efter alla löften och förhoppningar skulle det öfverallt kännas som bitter missräkning, om ålderdomsförsäkringen ej snarast blefve en verklighet. Vi hade då också tillfogat försvarsviljan och försvarsmöjligheten ett vida svårare sår, än om vi afstå från de stora pansarbåtstyper, som man nu sträfvar efter. Det är icke minst inför den faran vi handla klokt och foster-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

ländskt genom att icke utan nödtvång i en utrikespolitisk situation öka våra försvarsutgifter eller öfverhufvud taget binda oss vid utgifter på det området, hvars konsekvenser icke kunna öfverskådas och som i allt fall icke framlagts för Riksdagen. Vi veta, att denna ålderdoms- och invaliditetsförsäkring skall kosta högst betydliga summor, sannolikt vida mer än de siffror, hvarmed kalkylerats vid föregående tillfällen, åtminstone om den nuvarande generationen icke skall lämnas helt utanför. Några smulor från den f. d. rike mannens, svenska statens, bord ha visserligen fallit den försäkringen till godo genom blygsamma afsättningar till arbetareförsäkringsfonden, men detta är otvifvelaktigt endast droppar i hafvet. — Det är också möjligt, att den bebådade ytterligare beskattningen af någon konsumtionsartikel kan försvaras för detta speciella viktiga ändamål, men det lär väl vara alldeles obestridligt, att utomdess fordras högst betydande direkta tillskott af statskassan, tillskott, hvilka måste tagas i beräkning vid hvarje hållbar kalkyl för en tid framåt öfver våra statsutgifter.

Vi måste samtidigt också säga oss, att vi icke ha så långt kvar, tills gränsen för vår skatteförmåga är nådd. Herr finansministern uttalade vid framläggandet af fjolårets skattereform, att den direkta statsbeskattningen måste anses slutgiltigt ordnad för en längre tid genom denna af Riksdagen sedermera antagna reform. Äfven om den direkta skatteförmågan skall kunna ytterligare utnyttjas, är det dock uppenbart, att stor försiktighet måste iakttagas vid påläggandet af ytterligare direkta skattebördor och än mer med afseende å indirekta skatter. Enligt en utredning af en framstående finansstatistiker är det direkta skattetrycket hos oss redan nu betydligt, och han visar, att, efter nationalförmögenheten räknadt, det direkta skattetrycket utgör 1,70 i Sverige mot 1 i Tyskland. Går man till konsumtionsskatterna och beräknar dem likaledes i förhållande till nationalförmögenheten, så kommer man till än ogynnsammare siffror. Enligt nyss berörda utredning är siffran för konsumtionsskattetrycket, tullarne inberäknade, i Sverige 2,36 mot 1 i Tyskland.

Tar jag sedan i betraktande, att äfven andra sociala försäkringsgrenar, t. ex. olycksfallsförsäkringen och moderskapsförsäkringen, hvilka bägge för närvarande äro föremål för utredning genom kommittéer, arbetslöshetsförsäkringen samt omläggingen af sjukförsäkringen till obligatorisk — ett mål hvartill man bör sträfva, alldeles oafsedt den mera tillfälliga reglering, som det frivilliga sjukkasseväsendet erhöll i fjol genom Riksdagens frikostighet — behöfva ytterligare omhuldas och komma att tynga budgeten med icke obetydliga belopp, så lär det väl vara uppenbart, att den antagliga procenten i årlig ökning af statsutgifterna blott för det sociala försäkringsområdet vida öfverstiger hvad försvarskommittén beräknat för hela statshushållningen för den närmast kommande tiden. Naturligtvis komma icke dessa nu berörda utgifter på en gång; åtskilliga af dem in-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

träda först successivt till sitt fulla belopp; men det är dock uppenbart, att de i allt fall äro af den betydenhet, att ytterlig försiktighet kräfves på alla andra områden, äfvensom att statens produktiva verksamhet utvecklas och ger afkastning i vida högre grad än hittills varit fallet. Och dock får man alltid räkna med att den väsentliga bördan af socialförsäkringen kommer att drabba arbetarne själfva och deras arbetsgifvare. Därför kräfves också en liflig ekonomisk utveckling i landet: de nya försäkringsafgifterna bli ju i själfva verket en ny skatt. 1893 års arbetareförsäkringskommitté beräknade utgifterna för arbetareförsäkringen till 12 millioner kronor om året, ehuru den räknade med synnerligen låga pensionsbelopp; det är sannolikt, att med den nödvändiga förbättringen af pensionerna samt äfven genom penningevärdets fall den beräknade siffran af pensionsafgifter, 12 millioner kronor, måste rätt afsevärdt ökas.

Det är emellertid äfven för andra ändamål på sociala eller närstående områden, som anspråk komma att under den närmaste tiden ställas på statens mellankomst i samhällets intresse, anspråk, som icke i lika hög grad funnits under den tid som gått och som göra försvarskommitténs beräkning af ökningen i statsutgifterna för de närmaste åren än mera ohållbar. Jag tänker därvid på den stora egnahems- och småbruksfrågan, hvilkens lösning i en riktning, som effektivt kan hämma emigrationen och skapa den småbrukareklass, som är af så stor betydelse för landets framtid, icke kan gå af för mindre än direkta statsutgifter, utgifter som väl i sinom tid komma mångdubbelt igen, men som dock i hvarje fall för en god tid framåt bli rena utgifter.

Vidare måste man tänka på de betydligt ökade statsutgifter, som uppkomma till följd af nödvändigheten att lindra den tryckande och ojämna kommunala skattebördan i hvad den afser statsändamål. En viss utjämning kan visserligen tänkas genom åtskilliga skattebördors läggande på större områden, men hvarken vägunderhåll, skolväsen eller fattigvård lära kunna rättvist afvägas eller bäras af kommunerna utan att också staten träder emellan i vida större utsträckning än nu är fallet.

Detta blir så mycket mera uppenbart, om man sammanställer denna fråga med en annan stor social fråga, som också står på dagordningen i vårt land, nämligen rusdryckernas bekämpande. På detta område har regeringen, genom en kommitté som vanligt, föranstaltat om utredning rörande statens, kommunernas, landstingens och hushållningssällskapens frigörande från beroendet af brännvinsmedlen. Det ligger i öppen dag, att detta frigörande, det må ske aldrig så försiktigt och successivt, icke kan komma till stånd utan statens direkta ekonomiska mellankomst; och här veta vi, att det är frågan om mellan 50 och 60 miljoner kronor. Kan så rusdrycksförbudet genomföras såsom man får hoppas, blir statens både indirekta och direkta börda än större.

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

Äfven med andra nuvarande statsinkomsters nedgång, t. ex. tullarnas, måste en klok statshushållning räkna för framtiden. Låt vara att en del af dessa nämnda utgifter komma igen genom minskade stats- och kommunala utgifter på andra områden; i hvarje fall står dock så mycket kvar, att afsevärda direkta utgifter eller minskade inkomster för staten måste beräknas, ett förhållande, som gör, att framtiden är ganska bekymmersam och att den största betänksamhet måste råda mot stadigvarande utgifter på andra områden.

Genom den skisserade bild af några af utgifterna för vårt inre försvarsverk under de närmaste åren, som här lämnats, lär för enhvar, som vill se sanningen, eller, om man så hellre vill, det oundvikliga ödet, i ögonen, framgå, hur felaktig försvarskommitténs utgångspunkt är, då den för den närmaste perioden räknar med mindre ökning af egentliga statsutgifter, än som visats hafva ägt rum under föregående period.

Hans excellens statsministern har i ofvanberörda diktamen anmält, att han anlitat flera af våra mest framstående vetenskapsmän på det nationalekonomiska området för att granska försvarskommitténs finansstatistiska utredningar. Denna ytterligare finansiella beredning af frågan är ju utan tvifvel högst påkallad; den kan tvifvelsutan också bli af värde, om den sker utan syftning till någon skönmålning, som sannerligen icke är påkallad, hvarken af våra statsfinansers nuvarande tillstånd eller af hela vår ekonomiska ställning; men hur det än är, »teorien» är »alltid grå» och det är verkligheten, »lifvets friska träd» allena, som är »grönt», och om icke herrar professorer, som nu sitta och räkna på försvarskommitténs och andra statistiska siffror, också taga i betraktande de osedvanligt stora utgifter för sociala reformer, som för den närmaste tiden förestå oss, blir kalkylen, huru lärd och vetenskaplig den än ser ut, i allt fall missvisande och oduglig. Jag tar för gifvet, att hans excellens icke skall underlåta att hänvisa ifrågavarande professorer till åtminstone de utredningar på sociala områden, som regeringen själf redan har igångsatt och således tagit under sitt höga hägn och till att dessa fordra betydande uppoffringar från statsverkets sida. Dessa kostnader må visserligen icke för närvarande vara exakt kända; men på några miljoner när torde de dock redan nu kunna beräknas. Finge man sedan upplysning om de nya skattekällor, som regeringen afser för dessa utgifter och huru dessa skattekällor tänkas utnyttjade, allt naturligtvis tillsvidare i sin allmänhet, då, men också först då, är en annan och bättre grund för bedömande af vårt finansiella läge för de närmaste åren lagd än den, som försvarskommittén presterat.

Medan jag är inne på det sociala området, skall jag slutligen allenast uttala ett beklagande öfver att regeringen icke synes i år ämna framlägga det för öfver ett år sedan af yrkesfarekommittén afgifna förslaget till lagstiftning om arbetareskydd. Det hade dock kunnat vara till nytta, när aftalslagarne ännu en gång forceras fram, lagar,

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

hvilka af den vida öfvervägande delen af arbetareklassen — jag lämnar alldeles å sido om med rätt eller orätt — betraktas såsom direkt riktade mot arbetarne, om det också kunnat hänvisas till att man samtidigt underställt Riksdagens pröfning ett förslag, som skulle i någon mån bereda ökadt skydd åt arbetareklassen mot de faror, hvarför dess enda kapital, arbetskraften, är utsatt i den moderna storindustrien.

Herr vice talmannen, som härefter öfvertog ledningen af kammarens förhandlingar, gaf nu ordet till

Friherre Bonde, som yttrade: Herr vice talman, mina herrar! Enligt gammal häfdvunnen parlamentarisk sedvänja har diskussionen vid remissen af statsverkspropositionen fått gå in äfven på områden, som icke direkt falla inom propositionens ram, något som ju redan den förste ärade talaren har konstaterat. Man brukar under denna debatt äfven få yttra sig om regeringens politik i allmänhet i ena eller andra afseendet. Det är ganska naturligt, att så måste vara fallet, ty äfven om denna regeringens politik icke särskildt gifvit anledning till äskande af anslag, så kan dock Riksdagens ställning till hela den budget som framlägges vara i hög grad beroende på, huruvida denna politik är ägnad att framkalla förtroende eller misstroende hos Riksdagen. Vi hafva visserligen tillräcklig erfarenhet af, att den nuvarande regeringen icke anser sig behöfva åtminstone Andra kammarens förtroende, och kammaren har ej heller, det måste medgifvas, något vidare inflytande i detta afseende, då vår grundlag ej känner några motiverade dagordningar, och regeringen således ej anser sig behöfva fästa något afseende vid, om detta förtroende finnes eller icke. Det saknar likväl ej en viss betydelse att vid ett tillfälle som detta få framhålla särskildt vissa maktpåliggande frågor.

Jag vill nu särskildt fästa mig vid en fråga, som borde ligga på regeringens bord och icke helt och hållet förpassas till den rymliga papperskorgen, nämligen frågan om kvinnornas politiska rösträtt. Denna fråga blef, såsom vi alla erinra oss, framförd i en skrifvelse från Riksdagen för fem år sedan, en skrifvelse, som då antogs af Riksdagens båda kamrar och på hvilken Riksdagen borde kunnat vänta sig svar under den gångna tiden. Riksdagen anhöll i denna skrifvelse om en utredning angående kvinnornas politiska rösträtt, men äfven om framläggande af de förslag, hvartill denna utredning skulle kunna föranleda. Något sådant förslag har icke ännu låtit höra af sig, men påminnelser om att detta förslag varit önskadt har sannerligen icke regeringen saknat. De ha visserligen icke vidare gifvits från Riksdagen i form af skrifvelser, men genom uttalanden inom Riksdagens Andra kammare har regeringen åtminstone kunnat få klart för sig, att man här väntat på detta svar. Äfven om regeringen kunnat hafva fog för att göra den begärda utredningen

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

så allsidig som möjligt och äfven med efterforskningar inom alla världens länder, borde den dock kunnat slutföras under den tid som gått. Att man i Andra kammaren på sina håll redan 1908 hyste den åsikten, att frågan, till och med i trots af att ingen utredning för Riksdagen blifvit framlagd, borde kunna slutföras, framgår däraf, att det i samma kammare väcktes en motion i ämnet. Motionen ledde emellertid ej till något resultat; man ansåg nämligen att man först borde afvakta, att den s. k. stora rösträttsreformen, frågan om männens rösträtt, blifvit slutligen afgjord, innan kvinnornas rösträttsfråga kunde tagas upp; man ville icke att denna senare fråga — så framhölls det — skulle kunna gifva anledning till några svårigheter med afseende på den andra betydelsefulla frågan. Då frågan därefter återkom år 1909, hade den allmänna meningen om rättmätigheten af kvinnornas rösträttskraf så trängt igenom, att ej blott konstitutionsutskottet förordade den vid denna riksdag väckta motionen. Men den blef äfven utan debatt och utan votering bifallen uti denna kammare, ehuru resultatet i medkammaren icke blef lika gynnsamt. Det var ej utan anledning man kunde våga hoppas, att regeringen skulle omfatta frågan med stort intresse, ty redan den 6 okt. 1906 hade vår nuvarande statsminister till en deputation från kvinnornas landsförening afgifvit följande märkliga förklaring: »Att krafvet på politisk rösträtt jämväl för kvinnor framträder med alltjämt växande styrka och att frågan icke kan utan vidare skjutas åt sidan, därom är jag fullt medveten. Riksdagens i år till Kungl. Maj:t aflåtna skrifvelse i ämnet talar äfven därutinnan ett tydligt språk.» Det var ju ej så många år dessförinnan som man fått höra uttalas, att intresset för denna fråga icke vore särdeles stort bland kvinnorna. Hur förändrad föreföll ej ställningen då. Men just denna förklaring, som afgafs i Andra kammaren, blef som en stark signal till samling inom hela landet, och det var endast kort tid därefter, som en petition, på hvilken man lyckats samla icke mindre än 142,128 namnunderskrifter, blef aflämnad till Riksdagen. Äfven bland de manliga invånarna hade intresset blifvit betydligt större, och att man ej ville betrakta frågan som en partifråga, därom vittnar just de af mig anförda orden af hans excellens herr statsministern. Om man också kunde tänka sig, att frågan kräfde en allsidig utredning, hade man dock hoppats, att densamma skulle varit slutförd till den senaste riksdagen, och man väntade då med säkerhet, att en kungl. proposition skulle aflåtas till Riksdagen. Så blef dock icke fallet. Man tillmätte detta likväl ej så stor betydelse, då ett förslag i ämnet ju i alla fall skulle blifva hvilande till en blifvande riksdagsperiod och det därför kunde vara tillräckligt, om ett sådant framlades vid den sista riksdagen i perioden. Nu stå vi här vid denna sista riksdag: hvad är väl naturligare än att vi alla väntat att få se det länge bebådade och på många håll efterlängtade förslaget! Man hade ju också all anledning att förmoda, att så skulle blifva förhållandet med anledning af det svar, som enligt meddelande i pressen hans excellens herr statsministern lämnade, då han den 20

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

oktober förra året uppvaktades af verkställande utskottet för landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Hans excellens uttalade då sin förhoppning, att utredningen skulle föreligga färdig till den sammanträdande riksdagen, och afvisade hvarje misstanke, att utredningen af regeringen begagnats i förhalningssyfte. Hur stor blef därför icke öfverraskningen, när det blef bekant, att hans excellens den 9 i denna månad öppet förklarat, att äfven om utredningarna hunnit slutföras, kunde något förslag om kvinnornas politiska rösträtt icke vara att förvänta till denna riksdag, ty, så lödo de märkliga orden: »Jag anser icke, att denna fråga bör föras fram, förrän man vunnit tillräcklig erfarenhet om den *stora* rösträttsreformen.» Huru föga stämde detta öfverens med föregående af mig anförda uttalande af hans excellens herr statsministern, att denna fråga var af den betydelse, att den icke längre kunde undanskjutas! Hans excellens nämnde emellertid icke vid detta tillfälle, huru lång tids erfarenhet han ansåg erforderlig för att bedöma rösträttsreformens verkningar; han nämnde icke heller, hurudana dess verkningar skulle vara för att verka gynnande på kvinnornas rösträttskraf, och detta gaf ju, enligt hvad det uppgifves, en af de uppvaktande kvinnorna anledning att fråga hans excellens, huruvida detta vore beroende på, om verkningarna skulle bli goda eller dåliga. Detta var säkerligen en regeringshemlighet, som inga augurer torde kunna utforska. Min öfvertygelse är, att detta uppskof till en obestämd framtid föga öfverensstämmer med Riksdagens eller åtminstone denna kammares önskningar, ja, jag vågar ej heller betvifla, att äfven Första kammarens deltagande i riksdagsskrifvelsen år 1906 var fullkomligt ärligt menadt, och att därför ett förslag från regeringens sida äfven där skulle bli väl mottaget. Men törhända har icke hans excellens herr statsministern samma förtroende till Riksdagens Första kammare i dess nuvarande sammansättning, utan anser sig böra afvakta verkningarna af rösträttsreformen, för att få denna kammare ytterligare genomsyrad af det nya blod, som nu börjat införas där, och isynnerhet få erfara verkan af det inflytande, som kvinnorna redan i viss mån fått på sammansättningen af just denna Första kammare. Möjligen kan man äfven uti hans excellens herr statsministerns ord spåra den tanken, att han ville se, huruvida verkningarna af rösträttsreformen kunde blifva sådana, att hans excellens till följd däraf icke skulle blifva i tillfälle att vid en kommande riksdag framlägga något förslag i denna fråga och kanske icke något förslag alls, om man nämligen skulle vara nog djärf att tänka sig, att valen skulle så utfalla, att dessa, i trots af regeringens tydliga förakt för hvarje spår af parlamentariskt styrelsesätt, dock ej blefve fullkomligt utan inflytande på regeringens ställning. Möjligen har hans excellens herr statsministern blifvit så bedöfvad af det stora jubelskri, hvarmed den af honom kallade stora rösträttsreformen hälsats öfverallt i landet, att han anser de vunna lagrarna tillräckliga och ej eftersträfvar äfven kvinnornas lof, äfven om han själf understundom vid uppvaktningar ej försummat att sjunga deras. Då nu hans excel-

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

lens förklarat, att från regeringens sida något förslag om den kvinnliga rösträtten icke alls är att förvänta, så om ej andra vindar komma att blåsa kanske på detta — och vädret blåser hvart det vill — är det föga troligt, att vi kunna vänta oss någon regeringsproposition i år. För min del är jag dock öfvertygad om att det oaktadt frågan skall komma att föras fram under denna riksdag. Det är ju också lyckligt, att utredningarna, efter hvad vi hört, numera äro eller åtminstone borde vara slutförda, och då har ju Riksdagen möjlighet att med användande af den ryktbara paragraf 46 införskaffa dessa utredningar och lägga dem till grund för frågans vidare behandling. Jag vill därför hoppas, att denna fråga, som enligt herr statsministerns af mig anförda yttrande icke bör eller kan eller får undanskjutas, skall kunna föras till ett sådant slut, att den vid den första riksdagen i nästa period kan blifva allmänt gällande grundlag, hvarigenom den hälft af vårt fosterlands innevånare, som nu saknar politisk rösträtt åtminstone till Andra kammaren, ehuru den i visst afseende äger sådan hvad beträffar Första kammaren, skulle komma i åtnjutande af fulla medborgerliga rättigheter. Hurudana verkningarna kunna blifva af en sådan rösträttsreform är mig lika svårt att bedöma, som när det gäller den nu senast genomförda.

Jag är, som jag nämnt, öfvertygad om, att denna fråga trots regeringens ställning skall lyckligen föras till slut. Jag har endast vid detta tillfälle velat uttala ett beklagande af, att de gjorda framställningarna icke rönt en mera välvillig behandling från regeringens sida, hvarom man onekligen ansett sig kunna hysa berättigade förhoppningar på grund af herr statsministerns föregående uttalanden. Nu beror det emellertid på Riksdagen själf att föra fram denna fråga, hvilken jag vågar hoppas, och det göra nog många med mig, skall blifva för utvecklingen af vårt politiska lif välsignelsebringande, och med tillförsikt hälsa vi den dag, då män och kvinnor såsom jämbördiga få deltaga i afgörandet af fosterlandets öden.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen af förhandlingarna, yttrade

Herr Nilsson i Malmö: Herr talman, mina herrar! Under det år, som nyss gått till ända, har som bekant den Lindmanska rösträttsordningen för första gången kommit att tillämpas vid allmänna val. Det skedde vid landstingsmannavalen i våras och vid stadsfullmäktigevalen nu i december. Den så mycket debatterade proportionella valmetoden, af några så lifligt åtrådd och af andra lika lifligt bekämpad, hade att utstå det första allvarliga profvet i det praktiska lifvet. Man kan svårligen påstå, att det profvet utföll till belåtenhet. Den nya metodens debut i lefvande lifvet var icke god. De proportionella valen under år 1910 hafva kommit många förhoppningar på skam och bekräftat åtskilliga farhågor. Mer än en gammal politiker, som måst bita i gräset, icke därför att han förlorat valmännens förtroende, utan just på grund

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

af själfva valsättets vanskligheter, torde ha frågat sig, om detta var tacken för hans sträfsamma arbete för den Lindmanska proportionalismens genomförande. Bättre belöning hade han säkerligen tänkt sig. Och mången god högerman, som älskat den proportionella rättvisan öfver all annan rättvisa, som satt en ära i att tillhöra den proportionella rättvisans parti, men som nu insett att han aldrig med visshet kan veta, hur han skall skrifva sin valsedel för att uttrycka sin personliga önskan, har suckat ur djupet af sitt politiska samvete: Hvarför höll ej vår kära regering måtta med sin proportionalism? Hvarför blef icke proportionalismen inskränkt till att gälla själfva fördelningen af representanter de olika partierna emellan? Hvarför fingo vi icke behålla majoritetsvalsprincipen för ordningsföljden inom det särskilda partiet?

Då rösträttsfrågan år 1907 behandlades här i Andra kammaren, yttrade herr justitieministern Petersson, att den nya i den kungl. propositionen föreslagna valmetoden höjde hela frågan upp på ett högre plan, att proportionalismen byggde representationen, både den politiska och den kommunala, på rättens fasta grund, att den gaf rättvisa åt alla, direkt och omedelbar rättvisa. Det var stolta ord detta. Men verkligheten har icke infriat dem. Det har i stället visat sig, att de proportionella valen byggt representationen i ganska betydande omfattning på slumpens, intrigens, godtyckets och de oberäkneliga tillfällenas lösa grund. I en mängd fall ha sådana personer blifvit valda, som valmännen i allmänhet icke velat ha, och som hade ett litet kotteriintresse att tacka för sin kandidatur. Den växelverkan, som visat sig mellan rangordningsregeln och reduktionsregeln i deras tillämpning, har mången gång medfört det resultatet, att till landstingsmän eller stadsfullmäktige utsetts representanter, som ingen tänkt skulle bli valda. Vid sidan af dessa fall, då resultatet blifvit uppenbart orättvist, gifves det andra fall, där visserligen utgången stått bättre i öfverensstämmelse med vederbörande partis syfte, och där man alltså kan säga, att rättvisan skett tillfyllest, men icke desto mindre har denna rättvisa berott på en slump, hängt på en tillfällighet. På ett ännu mera oberäkneligt sätt verkar valmetoden vid suppleantvalen. Man behöfver icke fästa något större afseende vid det bekanta fallet, då en suppleant blef vald på tre röster, fastän det fanns andra med betydligt större röstetal. Detta får väl betraktas som ett rent undantagsfall. Men värre är det, att beträffande dessa val har hela systemet visat sig bristfälligt. I allmänhet har här slumpen fått spela en afgörande roll. Och den enda metod man kunnat spåra i galenskapen har varit den, då en rangskala *nedifrån* gjort sig gällande. I enlighet med skriftens ord har ofta vid dessa val de yttersta blifvit de främsta. I det afseendet tycks verkligen herr statsminister Lindman ha menat allvar med sin religiösa renässans!

Det har sagts af en celeber talare, att proportionalismen står

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

lika högt öfver majoritetsvalen som den organiserade rösträtten är någonting förnämligare än den oorganiserade. Om detta är sant, torde det dock nu af de hållna valen ha framgått, att den organisation, som högern och dess regering bestått vår rösträtt, icke varit så väl genomtänkt, som denna viktiga angelägenhet påfordrat.

Det är emellertid icke endast det speciellt proportionella i valsättet, som visat sig redan nu vara i behof af reformering. Äfven i andra hänseenden ha i kommunalförfattningarna, landstingsförordningen och vallagen yppat sig brister, som böra fyllas. Och den svåraste bristen synes mig vara den att icke bestämmelser finnas, som äro ägnade att på ett effektivt sätt skydda valhemligheten. Som det nu är ställdt, finnes det mången i underordnad eller beroende ställning, som icke vågar rösta eller inte vågar vid ett val följa sin personliga öfvertygelse. Det förefaller mig, som om äfven det maktägande partiet för den goda moralens skull borde känna sig benäget att samverka med oss öfriga för en reform härutinnan.

Då herr justitieministern vid af mig nyss omnämnda tillfälle här i kammaren förklarade, att hans och hans kollegers proportionella valmetod höjde upp hela rösträttsfrågan på ett högre plan, rönte han motsägelser från åtskilliga håll och äfven från sådana, som hyste rätt blida känslor mot det nya valsättet. Det var, genmälte man, icke proportionalismen, som skulle ha förmått höja rösträttsreformen till ett högre plan, än mindre de så kallade garantierna och lika litet den 40-gradiga röstskalan. Endast penningprincipens ersättande med personlighetsprincipen skulle medfört en sådan verkan. Om regeringen menat allvar med det där högre planet, borde den ha slopat eller åtminstone mildrat dessa garantier, utplånat graderingen och släppt fram kvinnorna till politiskt medborgarskap. Men ingenting af detta skedde.

Hur den allmänna rösträtt, som de maktägande bestått oss, kommer att gestalta sig i verkligheten, det ha vi ju ännu icke haft tillfälle att direkt pröfva. Men vi kunna dock göra oss en ganska klar föreställning därom, då vi af statistiska centralbyråns uppgifter om senaste landstingsvalen inhämta, att icke mindre än 238,575 i röstlängden upptagna personer eller nära en fjärdedel af de eljest kommunalt röstberättigade beröfvats sin rösträtt, mestadels naturligtvis på grund af utskyldsstreckets härjningar. Det har, som vi se, blifvit en parodi på allmän rösträtt. Därför att det ekonomiska samhället blifvit dåligt organiseradt, måste många arbetare i små omständigheter gå miste om sin självklara rätt. Och föga uppbyggligt verkar det att se kommunala myndigheter formligen gå på jakt efter anledningar och förevändningar att annulera den fattiges rösträtt.

Vid landstingsmannavalen framträdde det liberala partiet som det största med ungefär 167,000 röstande, därnäst kom högern

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

med ungefär 158,000 och sist arbetarpartiet med ungefär 66,000 röstande. Om vi nu i vårt land hade en kommunal rösträtt, sådan den praktiseras i allmänhet i utlandet, d. v. s. en röst åt hvarje röstberättigad, så skulle det liberala partiet erhållit ungefär 43 procent af landstingsmannaplatserna, högern 40 procent och arbetarepartiet 17 procent. Men tack vare den 40-gradiga röstskalan har högern fått 55 procent af platserna i stället för de 40, som den bort nöja sig med, liberalerna 35 procent ungefär i stället för de 43, hvarpå de hade berättigade anspråk, och arbetarpartiet 10 i stället för 17 procent. Högern, som trots alla fördelar blott var en minoritet bland de röstande, råder sålunda öfver majoriteten bland landstingsmännen. Och liberaler och socialdemokrater ha fått betala denna stegring med ungefär lika mycket hvar. Denna människovärdet kränkande snedvridningsapparat är det, som högern har att tacka för — icke äran men makten och härligheten. Det återstår att se om den skall räcka i evighet.

Beträffande hela den krets af frågor, som jag här berört, ha vi från regeringshåll icke förnummit något annat, än att regeringen cke under några omständigheter är villig att för denna Riksdag framlägga proposition om politisk rösträtt åt kvinnorna. Denna negativism är så mycket bedröfligare, som denna Riksdag är den sista under innevarande treårsperiod och sålunda ett uppskof i år betyder ytterligare förhalning minst tre år. Hur mycket högerpartiet än säger sig ha till sin egen uppbyggelse annekterat från det liberala programmet, så kunde det nog ha skäl att utsträcka annekteringen äfven till den kvinnliga rösträtten, så mycket mer som Andra kammaren redan utan debatt och utan votering accepterat densamma.

Herr talman! Jag skall härmed sluta dessa anmärkningar. Men för att åtminstone någon enda gång i mitt anförande ha nämnt statsverkspropositionen, vill jag till sist yrka, att kammaren måtte remittera denna statsverksproposition i de delar, som tillhöra statsutskottets behandling, till detta utskott, i de delar, som tillhöra bankoutskottets behandling, till bankoutskottet, och i de delar, som tillhöra jordbruksutskottets handläggning, till jordbruksutskottet.

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! I den nu föreliggande statsverkspropositionen har Kungl. Maj:t begärt ett anslag att utgå af lånemedel till ett belopp af 900,000 kronor i och för fortsättning af inlandsbanan från Ströms vattudal och till Ångermanälfven. Några detaljer beträffande detta järnvägsbygge förekomma icke i statsverkspropositionen, utan det erinras om, att en särskild proposition i ämnet kommer att för Riksdagen framläggas. Emellertid har man i pressen sett uppgifvas, att meningen skulle vara, att denna fortsatta inlandsbana skall komma att byggas efter en betydligt billigare typ än hittills. Det uppgifves

Remiss af statsverkspropositionen (Forts.)

till och med, att den skall byggas omkring 40 procent billigare än tidigare byggen. Jag kan icke veta, om dessa uppgifter äro riktiga, men jag måste utgå ifrån, att de hufvudsakligen öfverensstämma med verkliga förhållandet.

Jag kan då icke finna annat, än att det är en glädjande nyhet, att man omsider kommit sig för att använda en billigare byggnadstyp, ty därigenom blir det möjligt för staten att utan alltför stora uppoffringar och inom en öfverskådlig framtid få till stånd detta järnvägsbygge, som är så betydelsefullt för Norrlands ödebygd, hvilken ju hittills saknat kommunikationer. Emellertid, på samma gång som detta är en glädjande företeelse, kan jag för min del icke underlåta att beklaga, att detta uppslag till ett billigare byggnadssätt icke långt, långt förut kommit fram. Om så hade varit fallet, är det alldeles gifvet, att man skulle följt detta billigare byggnadssätt i fråga om en hel del af våra statsbanor. Jag syftar då naturligtvis företrädesvis på en del af de banor, som sammanbinda Norrlandsbanan med de norrländska kuststäderna, äfvensom banan Östersund—Ströms vattudal. Hvad som redan är gjordt kan naturligtvis icke göras ogjordt, men efter mitt förmenande tillkommer det oss att tillse, huruvida icke den erfarenhet man vunnit om detta billigare banbyggnadssätt skulle kunna ge anledning att söka åstadkomma besparing på de järnvägsbyggen, som nu ligga före. Vi ha då två särskilda sådana, som jag härvid syftar på. Det ena är linjen mellan Bastuträsk och Skellefteå och det andra den mellan Östersund och Ströms vattudal. Det är visserligen sant, att större delen af dessa byggnadsföretag är utförd, men i alla fall uppgå de belopp, som för innevarande år anvisats till dessa byggen, och de belopp, som nu äskas för byggnader under år 1912, till den icke ringa summan af sammanlagdt 4,928,000 kronor. Naturligtvis är det icke min tanke, att man skulle kunna göra en så stor besparing på de återstående byggnadskostnaderna som 40 eller ens 30 eller till och med 20 procent, ty hvar och en kan inse, att, när en del byggnadsföretag äro påbörjade och planerade, är det icke lätt att göra inskränkningar vid dem. Därtill kommer, att en hel del kontrakt äro kanske uppgjorda och materialier uppköpta, hvilket allt omöjliggör en besparing, men jag tror i alla fall att man, utan att vara alltför sangvinisk i sina beräkningar, skulle kunna göra sig en besparing, motsvarande 10 procent af dessa kostnader. Det skulle utgöra omkring en half miljon kronor, och fastän vi hafva en stor budget, är dock en summa på en half miljon kronor beaktansvärd.

Jag har tänkt, att om en dylik besparing kunde göras, vore det lämpligt, att densamma komme det norrländska kommunikationsväsendet till godo i annan form, och jag har tänkt, att denna summa lämpligen borde läggas till den, som i statsverkspropositionen är begärd för fortsättning af inlandsbanan. Litet hvar i denna kammare, som har ett lifligt intresse för att denna bana

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

kommer till stånd, kan nog hafva tyckt att det belopp, som Kungl. Maj:t begärt i och för detta banbygge, eller 900,000 kronor, är rätt ringa. För min del skulle jag icke vilja påyrka att för det ändamålet upplåna ytterligare medel, ty den utländska skuldsättningen är jag mycket rädd för. Om man således på dessa af mig omnämnda järnvägsföretag kunde göra en besparing, så tycker jag det vore lämpligt, om denna besparing lades till den summa, som afses för inlandsbanans byggande.

Emellertid är denna fråga i det läge, att skall någonting kunna göras, så måste man gripa sig an genast, och den omständigheten har gjort, att jag redan nu bragt frågan på tal, ty för hvarje vecka eller månad som går kommer det att ingås entreprenadaftal och materialier komma att inköpas, hvilket minskar möjligheten att göra de af mig åsyftade besparingarna. Det är dessutom möjligt att, för den händelse regeringen reflekterar härpå, framställningar från regeringshåll kräfvas dels om att få bygga nu pågående banbyggen efter det billigare systemet, dels ock om användande af öfverskottet på sätt jag sagt.

Jag öfverlämnar frågan till regeringen och speciellt till herr civilministern, med fullt förtroende till att han skall taga densamma under öfvervägande och göra de framställningar, som möjligen kunna komma i fråga.

Herr Rune: Herr talman, mina herrar! I den budget, som nu framlägges för Riksdagen, återfinnas de skatter, som under senare åren beslutats. Det var ju också ganska naturligt, ty man har de sista åren sett, att budgetens inkomstsida visat ett ganska betydligt underskott, och man har varit beredd på och kanske också van vid, att skatterna ökats och att nya skatter påfunnits.

Om man närmare granskar detta budgetsförslag, finner man nog någon svag punkt äfven där i detta afseende. I förbigående sagdt vill jag nämna, att man har svårt att bortse därifrån, att några af de miljoner, som upptagas på inkomstsidan, härleda sig af skatter, som frampressats under tryck af brist i statskassan, skatter, som äro illa afvägda och som icke blifvit beslutade, om icke den tidpunkt, då de föreslagits, varit sådan, att de verkligen erfordrats. Jag menar särskildt växel-, stämpel- och maltskatten. Alla indirekta skatter eller åtminstone de allra flesta af dem drabba ojämnt, drabba också de mindre bärkraftiga. Jag tror, att i fråga om dessa båda nu nämnda skatter är detta fallet i särskildt hög grad. Det hade därför helt visst varit lyckligare, om man till täckande af en tillfällig brist i statens kassa, som helt naturligt uppstått under tryckta konjunkturer, ej behöft tillgripa skatter af sådan natur. Alla skatter äro visserligen obehagliga, när de skola betalas, men de direkta skatterna hafva åtminstone det behagliga med sig, att, när tiderna förbättrats och statens inkomster rikligare inflyta, man kan komma ifrån dem. Men det ligger i de indirekta skatternas

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

natur, att man icke kan taga dem det ena året och afskaffa dem det andra, utan när de en gång kommit till, måste de fortfara att existera.

Det var emellertid kanske icke den viktigaste saken, om hvilken jag skulle tala. Bland inkomsterna upptages här i statsverkspropositionen en rubrik, som heter: andel i riksbankens vinst. Jag må erkänna, att den rubriken är ganska blygsam. Det är nämligen så, att riksbankens vinst uppgår till 6,399,042 kronor 45 öre. Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet föreslår, att för statsverkets löpande behof skall af denna vinst användas 6,399,000 kronor. Det är sålunda endast 42 kronor 45 öre af de sex miljonerna, som skulle reserveras. Man måste säga, att den *andel* af vinsten, som skall användas för statsverkets behof, bra litet understiger vinsten i sin helhet. Man kunde lika gärna hafva sagt, att *hela* vinsten skulle användas. Jag tror emellertid, att rubrikens affattning icke beror på en viss blygsamhet. Jag tror, att den kommer sig däraf, att den stått i statsverkspropositionen i många år, den är ett minne från de för riksbanken lyckliga tider, då icke hela riksbankens vinst ansågs böra tagas i anspråk för statsverkets löpande behof. Det var dock icke lyckliga tider, då riksbanken gick dåligt, och vinsten var liten. Ty nu är den jämförelsevis stor mot i forna tider, och då ansåg man sig hafva ganska god råd, men vinsten var i allmänhet mindre. Orsaken hvarför man i forna tider reserverade något hvarje år af riksbankens vinst var i främsta rummet den, att det var i lag föreskrifvet, att årligen 10 procent af vinsten skulle afsättas till en reservfond, till dess den uppginge till 12 $^1/_2$ miljoner kronor. Dessutom hade man en känsla af att det var lämpligt att tänka något på framtiden, ty under tidernas lopp hade utom reservfonden bildats en dispositionsfond, som uppgick till något öfver 1,400,000 kronor.

Riksbankens vinst har aldrig användts helt och hållet för statsverkets löpande behof förr än förra året. Året därförut afsattes icke så mycket som bort afsättas. Genom en bokföringsåtgärd bragtes det nämligen därhän, att reservfonden icke behöfde 10 procent af vinsten för att komma upp till lagstadgade 12 $^1/_2$ miljoner kronor. I fjol togs hela vinsten till statsverkets behof, och i år föreslår herr finansministern äfven, att hela vinsten skall tagas. Att hela vinsten togs i fjol för statsverkets behof var rätt naturligt, därför att då var statsverkets ställning så ytterst betryckt, att det var oundgängligen nödvändigt att taga hvad man kunde få. Nu är ställningen annorlunda, och då tror jag, att det varit önskligt, att det beräknats något belopp af riksbankens vinst att afsättas till framtida behof.

Meningarna om detta varit lämpligt och riktigt kunna måhända vara olika, men jag tror icke, att meningarna kunna vara delade därom, att ett riksbankens eget behof, som föreligger, bort beaktas så till vida, att riksbanken för detta behof bort få dispo-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

nera öfver åtminstone en del af sin vinst, Det föreligger emellertid ett sådant riksbankens behof, som icke blifvit beaktadt.

Då löneregleringen år 1907 genomfördes för riksbankens tjänstemän och betjänte stadgades, att dessa tjänstemän och betjänte skulle bidraga till sin egen pensionering, och det förutsattes, att det skulle bildas en pensionsfond. Storleken af denna pensionsfond blef år 1907 af riksbanksfullmäktige beräknad till något öfver 3 miljoner kronor. Då vid riksdagen 1908 fråga förelåg att disponera riksbanksvinsten för 1907 och då bankoutskottet i detta ärende hörde bankofullmäktige, uttalade sig dessa på följande vis om denna sak: »Beträffande användandet af det återstående beloppet af årsvinsten har Kungl. Maj:t ansett, att 1,225,000 kronor borde afsättas till en dispositionsfond för statsverkets framtida behof. Enligt 1907 års bokslut funnos allaredan i riksbanken reserverade medel till framtida disposition, uppgående, efter afdrag af årets vinst, till kronor 1,458,091: 19, men det har uppenbarligen icke varit Kungl. Maj:ts afsikt, att resterande beloppet af årsvinsten skulle öfverföras till dessa reserverade medel, utan att en särskild dispositionsfond skulle bildas. Det synes dock fullmäktige, som vore det lämpligare, att de år, då årsvinsten varit ovanligt hög, större belopp afsattes till riksbankens pensionsfond, enär på detta sätt denna fond kunde hastigare bildas och en del af de exceptionella vinsterna skulle bibehållas för riksbanken.» Frågan blef än en gång under denna Riksdag föremål för bankofullmäktiges yttrande, och detta förekom i anledning däraf att en ny kungl. proposition kom in med begäran att hela riksbanksvinsten, utom de lagstadgade 10 procenten, skulle användas för statsverkets behof. Då yttrade fullmäktige följande: »Af bankoutskottet anmodade att öfver sistnämnda förslag afgifva yttrande få fullmäktige anföra, att fullmäktige ej haft anledning frångå sitt tidigare gjorda uttalande om lämpligheten däraf, att särskildt när, såsom nu varit fallet, bankens vinst blifvit ovanligt stor, en del däraf afsättes till bankens pensionsfond i ändamål att, när afsättningen vuxit till erforderligt belopp, den banken åliggande pensionering må kunna därmed bestridas. Om emellertid nu ifrågasatta belopp finnes böra anlitas för täckande af uppkomna oförutsedda statsutgifter, lärer något hinder därför ej böra möta, utan torde då med afsättningen till pensionsfonden få anstå till kommande år.»

Sedan dess ha två vinster disponerats, men någon afsättning till pensionsfonden har icke ägt rum, och det synes verkligen egendomligt, att, när bankens målsmän med instämmande från bankoutskottet förklarat, att det föreligger behof från riksbankens sida att börja göra afsättningar till en pensionsfond, detta kraf icke blifvit i ringaste mån beaktadt. Det synes mig vara en ganska stor svaghet vid beräkningen af de inkomster, hvaröfver herr finansministern har att disponera i årets budget, att icke denna omständighet blifvit beaktad. Jag skall taga mig friheten hemställa, att

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

bankoutskottet, som kommer att behandla denna fråga, måtte taga saken i allvarligt öfvervägande. Man kan verkligen icke anse det vara nog, att man får en förklaring, som går ut på att nu är det ett godt tillstånd i fråga om statens inkomster; då behöfva vi icke pålägga nya statsskatter. Det vore synnerligen lämpligt, om vederbörande tänkte på att man i de goda tiderna bör sörja något för framtiden, så att man, när möjligen ett bakslag kommer, icke har låtit den goda tiden spårlöst försvinna och då finner sig behöfva tillgripa både olämpliga och förhatliga skatter.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag anser mig böra i all anspråkslöshet beröra en fråga, som sällan förekommer under remissdebatten, men som jag vid ett par föregående tillfällen något litet behandlat, och det är den så kallade jordfrågan.

Jag vill bara upptaga två sidor däraf, som man skulle kunna kalla, den ena plundringen af statens egendom, den andra plundringen eller utsugningen af de fattigaste folklagren, som arbeta i jorden. Plundringen af statens egendom, som har varit 1800-talets särmärke, kan visserligen sägas för närvarande vara ett nästan afslutadt kapitel, men just nu försiggår det sista besittningstagandet, nu anstränga sig alla krafter för att sätta kronan på detta verk, och därför är denna fråga af aktuel betydelse äfven för dagspolitiken. Däremot har plundringen och utsugningen af de fattigaste klasserna, som arbeta i jorden, pågått ständigt och pågår fortfarande, och vi se ännu ingen gryning till att detta förfärliga tillstånd skall upphöra.

Om jag då börjar med *plundringen af statens egendom*, så är det verkligen så, att man talar mycket om äganderättens helgd, men det göres ett bestämdt undantag därifrån för statens egendom. Det är den gamla historiska erfarenheten, att lika intressenter alltid velat plundra statens egendom, och man har gjort det särskildt genom de maktbefogenheter, som dessa enskilda intressen hafva fått såsom representanter för statsmakten själf. Så har det äfven gått hos oss.

Jag skall då först börja något litet med de så kallade statsdomänerna. Nu är det visserligen på det sättet, att i början af 1800-talet var det Riksdagen själf, som gaf initiativet till att statens domäner släpptes ut i den allmänna bytesmarknaden, och grunden härtill var ett visst ideellt intresse, nämligen Adam Smiths ekonomiska teorier. Men det var nog också, såsom någon sagt, att detta ideella intresse var »en af dessa allmänna satser, med hvilka man så ofta bedrager folken, då de enskilda kunna vinna på deras antagande». Detta utsläppande af statens egendom i marknaden, det var också ett lystmäte för en hel mängd människor i detta land, hvilka stodo färdiga att tillgodogöra sig detta stora nya värde.

Emellertid om de ursprungliga afsikterna hade kunnat genomföras, så hade i alla fall det ideella ändamålet verkligen afsevärdt vunnits genom denna statshandling. Men då har statens admini-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

stration — ehuru tveksam först på vissa håll gentemot den af Riksdagen till sist beslutade åtgärden — sedan tagit vid och gjort sitt stora historiska verk, hvarigenom dessa statsdomäner och statsegendomar till allra största delen förfelade sitt ändamål. Det är ganska underligt att så kan hafva gått till, men det berodde väl därpå, att den högre administrationen har varit, liksom den är äfven nu, representant för och själf utgått från de klasser, som hade icke blott såsom bönderna intresset, utan dessutom makten och insikten att tillgodogöra sig dessa statens egendomar till sin privata nytta.

Hvad då först skogen angår, ha vi den storartade statshandling som kallas afvittringen. Den hade ju till syfte att skapa ett större bestånd af jordbrukare och nya byalag. Men innan denna handling ännu hunnit gå i verkställighet, uppköptes denna kronans gåfva af skogsindustrien och de stora bolagen, och administrationen lät det hela gå sin gång på det mest oefterrättliga sätt, utan att lägga en enda tanke eller handling i vågskålen för att upprätthålla kronans afsikter. Därför gick det också på det sättet, att af alla de oerhörda rikedomar, som skulle hafva tillfallit landtbefolkningen, fick denna i stort sedt icke ett spår, utan det blef i stället till folkets skada. Jag vill bara taga ett exempel, ett hemman i Jämtland med afseende på hvilket jag känner siffrorna, men det finns tiotusenden likadana exempel. Detta hemman såldes 1781 för 66 riksdaler 32 skilling banko. 1840 såldes det för 1,100 riksdaler. Så kom på 1840- och 1850-talen afvittringen, hvarigenom hemmanet afrundades med ett visst skogstillskott. Det såldes till stigande köpeskillingar och senast 1872 för 300,000 kronor till Ljusne—Voxna bolag. 1874 lät bolaget uppräkna den gröfsta skogen, och den befanns då hafva ett värde på rot af 2,500,000 kronor. Detta var bara den gröfsta skogen. På detta sätt har det gått hela tiden, men hvart ha dessa pengar tagit vägen? Ha de tillfallit de fattiga? Nej, de ha gått till spekulationen, till storkapitalet, och både kronan och landtbefolkningen ha stått där med lång näsa.

Ett särskildt sorgligt kapitel i denna plundring af statens egendom är lappmarksskogarnas öde. De voro ännu på 1870-talet statens egendom helt och hållet. Nu är det bara ruiner kvar. Mer än hälften rå bolagen om, till den öfriga delen hafva de långvarig afverkningsrätt. Befolkningen, som skulle hafva kunnat vara rik, lider den bittraste nöd. Folket står där med sin svält och med frosten under sina somrar och ingen inkomst af skogen, men med alla sina skatter. Detta folk kämpar en kamp för lifvet. Det är staten, som genom sitt oförstånd har vållat detta, och intet göres för att afhjälpa saken och söka genom kraftansträngningar förverkliga kronans ursprungliga afsikter. Allt går vind för våg under det nuvarande regementet här i landet.

Så ha vi rekognitionsskogarna, detta stora, statsekonomiska drama. Det skänktes till bruksrörelsens upprätthållande oerhörda skogsdomäner, endast med villkor, att de skulle vara fästade vid bru-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

ken, så länge dessa upprätthöllos. Sedan fingo bruken skattelösa dessa skogar för 3 till 6 öre per tunnland. Däraf har man begagnat sig. Man nedlade också bruken och behöll skogen, eller sålde skogen från bruken utan att bry sig om att kronans villkor skulle upprätthållas. Då omsider på 1890-talet stämde kronan om återgång af åtskilliga sådana skogar, men vår formella rättskipning lät den omständigheten, att villkoret stod så att säga i motiveringen och icke i klämmen, vara afgörande. Man sade: det gör ingenting, att kronans afsikter icke upprätthållas. Utan någon betalning skola ni få behålla dessa stora domäner och förfoga öfver dem efter behag. 1908 föll den sista domen i dessa mål. Då hade i alla fall så stor strömkantring ägt rum i domstolarnas uppfattning af den verkliga rätten, att då förlorade kronan Tunabergs stora allmänning med 3 röster mot 3 i högsta domstolen, och ordföranden fällde utslaget. Den sjunde ledamoten var sjuk för tillfället och man sade, att om han varit närvarande, skulle han bifallit kronans talan. Nu har man erbjudit sig att »lagligen» skattelösa denna stora allmänning — det har ännu ej skett — för mellan 500 och 600 kronor, och den är värd, påstås det, åtminstone 1,500,000 kronor. Det är en fullkomlig present från kronans sida, som är alldeles obefogad. Kammarkollegium har nu kommit med ett nytt uppslag, enligt hvilket det verkliga värdet skulle betalas. Men länsstyrelsen är naturligtvis emot detta, och ingenting göres från de maktägande för att med ett djärft beslut göra ända på dessa presenter.

Emellertid är det allra värsta, att med alla dessa rekognitionsskogar har kronan donerat också människor i stor utsträckning. På dessa skogar finnes en myckenhet med torp och lägenheter — å Tunabergs allmänning ett tjugutal torp. För att få våld öfver alla dessa människor ha bruken icke betalt något alls och icke heller någon åtkomsthandling. Genom domstolarnas beslut kommo alla dessa människor i verkligt slafveri. De hafva inga rättigheter. Man får af dem taga hur stora arrenden som helst; man får kasta dem ut i hemlöshet så mycket som helst — torparna och arrendatorerna med deras familjer. Skulle icke då kronan vara så mycket »karl för sin hatt», att den uppträder och tar dessa människors rätt i sin hand och skyddar dem och säger: Vi ha icke med våra donationer också donerat dessa människor. Under nuvarande regemente betyder det emellertid intet, hur människorna ha det ställdt.

Så ha vi stockfångstprivilegierna. Det gick också här till på samma skandalösa sätt, ty administrationen tog hand om detta och donerade så oerhörda gåfvor åt en del sågverksägare, att eftervärlden måste stanna i häpnad. Det finns en utredning i domänstyrelsen om presenterna till Mo och Domsjö bolag. Detta hade på kronans skog stockfångstprivilegium att årligen ta 879 timmer till ett kapitalvärde af omkring 100,000 kronor. För att aflösa detta har bolaget bara efter 1882 fått af kronan i ren gåfva skog till ett värde af minst 3,500,000 kronor. Detta är endast ett exempel. När man hör

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

talas om sådana siffror, tycker jag, att det är något ur historien, som dyker upp manande och vinkande, nämligen Karl XI:s och Gustaf Vásas lifsgärningar.

Äfvenså har kronan donerat hemman till bruk, men dock på villkor, att åborna skulle hafva en tryggad besittningsrätt, sitta »odrifna», såsom det hette. Men kronans administration vakade icke öfver verket, och en stor del af åborna blef bortdrifven, andra behandlades hur som helst, och först nu pågår i kammarkollegium en utredning, om det icke finnes kvar någon rest af möjlighet att »i laga ordning» tillgodose äfven dessa af kronan sålda människors människovärde.

Så hafva vi vattenfallen. Det bestämdes visserligen vid afvittringen i Norrland, att större vattenfall skulle afskiljas från afvittringen och bibehållas åt kronan, och det skedde, tror jag, äfven i några fall, men i de flesta brydde sig administrationen icke om att se till detta. I andra fall undantogs vattnet, men utan utmål. En annan enligt min uppfattning stor orätt mot staten och det fattiga folket skedde, då genom en kupp år 1899 beslöts, att, utan något som helst vederlag, utan någon kontroll för framtiden, vattenkraften i kungsådran i stora strömfall skulle evärdligen skänkas bort, motsvarande, då den ju upptar en tredjedel, där vattnet är djupast, kanske mer än hälften af vattenkraften. De försök, som sedan gjorts för att reparera detta genom att bestämma, att det skulle vara till en början en tidsbegränsning i koncessionen, så att den kunde medföra förpliktelser i framtiden, hafva fullkomligt strandat på det nuvarande styrelsesättet både hos Riksdagen och Kungl. Maj:t. Man kan dock tycka, att, då landets utgifter stigit så mycket och då fattigdomen växer i följd af stigande skatter och bristande utkomstmöjligheter, kronan icke skulle hafva råd att, till fromma mestadels för mellanhänder, på detta sätt förfoga öfver egendom, som dock, man må säga hvad man vill, var en allmän tillhörighet, därför att ingen enskild hade rätt till densamma och därför att ingen enskild kunde vid domstol anhängiggöra någon talan om sådan rätt.

Så har ju kronan kanske äfven en del regalrättigheter i vattenfall kvar sedan forna tider, och detta är ännu en outredd sak.

Nu pågår en utredning, om hvilka gamla rättigheter kronan har dels på grund af afvittringsförfattningarna och dels på grund sin regalrätt till vattenfall, och nu står en stor kamp om detta emellan de industriella intressena och statsintresset, en kamp, på hvilken enligt min mening Riksdagen bör hafva sin uppmärksamhet särskildt riktad. Vi hafva i högerpressen sett oupphörliga angrepp mot försöken att på ett samvetsgrannt sätt tillvarataga statens och folkets rättigheter. Man har velat, att utredningen skall blifva så litet fullständig som möjligt, man vill icke gå så hårdt till väga, man vill, att kronan med andra ord skall afstå från eller sudda bort sina rättigheter. Hvilken inverkan denna agitation kan hafva på den nuvarande regeringen, det lämnar jag därhän. Men det talas

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

om, att det sitter ganska hårdt hos denna regering, hur den skall ställa sig till frågan, och man kan vara viss om, att regeringen icke kommer att som Gustaf Vasa stiga upp och säga: Nej pass, I gode herrar och bolagsmän, detta är svenska statens tillhörighet, I skolen få bruka den efter måttet af edra insikter och få skälig afkastning, men allt det öfverskjutande värdet skall in i svenska folkets kassakista.

Nu säger man ju, att industrien ger arbete åt landet, att den behöfver tillgodogöra sig dessa vattenfall helt och hållet. Men, mina herrar, hvilket fagert tal är icke detta, och hur mycken falskhet döljer sig icke under detsamma! Tro herrarna, att icke dessa vattenfall blifva utnyttjade, när den tiden är inne? De hvita kolen äro i mycket vårt lands framtid, och hvarför är man så angelägen, hvarför skall man från alla håll söka efter monopol på dem för att kunna lägga vantarna på dessa enastående rikedomar för vårt land? Här bör Riksdagen se till, att det blir kraft i undersökningarna, och att kronans talan föres manligt af oväldiga ombud.

Så hafva vi en annan sak, som det kanske bör röras vid någon gång; det är kronans jorddonationer till städerna. En massa jord är skänkt till städerna med villkor, att den icke finge afyttras, utan skulle vara städernas evärdliga tillhörighet Sedan har man kommit in i en ny ekonomisk period, där städerna på samma sätt som kronan sökte att göra sig af med jordegendomar, och under hand har detta gått ganska gesvindt. Man har sålt, säkerligen också skänkt obehörigt, men ännu återstår en del donationsjord. Hvad gör man nu, när vi kommit till en tid, då man börjar återfå känningen med gamla sanningar och anse, att det kanske är bra, att folket i dess helhet har litet hand om den jord, på hvilken det måste lefva, hvad gör man? Jo, det kommer in den ena ansökningen efter den andra från städerna, och Kungl. Maj:t medgifver i administrativ väg, att dessa jordar få säljas bort från städerna, ehuru de äro skänkta af staten själf med villkor, att de icke få städerna afhändas. Man åberopar för denna maktfullkomlighet kommunallagarnas bestämmelser, att, när en kommun vill sälja jord, som är donerad, frågan måste underställas Konungens pröfning. Jag har icke kunnat undersöka saken fullständigt, men jag undrar, om icke här föreligger ett stort misstag och man tagit sig en rätt, som man icke har. Denna bestämmelse i kommunallagarna — det framgår ock af motiven — afser enskildes donationer och i synnerhet fall, då staden verkligen skulle ha rätt att sälja, om icke kommunallagen hindrade detta. Men när Riksdagen enligt 77 § regeringsformen har att bestämma öfver kronans jord, då undrar jag, om Kungl. Maj:t har laglig rätt att i administrativ väg, utan Riksdagens samtycke eller ens hörande, förfoga öfver dessa stadsjordar på sätt som skett. Emellertid måste denna trafik afbrytas, till dess man fått undersöka, om det icke är bäst, att städerna få behålla sina jordar. Särskildt för de små städerna, där man icke så mycket följer med sin tid, går det långsamt med omtanken. Men staten har dock

Remiss af statsverksproposition en. (Forts.)

inrättat tomträttsinstitutet för att staten och stadskommunerna skola kunna tillgodogöra sig detsamma. Jag tycker, att staten bör draga konsekvensen däraf och laga så, att städerna äfven hafva någon billig jord kvar att upplåta med tomträtt.

Detta är en liten axplockning ur den stora plundring, som ägt rum under 1800-talet och fortfarande pågår. Nu är det ganska karakteristiskt, att man sedan har sökt lagfästa detta stora »befrielseverk», som den högre finansen uppfattar det, genom 1881 års lag om tjuguårig häfd. Det var det första steget. Det var ett stort behof af en sådan lag, sade man, för att icke gamla processer om jord skulle komma upp, och det gällde då förstås främst den röfvade statsjorden. Man tog bort den gamla bestämmelsen, hämtad från romerska rätten eller kanske grundad i vår egen gamla författning, att statens rätt till jord icke fick preskriberas, att den skulle vara skyddad mot de långa fingrar, som alltid famla efter densamma. Denna bestämmelse tog man bort, och nu preskriberas snabbt statens rätt. Lagberedningens nya förslag till jordabalk går ytterligare på den vägen. Man talar icke i motiven om, att det är för att afklippa vidare obehagliga kronoprocesser, men det säges, att den inslagna vägen står klar för beredningen, och det kan jag förstå, då beredningen i allmänhet stått på storfinansiell ståndpunkt i sin personliga uppfattning.

Man skulle kunna tänka sig, att öfver detta förslag till jordabalk åtminstone alla vederbörande myndigheter blifvit hörda. Man skulle kunna tänka, att kammarkollegium, som är representant för landets största jordägare, representant för den, af hvilken äfven enskilda på så många underliga vägar fått sin rätt till jorden — att detta ämbetsverk åtminstone blifvit hördt öfver ett så stort och viktigt förslag. Men nej, kammarkollegium, där verkligen kronans rätt skall bevakas i detta såsom i så många fall, hålles i möjligaste mån utanför. Det är icke första gången.

Jag skall endast i korthet tillägga, att nära frågan om statsdomänernas bevarande står äfven frågan om den kontroll, som staten måste utöfva öfver enskildas monopol på naturrikedomar. Äfven härför står den nuvarande regimen fullkomligt främmande. Alla framställningar, till och med de, som beslutats i Andra kammaren, lämnas åt den stora tystnaden, och under tiden gör lifvet sin gärning och kommer alltmera in i de orätta gängorna, och hur skall man sedan få det hela tillbaka dit, där det borde vara?

Vattenfallen t. ex., denna oerhördt viktiga naturegendom, på hvilken vårt folks framtid så mycket hänger, skall man låta den helt och hållet komma spekulationen till godo, skall man låta alla dessa mellanhänder taga ut sina oerhörda köpeskillingar och sedan lämna produktionen, konsumtionen och det arbetande folket att dragas med dessa oerhörda bördor, som man pålagt detsamma genom denna släpphändthet? Finnes det ingen självbevarelsedrift hos svenska folket och dess representanter? Här hafva de stora gärningar att göra genom att skaffa en kontroll, genom att träffa bestäm-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

melser, som minska dessa faror och som göra, att af dessa rikedomar, på samma gång som de, hvilka exploatera dem, få sitt, äfven landet, folket och staten få sitt. Det finnes dock ingen möjlighet att komma därhän. Det skrefs för några år sedan, att man ville hafva en lagstiftning därom, att leverans af elektrisk kraft skulle blifva på något sätt tryggad. Kungl. Maj:t gör ingenting. Andra kammaren har begärt, att det skulle kunna fastställas taxor för sådan kraft, och att äfven andra försigtighetsmått skulle vidtagas i koncessionerna. Kungl. Maj:t gör ingenting, och under tiden exploaterar man detta utan att ha några som helst skyldigheter hvilande på sig.

Vidare inträffade det — man kan nästan säga — vidunderliga, att Andra kammaren i fjol såsom det föreföll enhälligt beslöt uttala sig för att det borde bli kontroll på besittningstagandet af malmerna i det allmännas och det fattiga folkets intresse. Men då uppstod justitieministern och gjorde stora korstecknet öfver en sådan gudlöshet i tiden. Hvad kan man då vänta af en regering, som förfasar sig öfver en så naturlig och folklig angelägenhet?

Andra kammaren har vidare — otaliga gånger börjar det bli — beslutat, att de större skogarna icke få som nu spolieras af första bästa stockholmsskogsköpare, utan att det bör genom lag stadgas uthållighetsbruk. Men Kungl. Maj:t lägger saken på hyllan. Skogarna gå sin väg, folket saknar alltmera arbetsförtjänst, industrien råmaterial, generationer få sona hvad stunden brutit.

Det föreligger för öfrigt en ganska egendomlig omständighet, som också måste påpekas. Jag tror, att det var vid 1902 års riksdag, som bägge kamrarna på grund af en motion i Första kammaren beslöto, utan opposition, att aflåta en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran att absolut till nästa Riksdag få sig förelagdt ett sådant förslag, hvarigenom utlänningar icke på den omvägen skulle kunna förvärfva svenska naturrikedomar, att de köpte sig in i företagen såsom aktieägare — de äro ju förbjudna att själfva direkt förvärfva värdena —. Kungl Maj:t skulle alltså till nästkommande Riksdag framlägga förslag till denna nya ändring af aktiebolagslagen, och jag tror, att man har ett visst fog för ett sådant förslag under det samhällsskick, som råder för närvarande. Ty, mina herrar, storkapitalet är hänsynslöst i sig självt, men det utländska blir hänsynslösare, och det kan icke på samma sätt kontrolleras. Det inträffar nu, att det ena stora bruket efter det andra köpes af utlänningar. Ett stort bruk i bergslagen, ett af våra största, har nyligen blifvit inköpt af en matador i Lübeck. En fogde skall nu sändas från Tyskland och residera där uppe och klämma ut ur bruket och af folket den största möjliga afkastning för att föra ut den till Tyskland. Dessa människor ha ingen hänsyn, de ha icke ett spår af tanke på att lämpa sig efter det svenska folkets kraf. Och alla de rikedomar, som skapas igenom de stora svenska naturrikedomarna, gå ur landet; det blir en ytterligare förlust. Men regeringen har icke afhörts. När Riksdagen senare skref och begärde en allmän

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

revision af aktiebolagslagen, hade man åtminstone kunnat vänta, att den tidigare skrifvelse, som Riksdagen hade aflåtit, skulle blifvit besvarad i samband med det stora förslaget till aktiebolagslag, som kom fram i fjol. Men det nämndes icke ett ord då om saken i den kungl. propositionen, och ännu hvilar saken enligt justitieombudsmannens ämbetsberättelse fullkomligt oberörd på någon af departementets hyllor.

Det är emellertid icke nog med att det blir kontroll på de stora monopolen till naturrikedomar, utan det är också en stor statsangelägenhet, i någon mån för alla redan nu och helt och hållet för oss socialdemokrater, att dessa speciella naturrikedomar småningom öfvergå till att blifva folkets egendom, och jag tror, att i det afseendet med tiden hela folket skall bli ense med oss.

Men äfven när det blott gäller en så ringa sak som sträfvandet att på enskild väg bilda kommunalskogar och att få en lag härför, visar man icke något intresse för saken. Riksdagen skref härom år 1904 och önskade få ett förslag om lag angående rättighet att bilda kommunalskogar. Men en sådan ekonomisk angelägenhet hvilar regeringen på, och den föranleder icke till någon intresserad och snar åtgärd. Man har icke ett spår af intresse för sådana frågor, som verkligen afkasta bröd och frihet för folket.

Hur gör man vidare, när det gäller att genom statsmakten förförvandla enskildas monopol på naturrikedomar till allmän egendom? Ett lysande exempel är grufförvärfven för statens räkning. Tänk på Svappavara. I stället för att förvärfva detta Svappavara, som låg väsentligen på kronans jord och som de enskilde enligt en gammalmodig lagstiftning fått utan vidare lägga händerna på, i stället för att förvärfva det mot hvad spekulanterna verkligen nedlagt, gaf man först rättighet för de enskilda att få koncession på järnväg, och sedan stego spekulationsvärdena oerhördt. För detta spekulationspris köpte staten sedan denna malmfyndighet. På det sättet afhjälper man icke fattigdomen, utan man ökar snarare densamma.

Jag måste nu säga några ord *om plundringen af de fattigare befolkningslagren, som söka sitt uppehälle af jorden.* Det är en ännu mera hjärtslitande fråga, ty den berör direkt människorna själfva. Herrarne veta, huru det går till här i landet. Feodalismen råder öfverallt, stora bolagsdomäner, stora herrgårdar breda ut sig, ja, stora bondgårdar också, låtom oss tillägga det. Folk, som icke har någonting för sitt uppehälle, tigger och ber om en jordlapp, man slår sig ned någonstädes enligt muntligt löfte på oviss tid, kanske på 50 år, kanske på lifstiden. Den fattige börjar i sitt anletes svett odla upp marken och bygga en bostad under stora försakelser för att kunna existera med sin familj. Hvad inträffar? Jo, att jordägarna — icke alla, ty det finnes undantag; jag vill för öfrigt icke klandra jordägarna, ty det tycks vara en lag, att människan, då hon har makt, begagnar den hänsynslöst, åtminstone sådana människorna nu äro — det inträffar, säger jag, att jordägarna, så snart den fattiga familjen odlat upp marken, höja arrendesumman, eller också lägga

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

detta odlade jordområde till sin egen mark, när de kunna det, eller att de sälja detsamma med stor vinst. Har torparen eller lägenhetshafvaren byggt hus, får han gå ifrån det, jordägarna gnugga händerna och tycka, att det är utmärkt, att de få alltsammans gratis. Det var någon, som en gång sade, att »egendom är stöld». Ja, mina herrar, finnes det någon enda i denna kammare, som har panna att påstå, att detta är något annat än en tillämpning af den satsen? Det är stöld och ingenting annat. Och sådant låter samhället öppet försiggå. Det är en ohygglig stöld, begången mot de fattigaste människorna. Hvad göres för det? Det är sådana småsaker, tycker man, gentemot aftalslagar och allsköns storjobb. Och dock är detta sådant, som en regering borde lösa genast, inom 14 dagar, om det vore möjligt.

Det är nu för öfrigt en gång så, att hvar och en är herre öfver sin stackare. Jag glömmer aldrig en gång, då jag å ämbetets kall och vägnar höll möte med bönderna i en stor by i Lappmarken. De voro fullkomligt eniga om hur illa bolagen behandlade dem. De klagade sin nöd på alla sätt, några divergenser i uppfattningarna funnos icke — det var hvad man kallar ett lyckadt möte. Men efter detta, alltså sedan bönderna gått, trädde fram till mig ett par människor, som skyggt tittade sig omkring, om någon skulle se dem. De fingo krypa in i en vrå och framförde sitt ärende. De sade, att det var en hel del familjer, som af bönderna fått muntligt medgifvande att slå sig ner på byns mark, där de sedan också odlat upp hela åkrar och byggt sig små hus. Men så blef det laga skifte inom byn. Bönderna tyckte, att det var härligt, att de fingo taga in nämnda odlingar till sina ägor och göra det gratis, och så drefvo bönderna bort de där människorna till statens skogar. Jag fann dem, där de såsom landsflyktiga slagit sig ned, sju familjer, på en stor kronopark långt bort i vildmarken. Några barmhärtiga jägmästare hade låtit dem tills vidare hållas, men vid tiden för mitt besök hade kronobetjäningen sökt vräkningsutslag på den yngsta nybyggaren. En af dem hade börjat så, att han köpt 40 torrfuror för att sälja dem med någon förtjänst, men i stället användt dem till att bygga sig ett hus på platsen. Så lefde dessa människor fram sitt lif på vinst och förlust. De hade timrat åt sig bostäder igen, de hade odlat igen i sitt anletes svett. Nu ville de ha förlåtelse af kronan och tryggad upplåtelse till frukterna af sitt eget arbete. Således, hvar och en är herre öfver sin stackare, men hvad jag här skildrat blottar ju hjärtslitande missförhållanden, som borde afhjälpas.

Nå, än vidare, när sedan exempelvis bolagen från sina skogshemman någon gång vilja sälja bort inägojorden med byggnader, som de fått för så godt som ingenting, gäller det att pressa ut den högsta möjliga köpeskillingen för denna lilla jordbit med tillbehör, och så utsuges folket igen oupphörligen. Men därvid kommer någonting, som också är högeligen beklagansvärdt. Om de människor, som sitta där, äro så fattiga, att de icke kunna betala köpeskillingen, då sälja jordägarna marken till någon annan mera bemedlad och de

stackars fattiga människorna kastas från den jordbit, som de icke förmå förvärfva.

Remiss af statsverkspropositionen (Forts.)

Redan såsom ledamot af norrlandskommittén uttalade jag i en reservation min farhåga, att de bestämmelser, som stå i arrendelagen, möjligen skulle ha den påföljden, att de fattiga arrendatorerna, som funnos, icke finge behålla arrendet. Det har icke precis ännu visat sig så, men jag har hört ryktesvis förmälas, att ett stort bolag är betänkt att sälja sin inägojord till högsta möjliga pris med anledning af arrendelagen. Och då är det klart, att de fattigaste arredatorerna icke kunna prestera vederbörlig köpeskilling, och ingen är heller till hands för att hjälpa dem. Huru skall det då gå med dem och alla de små barnen? Ja, det är ohyggligt att tänka sig. Nu tycker jag, att egnahemsrörelsen borde rycka fram och i första hand hjälpa sådana människor som dessa, ifall dylika fataliteter inträffa, och i det afseendet är kanske fara å färde. Och jag vill därför be att bevekande få vädja till den här närvarande jordbruksministern, om han ej skulle kunna hafva denna sak i välvillig hågkomst.

Jag skall ej vidare återkalla i minnet den sorgliga historien med den norrländska arrende- och vanhäfdslagen m. m. Där gaf man på papperet arrendatorerna odlingsrätt och rätt till ersättning för odlingen, men från regeringsbänken sades det, att det kunde man godt gifva dem, ty bolagen behöfde endast utarrendera odlade ägor, så led jordägaren ingen risk. Och icke heller fick det odlas, där det växte skog. Riksdagen tyckte detsamma — ett underkännande af hela den svenska kulturens historia. Och vidare kunde, beträffande den nuvarande generationens arrendatorer, lagen, som högjuristerna säga, icke få »retroaktiv verkan», nutidens människor brydde man sig ej om. Man tager således ingen hänsyn till den inverkan lagarna utöfva på det lefvande lifvet. Och så var det äfven med en mängd andra saker i dessa ämnen.

Det är klart, att alla dessa osjälfständiga torpare, som finnas öfverallt i landet, både på rekognitionsskogar och annorstädes, och likaså bolagens arrendatorer och deras vederlikar måste frigöras. Det måste bli ett befrielseverk, som statsmakterna åtaga sig på skäliga villkor och under betryggande former. Men huru uppbringa intresse för det inom denna regering — ja, jag undrar, huru länge man skall vänta, tills man får en regering, som vill göra det. Det är emellertid något, som måste ske, men som dröjer i det oändliga.

Så ha vi vidare skapandet af nya jordbruk. Man söker ej upprätthålla de jordbruk, som redan finnas, och de byggnader, som uppförts på dem — dessa gå i vidsträckta trakter under feodalväldets spira under; i Värmland och de norrländska länen kan man finna, hurusom husen stå öde och åkrarne växa igen. Men ett intresse finns för nya jordbruk och hur ser det ut? Jo, de, som ha jord, sälja densamma så dyrt som möjligt, man bildar för ändamålet jobbarbolag, hvilka taga ut största möjliga köpeskilling af små-

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

folket, som söker bygga sig nya hem och finna nya utkomstmöjligheter. Det blir en ny plundring af de fattigaste klasserna, i stället för att dessa borde få jorden helst gratis, i hvarje fall mot en ringa köpeskilling utan vinst för den stora jordägaren.

Man börjar nu visserligen tänka något litet på att skydda folket mot nya sådana äfventyr, nya feodalbildningar. Norrlandslagen gör ju visserligen icke anspråk på att vara annat än ett, om ock ofullkomligt, försök i den riktningen, en stöt mot murar af stelnade idéer och hänsynslösa privatintressen. Men först och främst gäller den ju endast bolagen, medan arrende- och vanhäfdslagen äfven afser enskilda skogsspekulanter; att genomföra en ändring härutinnan gick icke ens för sig i Andra kammaren, icke ens här fick man majoritet, när det gällde en sådan sak, trots att man annorstädes funnit detta vara det enda konsekventa, såsom det också skett i Norge och genom beslut af Finlands landtdag. Andra kammaren har däremot upprepade gånger beslutat, att denna lag bör utsträckas att gälla det öfriga riket, den har åtminstone uttalat sig för att en särskild undersökning i den riktningen måtte företagas. Men det finnes icke ett spår till möjlighet att få regeringen att taga initiativ i denna viktiga fråga. Jag gjorde själf i höstas en petition och frågade under hand, hvad man tänkte i detta ärende, och den ämbetsman, som jag tillfälligtvis träffade i departementet, sade: ja, men Första kammaren vill ju det ej! Där ha vi sålunda Första kammareregeringen i sin prydno, enligt min uppfattning, och under tiden förblöder folket. Hvad gör för öfrigt våra länsstyrelser i den vägen? Jag skulle vilja interpellera herr Schotte: hvarför gör länsstyrelsen i ett sådant län som Värmlands icke något, som i detta ämne visar intresse för länet? Vi ha nyligen läst herr Berggrens skildring och veta för öfrigt förut, huru förfärligt tillståndet är i öfre Värmland. Men länsstyrelser och administrationen öfver hufvud äro absolut likgiltiga för dylika saker, såvida det gäller annat än att motarbeta alla försök till rättelse. Man skulle dock kunna fordra, tycker jag, att de sin plikt likmätigt icke borde ge sig rast och ro, förrän den fått saken igenom. Men det höres aldrig ett ord, förnimmes än mindre någon handling.

Ja, det här är nu en axplockning på de områden, om hvilka jag skulle yttra mig.

Jag vill tillägga en sak. Det har inträffat, att denna stora makt, som heter bolagsvälde, trustbildningar, hela den stora koncentreringen inom det ekonomiska lifvet, som har så stora försänkningar i det svenska samhället, det har begripligt nog inträffat, att denna makt skulle bilda regering samt äfven med statsrådet styra riket. Det är i ett sådant tillstånd, vi nu för närvarande befinna oss. Säkerligen föreställer sig en sådan regering, att den handlar i bästa afsikter, ty den tror, att denna utveckling, som den bygger på, är naturlig och bra. Men vi andra, med en annan uppfattning, måste säga, att just häri ligger en stor olycka för de fattiga i landet.

Remiss af statsverkspropositionen. (Forts.)

Ehuru plundring af statens egendom, ehuru utsugning af folket pågår, sitter landets regering där och har icke en skymt af blick för detta.

Ett fel, om man nu skall ytterligare tala om maskineriet, är — och jag undrar, om icke departementalkommittén skulle vilja afhjälpa det — ett fel är äfven, att frågorna ej få stanna hos de rätta målsmännen inom regeringen, utan så snart en fråga skall lösas genom lag, så skickas den till justitiedepartementet. Alla lagfrågor, som röra jorden, komma på detta sätt dit, och då få jurister, byråchefer och expeditionschefer och sådana hand om saken, och de ha ju ej ett spår af intresse för dessa spörsmål. Följden blir, att frågorna läggas på hyllan i det oändliga och att deras afgörande uppskjutes mycket mer än fallet kanske skulle blifva, om hvarje fråga finge vara kvar hos sin rätta målsman.

Apropos justitiedepartementet måste jag göra en liten afvikelse för att visa, huru äfven en liten vattubäck kan där ledas ut i sanden. Det lilla anspråkslösa beslutet om att kvinnor kunde få bli klockare, som fattades förra året af Riksdagen, är det jag nu syftar på. Man hade kunnat tänka, att då man verkligen fått hela Riksdagens beslut i denna lilla sak, borde den också kunnat gå igenom hos Kungl. Maj:t. Men det var ett stort misstag; det blef ej fallet. Nu hade Riksdagen skrifvit i medvetande om, att det förelåg ett kommittéförslag att ombilda klockareinstitutionen. Men det var dödfödt, därom voro alla eniga i departementet. Vidare visste vi, att Kungl. Maj:t brukade medgifva dispens för kvinna att söka klockarebefattning — detta är för resten olagligt, men kyrkolagen anses ju så gammal, att man kan göra med den hvad som helst, och jag vill för min del ej begära, att regeringen skall afstå från sin praxis att då och då olagligen afvika litet från kyrkolagen. Men denna dispensmöjlighet är i alla fall icke alls detsamma som obehindrad rättighet att söka tjänsten. Man skall skaffa sig råd och hjälp, vidare betala 20 kronor för dispensbrefvet, och slutligen beviljas ej dispens för helt stift och för viss socken endast under förutsättning, att denna sockens kommunalstämma tillstyrkt ansökan härom. När jag nu kom upp till departementet och frågade, hvarför ej denna lilla sak blef expedierad till kyrkomötet, så svarade man där, att när kvinnorna ändå brukade få dispens, behöfdes icke den här lagen, åtminstone icke nu. Så har man lyckats leda också denna lilla vattubäck ut i sanden. Man tänker icke där uppe på höjderna, att deras ämbetsutöfning gäller människor, som kämpa för sin utkomst, utan när man har bekväma formulär i departementet, så följer man dem; människorna äro bara nummer, staffage, ingenting annat.

Ja, mina herrar, det är verkligen på det sättet, åtminstone är det min uppfattning, att det fattiga folket är modlöst, därför att det känner, att äfven om det väckes förslag till dess förmån i Riksdagen, så leder det dock till intet. De veta, att allt, som från grunden

Remiss af statsverksproposition. (Forts.)

kan hjälpa dem, motarbetas af »landtmännen» i denna kammare, af högerliberalerna, af Första kammaren, af alla tongifvande myndigheter i detta samhälle och af regeringen. Mot ett sådant fäste kunna inga makter inskrida. De känna, att intet hjälper, att hvarje bemödande tjänar till intet, att de sakna framtid och fädernesland, och då är det klart, att folket vänder ryggen åt detta solfattiga land och söker, om möjligt, värme i främmande länder.

Nej, om det skall bli bättre, måste en helt annan politik göra sig gällande än den vi drifva här i Riksdagen, det måste bli någonting, som tränger till djupet af det hela.

Dit kommer man nog icke utan den nya författningskamp, som herr August Nilsson i sitt nyss hållna anförande vältaligt skildrade för oss i korta drag, och icke heller förrän administrationen, såsom i den socialdemokratiska motionen påyrkades förra året, byggts på folklig grund samt vunnit förutsättning att kunna verka med insikt i samhällsfrågorna och intresse för de sociala missförhållandenas afhjälpande.

Men detta sker aldrig, förrän det mänskliga, själfva innehållet får triumfera öfver formerna, och det går aldrig heller, förrän landsbygdens och industriens betungade släkten finna hvarandra.

Detta är en lång lidandets väg. Det vore väl, om det kunde yppas utsikter att förkorta densamma.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande proposition till statsutskottet, hvarjämte densamma remitterades i de delar, som tillhörde bankoutskottets behandling, till detta utskott samt, i hvad den tillhörde jordbruksutskottets handläggning, till sistnämnda utskott.

Till respektive utskott skulle jämväl öfverlämnas de i anledning af propositionen inom kammaren nu afgifna yttrandena.

§ 5.

Härefter öfverlämnades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

angående fastställande af postverkets stat för driftkostnader år 1912; och

angående bestämmande af telegrafverkets anslag för driftkostnader år 1912.

Till jordbruksutskottet hänvisades Kungl. Maj:ts proposition angående driftkostnader under år 1912 för statens domäner.

Slutligen remitterades till statsutskottet propositionen angående anvisande af anslag för täckande af förvaltningskostnader för lånefonden för befrämjande af handtverk och därmed jämförlig mindre industri år 1912.

§ 6.

Vidare föredrogos hvar efter annan de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

herr *Perssons* i Tällberg motioner, nr 21 och 22, till jordbruksutskottet;

herr *Strömbergs* motion, nr 23, till jordbruksutskottet;

herr *Wiklunds* motion, nr 24, till jordbruksutskottet;

herr *Sandquists* motion, nr 25, till tillfälligt utskott;

herr *Olssons* i Blädinge motion, nr 26, till lagutskottet; och

herr *Forsbergs* motion, nr 27, till konstitutionsutskottet.

§ 7.

Afgåfvos följande nya motioner, nämligen af:

herr *Forssling*, nr 28, om ändrad lydelse af 17 § i förordningen om kommunalstyrelse på landet;

herr *Wavrinsky:*

nr 29, om skifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning om hvilka ärenden äro att hänföra till kommandomål m. m.; och

nr 30, om ändrad lydelse af 13 § regeringsformen;

herr *Berg* i Stockholm, nr 31, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ändrad lydelse af 11 § i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt;

herr *Nilsson* i Bonarp m. fl., nr 32, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande åtgärder i syfte att befrämja den nuvarande bondeklassens kvarblifvande vid jordbruket m. m.;

herr *Malmborg*, nr 33, om rätt för ägare till kronolotshemman att verkställa afsöndring från hemmanet;

herrar *Jesperson* och *Vennersten*, nr 34, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framlagda förslag om de veterinära ärendenas öfverflyttande från medicinalstyrelsen till landtbruksstyrelsen;

herr *Vennersten* m. fl., nr 35, om förhöjd aflöning åt yrkesinspektörerna;

herr *Widén* m. fl., nr 36, om förhöjdt anslag till bidrag för anläggning af nya vägar m. m.;

herr *Henrikson* m. fl., nr 37, om upphörande af stämpelskatten å inrikes växlar;

herr *Gustafsson* i Sjögesta, nr 38, om lindring i värnplikten för

den, af hvars arbetsförtjänst hans hustru och barn äro för sitt uppehälle beroende;

herr *Nilsson* i Linnås m. fl., nr 39, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående upphörande af värnpliktiges skyldighet att undergå mönstring m. m.; och

herr *Nilsson* i Linnås, nr 40, om årligt understöd åt skolläraren Johan Severin Petterssons änka och omyndiga barn.

Samtliga dessa motioner bordlades på begäran.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

§ 9.

Föredrogs en från herr Vennersten inkommen ansökning, däri han för fortsatt deltagande i de uti Berlin pågående förhandlingar för afslutande af en handels- och sjöfartstraktat mellan Sverige och tyska riket anhållit om ledighet från riksdagsgöromålen från och med denna dag kl. 7 e. m. tillsvidare.

Denna ansökning bifölls.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades vidare:

herr	*Sandquist*	under	7	dagar	fr. o. m. den	25 jan.	
»	*Broström*	»	5	»	» »	25 »	
»	*Andersson* i Hägelåkra	»	9	»	» »	25 »	och
»	*Berg* i Göteborg	»	4	»	» »	25 »	

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,33 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Victor Pettersson A.-B.Tr., Stockholm, 1911.